

Муқимий

Синтизор

«ИQTISODIYOT»

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҚЎҚОН ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

Муқимий

ИНТИЗОР

(Қўшиқлар)

Тошкент – “ИҚТИСОДИЁТ” – 2021

УЎК: 070(575.1)

КБК: 76.01 (5У)

А—15

**Муқимий. “Интизор” (Қўшиқлар). Тузувчи:
Э.Очилов. – Т.: “IQTISODIYOT” 2021. – 144 бет.**

Муқимий ижоди ўзбек мумтоз сўз санъатининг ёрқин саҳифаларини ташкил қилиши маълум. Том маънодаги бу халқ шоири қаламидан чиққан ғазал, мурабба ва мухам-маслар ҳали сиёҳи қуримай туриб шеърят шинавандалари тилига тушган, ҳофизлар томонидан куйга солиниб, асрлар давомида севиб ижро этилиб келган. Ушбу тўпلام халқ меҳру муҳаббатини қозонган забардаст сўз санъаткорининг мухлислар кўнглидан жой олган машҳур қўшиқлари асосида тартиб берилди.

Лойиҳа муаллифи ва масъул муҳаррир:

Зебо ҚОБИЛОВА,

филология фанлари доктори

Тузувчи:

Эргаш ОЧИЛОВ,

филология фанлари номзоди

*Мазкур тўпلام Тошкент давлат иқтисодиёт университети ва
Кўқон давлат педагогика институтини Кенгашларида
кўриб чиқилган ва нашрга тавсия этилган.*

ISBN 978-9943-7328-7-2

© IQTISODIYOT, 2021.

ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ МУЪТАБАР ШОИРИ

Муқимий ижоди ўзбек мумтоз адабиётининг энг ёрқин саҳифаларини ташкил этади. Ўз даврида Муқимийдан машҳур шоир бўлмаган: газал, мурабба ва мухаммаслари қаламидан чиқиши билан сиёҳи қуримай туриб ҳофизлар созига тушган, давраларда севиб ўқилган, қўлма-қўл бўлиб, огиздан-огизга ўтган. Унинг қўшиқ бўлмаган шеърлари кам. “Кўнглим сандадур”, “Сояедурмен”, “Якка бу Фарғонада”, “Тирифтормен яна”, “Доғмен”, “Ёдимга тушти”, “Қилма кўп”, “Навбахор”, “Эй чехраси тобоним” каби ўнлаб қўшиқлари миллий қўшиқчилигимизнинг олтин фондидан жой олган.

Академик шоир Гафур Гулом таъбири билан айтганда, “ўзбек халқининг муътабар шоири”¹ Муҳаммад Аминхўжа Муқимий 1850 йили Қўқонда новвой оиласида туғилади. Унинг ота-боболари “асли тошкентлик бўлиб, 1835–36 йилларда бу ерда авж олиб кетган ички урушлар”² туфайли яшаш учун тинч жой қидириб бобоси Мирфозил ўғли Мирзахўжа билан Қўқонга бориб турғун бўлиб қолади. Онаси Бибиойша ҳам отасига ўхшаб ҳаёт тақозоси билан Қўқонга келиб қолган хўжандлик Сайдолим Нодиршайх деган кишининг қизи. У бошланғич маълумотни маҳалла мактабида олган бўлса-да, замонасининг шоир ва фозил фарзанди бўлиб етишишида

¹ Гафур Гулом. Муқимий // Асарлар. Ўн жилдалик. 8-жилд. Адабий-танқидий мақолалар, очерклар, портретлар. – Тошкент, 1976, 32-бет.

² Каримов Ф. Мавлоно Муқимий (Сўзбоши) // Муқимий. Асарлар. – Тошкент, 1974, 6-бет.

оиланинг роли катта бўлди. Хусусан, онаси Бибиойша ўз даврининг ўқимишли, адабиётга ошно аёлларидан бўлиб, эски китобларни кўп ўқир, кўплаб эртак ва нақллар, ривоят ва афсоналар, шеър у азалларни ёд билар ва давраларни қизитар эди. Шунинг учун ҳам Қўқон аёллари уни севиб ва эркалаб, Хуморбиби деб атаганлар. У қатнашган давралар файзли ва завқли ўтар, у бормаган йиғинларда дархол ўрни билинар эди. Бўлажак шоир қалбига адабиёт ишқи, шеър шавқини айнан онаси солгани шубҳасиз. Тиришқоқ ва зийрак Аминхўжа Қўқондаги машҳур “Ҳоким ойм” мадрасида ўқиб юрган вақтидаёқ шеърлар машқ қилишни бошлаган эди. Таниқли адабиётшунос Гулом Каримов шоир ижодини синчиклаб текшириш асосида Муқимий 12–13 ёшларидан шеър ёзиш билан жиддий шуғуллана бошлаган деган хулосага келади¹.

Кейин у илмини камолга етказиш мақсадида “1872–1873 йилларда Бухорога бориб, “Меҳтар ойм” мадрасасида таҳсилни давом эттиради”². Бухорода ўтказган йиллари унинг шоир сифатида шаклланишида муҳим роль ўйнайди. Қўқонда Навоий, Фузулий, Машраб, Амирий асарларини мутолаа қилиб, улардан маҳорат сабоғини олган Муқимий бу ерда форс-тожик адабиёти билан чуқур танишади: Саъдий Шерозий, Ҳофиз Шерозий, Абдурахмон Жомий, Мирзо Бедил каби Шарқ сўз санъатининг забардаст намояндалари ижодидан баҳраманд бўлади. Муқимий бу шоирлардан бир умр ўрганди, улардан таъсирланди, уларга эргашди. Бу таъсирни унинг бутун ижодида, хусусан, уларнинг азалларига ёзган татаббуларида, боғлаган мухаммасларида кўриш мумкин. У Фурқат, Завқий, Алмаий, Камий, Висолий, Умидий, Мунтазир, Ҳозий, Муҳаййир каби замондошларининг кўплаб азалларига ҳам мухаммаслар боғлаган.

¹ Каримов Ғ. Ўзбек демократ шоири Муқимий (Сўзбоши) // Муқимий. Танланган асарлар. – Тошкент, 1958, 13-бет.

² Абдуғафуров А. Муқимий // Буюк сиймолар, алломалар. Уч китобдан иборат. 3-китоб. – Тошкент: “Халқ мероси”, 1997, 96-бет.

Кўп мухаммас боғлаш – кўп мутолаа қилишдан ҳам далолат беради. Демак, Муқимий вақт топди дегунча устозлар ва замондошларининг девонларини муттасил мутолаа қилган ва уларнинг ўзига ёққан, қалбини тўлқинлантирган гўзал ғазалларига мухаммаслар боғлаган. Навоийнинг “Ўлтурғуси”, “Қилмадинг”, “Керак”, “Тул”, Ғузулийнинг “Орзу”, “Вермаз”, “Этмазмидим”, “Санга”, Амирийнинг “Қилди мужгонинг”, “Хўб бўлди”, “Муборак”, “Ширин”, “Қўзғолмасун”, Фурқатнинг “Кўзларинг”, “Танҳолигинг”, “Чиройлик”, “Ўлтурғуси” радифли ғазалларига боғлаган мухаммаслари бунинг ёрқин далилидир. У дўсти ва сафдоши Фурқатнинг машҳур “Бир қамарсиймони кўрдим” ғазалига ҳам гўзал тахмис қилган.

Бухородан маҳоратли ва таниқли шоир ўлароқ Қўқонга қайтган Муқимий Чинорли масжидининг имоми Маъсумхон Гулханий домулла ҳузурда Мирзо Бедилнинг фалсафий асарларидан таҳсил олади¹.

Муқимий оғир ҳаёт йўлини босиб ўтган. Бухорода хатми кутуб қилиб, 1876 йиллар атрофида Қўқонга қайтган шоир ер ўлчаш маҳкамасида бир йилча мирзалик қилади. Бу ердаги адолатсизлик, порахўрликлар, тамагирлигу найрангбозликлар қалби қоғоздай покиза бўлган бўлажак шоирга тўғри келмаган кўринади. Ер ўлчаш маҳкамасида узоқ ишлай олмаган бўлса ҳам, шу қисқа муддатлик фаолияти унинг ҳаётида чуқур из қолдирди: унинг дунёқарашида мавжуд тузумга, жамиятдаги мустамлакачилар ўрнатган тартиб-қоидаларга танқидий муносабат уйғотди–кейинчалик шоир ижодида сатира ва юморнинг етакчи ўрин тутиши бежиз эмас. Машҳур “Танобчилар” шеърининг мавзуси шу ердан олинган, хаамири шу ерда қорилган бўлиши табиий. 1877 йиллар атрофида Қўқоннинг ғарбшимолида – Сирдарё соҳилидаги Оқжар паромида паттачи бўлиб хизмат қилади. Лекин муттаҳам ва инсофсиз паром хўжайинлари билан келишолмай бу ерда ҳам узоқ ишлай

¹ Қаранг: Пўлатжон Домулла Қайюмов. Тазкирани Қайюмий. Уч китобдан иборат. 1-китоб. – Тошкент, 1998, 211-бет.

“Интизор” (қўшиқлар)

олмайди. Бу давр ҳаётидан хотира сифатида шоирнинг “Дар ҳаққи мардуми Оқжар ба тариқи мухаммас” (“Оқжар одамлари ҳақида мухаммас тариқида”) номли шеъри сақланиб қолган. Унда, жумладан, шундай сатрларни ўқиймиз:

*Келганим ушбу маконга қиладур манга алам,
Лойиқи таъбъ йўқ одамки, десам ҳасрату гам,
Гаплашурга киши йўқ эртадин оқшомгача ҳам,
Кун совуқ, қора чироқ, гўрдек ую ўтин кам...*

“Танобчилар” маснавийси ва “Оқжар одамлари” мухаммасиёқ Муқимийда жамият манзаралари, одамлар турмуши ва феъл атворини қандай бўлса, шундай тасвирлашга, бошқача айтганда, ҳаётни бор бўйи билан гавдалантиришга, воқеабанд асарлар яратишга интилиш кучлилигини яққол кўрсатади. Ҳолбуки, Муқимийгача бўлган мумтоз адабиёт ниҳоятда анъанавий бўлиб, асосан ишқу муҳаббат мавзуида эди. Бу адабиётда замона танқиди ҳам, ҳаётдан норозилик ҳам, шахсий бахтсизликлар ҳам кўпинча ошиқ, маъшуқа ва рақиб образига боғлаб берилаганидан уларда муаллиф таржимаи ҳоли билан боғлиқ нуқталар, ишораларни топиш деярли имконсиз. Муқимий шеърларида эса ўзи яшаб турган замон нафаси уфуриб тургани, жамиятда кечаётган воқеа-ҳодисаларга поэтик муносабат мавжудлиги, давр одамларининг қиёфалари яратилганлиги ва, энг муҳими, бу воқеаларнинг марказида шоир шахси турганлиги учун ҳам улар асосида муаллиф ҳаёти ва фаолияти хусусида анча-мунча маълумотга эга бўлиш мумкин. “Танобчилар” шеърида ҳаётий ҳаққоният ва шоирона бадииятнинг маҳорат билан уйғунлашиб кетгани ва асар шухратини таъминлагани шундан бўлса керак.

*Ош есалар ўртада сарсон илик,
Хўжа – чирог ёғи, Ҳакимжон – тилик, –*

каби бадий жихатдан юксак халқчил мисраларни халқ ҳаётини чуқур билмаган, халқона образли иборалар ва нозик қочиримлардан беҳабар шоирнинг ижод қилиши қийин.

Коронгида топишган тирикликнинг сўқир бандалари – танобчилар Султон Али Хўжа ва Ҳакимжоннинг иноқликда келин-кўёвга ўхшатилиши, чироқ ёғи ва пилик даражасида бир-бирига боғлиқ ва бир-биридан манфаатдорлиги, шунинг учун ҳам ош есалар ўзаро манзиратда “иликнинг икки ўртада сарсон” бўлиши”, бир-бирига ўрин солиб, эртаю кеч оғзи-бурун ўпишиши ниҳоятда табиий, халқона содда ва енгил услубда маҳорат билан назм ипига терилган.

Салласи бошида саватдай, тагида уч қават кўрпача – кибру тамани қаранг! Ҳолбуки, бири – мўлтоинамою ҳийлагар бўлса, иккинчиси – пихини ёргану эшакгава. Иккаласи ҳам майдагап, эзма-чурук, хотинчалиш. Таноб маҳали қишлоқларга чиқиб, одамларни қақшатади: ҳам пора олади, ҳам ерини ортиқча кўрсатиб, хонавайрон қилади. Мана, ўзини ҳокими мутлақ санайдиган бу муттаҳамлар нима дейди:

*Ўт кўюбон куйдурадургон ўзим,
Ҳокимингу ўлдурадургон ўзим.*

*Хоҳ танобингни ду чандон қилай,
Хоҳ карам бирла бошингни силай.*

Шу тариқа, ҳажвияда “мавжуд тузумдаги ижтимоий адолатсизлик, чор маъмурлари ва маҳаллий амалдорларнинг ўзбошимчаликлари ва зўравонликлари, мустамлака шароитида солиқ солиш ва ундириб олиш каби ҳаётий лавҳаларда тарихан ҳаққоний тасвирланган”¹.

Муқимийнинг оилавий ҳаётда ҳам омади юришмайди. Онаси жуда ёш ўлиб кетади. Улар икки қиз ва бир ўғил бўлишган. Отаси иккинчи марта уйланиб, ундан Хайруннисо

¹ Абдуғафуров А. Муқимий, 99-бет.

исмаи синглиси туғилган. Баъзи ўртоқлари ўртага тушиб, шоир Ганжиравоннинг Шилдир қишлоғидан бир аёлга уйланади¹. Лекин ўзаро келишмовчилик туфайли 1880 йиллар бошида хотинидан ажрашиб, ёш ўғли Акбархўжа² билан қолади. 1885–1886 йилларда отаси вафот этиб, укаларини боқиш ҳам унинг зиммасига тушади. Тайинли иши, бирор даромади бўлмаган Муқимий бир умр моддий муҳтожликда яшайди, бунинг устига, турли хасталиклар уни тарк этмайди. “Узоқ муддат давом этган иқтисодий танглик, оғир турмуш шароити шоирнинг соғлигига жиддий путур етказган эди. У тез-тез касалланиб турадиган бўлиб қолган эди. Бу ҳол айниқса 1899 йилдан кейин кучайди. Москвага – жияни Р. Дўстматовга ёзган хатларидан унинг ҳар йили неча ойлаб касалланиб ётиб қолганини биламиз”³. Бинобарин, шоир шеърларида “даврдан, машаққатли турмушдан, оғир тақдиру забун толедан шикоят, мунису ҳамдард йўқлигидан нолиш оҳанглари кенг ўрин”⁴ тутиши бежиз эмас. Унинг Рўзимухаммадга ёзган шеърини мухаммасида “Ёнмишам ҳар дам ўтундек бенаволиғ ўтига” деганича бор эди. Фурқатга ёзган маснавий-мактубида қўл оғриқ устига бел оғриқ қўшилагани, дард зўридан туни билан мижа қоқмай чиқишини кистириб ўтади:

*Агар сўрсангиз аҳволимни шул кун,
Қўл оғриқ устига дарди миёнлар.*

*Бу ранжим шиддатидин гар десам, йўқ
Кўзимда уйқу то вақти азонлар.*

Бу билан кифояланмай, фалак кимга жафо тигини отса,
айбдор шу деб мени нишонга олади дейди:

¹ Бу ҳақда қаранг: Тазкирани Қайюмий, 1-китоб, 211-бет.

² Пўлатжон Домулланинг маълумот беришича, бу ўғилнинг оти Нишонхўжа бўлиб, 9 ёшларида вафот этган. Шоир унинг суннат тўйини ўтказиб, элга ош ҳам берган (Қаранг: Тазкирани Қайюмий, 1-китоб, 211-бет).

³ К а р и м о в Ф. Ўзбек демократ шоири Муқимий, 33-бет.

⁴ А б д у л а ф у р о в А. Муқимий, 96-бет.

*Фалак тири жафо ҳар кимга отса,
Мени айлар “Ўшал – шул!” деб нишонлар.*

Маснавий-мақтубни агар ҳасратим қоғозни куйдирса, уни қандай қилиб баёну таҳрир айлай деган фикрлар билан яқунлайди:

*Муқимий, ҳасратим куйдурса когаз,
Начук таҳрир этиб, айлай баёнлар.*

Фурқат мақтубига жавоб ёзишининг кечикишига бошқа бир маснавийсида уч-тўрт ой бемор ётганини сабаб қилиб кўрсатади:

*Тарки пайғом ўлганига, эй буродарлар, сабаб –
Мунда бўлдим муддати уч-тўрт ой бемор ман.*

Шу мақтубида ўзининг қанчалик ночор аҳволда эканлигини тонг отса, ғам еб, рўза тутаман, кун ботса, қайғу билан ифторлик қиламан мазмунидаги байтида образли тарзда ифода қилади.

*Ҳар саҳар ғам еб тутарман бу маҳаллар рўзани,
Шом бўлса, айларам меҳнат билан ифтор ман.*

“Толем” радибли ғазалида эса терс тақдири, оғир ҳаёти, бахтсиз турмушидан нолиб, ҳасратидан чанг чиқади:

*Оҳким, афсус, эмас ҳеч ишда раҳбар толеъим,
Вожгундур, имтиҳон қилдимки, аксар толеъим.*

*Юз тарафдин еткуруб гарди кудурат, занги ғам,
Айлагай ойинаи табъим мукаддар толеъим...*

Муқимий оғир қисмати, машаққатли кунларидан нолир экан, ўзининг етти бошли аждарнинг луқмаси бўлганини мана бундай аламли мисраларда ифода этган эди:

Аждари гам комига матъумдурмен айрилиб.

Шоирнинг аламу изтироб билан: “Дунё – сахройи жунун”, “Дунё – курулгон дор экан” дейишлари ҳам бежиз эмас.

Ота-онаси вафот этиб, хотини билан ажрашиб, ёлғиз ўғлидан ҳам жудо бўлганидан кейин Муқимий “Ҳазрат” мадрасасидаги кичик бир ҳужрага кўчиб ўтади. Халқ орасида шуҳрати баланд бўлишига қарамай, Муқимий бир умр фақирликда яшаган. Ўз даврининг фозил кишиси экани, хушхат хаттот, таҳрири мукамал бўлганидан имом, мутаваллий, ҳатто қози бўлиб ишлаш мумкин бўлгани ҳолда бу ишларни хоҳламаган, хаттотлик ва хатнавислик қилиб кун кечирган¹. “Унинг кўпинча ҳужраларда ғазаллар ёзиб, хат машқ қилиб, китоблар ўқиб ўтирганини кўриш мумкин эди. Бўш вақтларида Қўқон, Андижон, Наманган, Тошкент тарафларида айланиб юрар эди. у хатни расм даражасида гўзал ёзар эди. Форсча, арабча мукамал билар эди”².

Қўқонда Муқимий, Фурқат, Завқий, Муҳаййирлар иштирокидаги бир адабий тўгарак фаолият кўрсатиб, унинг довруғи узоқ-узоқларга кетган эди. Фурқат ўз “Эсдаликлар”ида бу даврага бошқа шеърят мухлислари ҳавас қилиши, шинавандаларнинг уларнинг шеърларини сўраб келиши ҳақида ёзади.

“Муқимий 1887–88 йилларда биринчи, 1892 йил бошларида эса иккинчи маротаба ота шаҳри Тошкентга сафар уюштиради, бу ердаги ижод аҳли билан ижодий учрашув – суҳбатлар курди, шаҳар ижтимоий ва маданий ҳаётида юз берган ўзгаришлар билан танишди. Иккинчи сафари вақтида

¹ Бу ҳақда қаранг: Тазкирани Қайюмий, 1-китоб, 212-бет.

² ҒафурҒулом. Муқимий, 31-бет.

“Туркистон вилоятининг газети” муҳаррири Н.П.Остроумов билан учрашган. Шу газета саҳифаларида 1891 йил октябрь ойида шоирнинг бир неча шеърлари машҳур ҳофиз Макайлик тилидан ёзиб олинди, эълон қилинган эди (Кейинчалик – 1903 ва 1907 йилларда ҳам газета Муқимийнинг бир қатор ишқий ва ҳажвий руҳдаги асарларини эълон қилган)¹.

Муқимий 1903 йил 25 майда Қўқонда вафот этади.

Муқимий шахси ва ижодига қизиқиш унинг ҳаётлигидаёқ бошланган. 1890 йилларда Николай Остроумов “Ҳажви Виктор бой” асарини “Песня – сатира Виктор бая” номи билан 1896 йили Петербургда чиқадиган “Записки Восточного отделения императорского Русского Археологического общества” тўпламининг IX жилдида рус ва ўзбек тилларида нашр этилади². Шундан кейин ўша давр матбуотида, турли тўплам ва баёзларда шоир шеърлари чиқа бошлади. Дастлаб 1907 йили “Девони Муқимий”, 1910 ва 1912 йилларда “Девони Муқимий маа ҳажвиёт” номи билан асарлар тўплами босилган. Унинг ҳаёти ва ижодини ўрганиш, меросини нашрга тайёрлаб, халққа етказишда Олим Шарафиддинов, Ғафур Ғулом, Ойбек, Уйғун, Ҳамид Олимжон, Ҳоди Зариф, Собир Абдулла, Иброҳим Мўминов, Воҳид Зоҳидов, Ғулом Каримов, Ҳомил Ёқубов, Абдулла Олимжон, Собир Абдулла, Ҳошимжон Раззоқов, Пўлатжон домла Қаюмов, Азиз Қаюмов, Абдурашид Абдуғафуров, Аҳмаджон Мадаминов, Абдулатиф Турдалиев, Суннатулла Аҳмедов, Рустам Тожибоев, Эргаш Очиллов, Отабек Жўрабоев каби олим у адиблар у ёки бу даражада хизмат қилганлар.

Муқимий адабий мероси тахминан 10 минг мисрани ташкил этиб³, анъанавий ва ҳажвий йўналишдаги шеърлардан иборат. Анъанавий шеърларида Жомий, Навоий, Фузулий, Машраб, Амирий анъаналарини давом эттириб, янги ижтимоий шароитда уларни ривожлантирган. Шоир лирикасида

¹ Абдуғафуров А. Муқимий. 97-бет.

² Бу ҳақда қarang: Каримов Ғ. Ўзбек демократ шоири Муқимий, 8-бет.

³ Каримов Ғ. Ўзбек демократ шоири Муқимий, 11-бет.

газал, мухаммас ва мурабба жанрлари етакчи ўрин тутди. Муқимий Машрабдан кейин мурабба ва мухаммас жанрлари тараққиётига катта ҳисса қўшди. Таъбир жоиз бўлса, Машраб ва Муқимий туфайли бу икки жанр мумтоз шеъриятнинг ғазалдан кейинги энг машҳур жанрларига айланди. Хусусан, мурабба жанрига Муқимий янги ҳаёт бағишлади, дейиш мумкин. Шоирнинг халқ йўлида ёзилган содда тил, равон услубдаги ҳассос ва ўйноқи мураббаларининг деярли барчаси қўшиққа айланиб, халқ меҳру муҳаббатини қозонди. Муқимий шеърияти чуқур ҳаётсеварлик руҳи билан сугорилган, ҳасрат, шикоят оҳанги устувор шеърларида ҳам некбинлик кайфияти барқ уриб туради.

Ҳажвиётида эса “ўз даврининг барча маразларини фош”¹ этган: XIX асрнинг иккинчи ярми манзаралари – иккиёқлама зулм халқ бошига солган кулфатлар, харобу вайрон қишлоқлар, золим ва адолатсиз, порахўр ва тамагир амалдорлар, оғир меҳнат юки остида эзилган одамлар бошқа бирор адиб ёки олим асарида Муқимий шеърларидагидек ҳаққоний тасвирини топмаган. Хусусан, шоир саёҳатномалари ўз даври манзараларини кескин танқидий руҳда акс эттириши жиҳатидан сиёсий-ижтимоий айбнома каби жаранглайди. Чунончи, “Қўқондан Шоҳимардонга” саёҳатномасида Ултарма мингбошиси қўштегирмонлик Хўжа Исонинг қиёфасини шундай фош этади:

*Мағрур, хасису бешу кам,
Ҳар гапда юз ичгай қасам,
Такжой олур моховдан ҳам
Ҳожи ўзи мурдор экан.*

¹ Гафур Гулом. Муқимий, 31-бет.

Олтиариқ мингбошисини эса мана бундай таърифлайди:

*Хайру сахо важҳига кар,
Бир пулни юз ердан тугар,
Келса гадо ногаҳ агар,
Бир нон чиқиш душвор экан.*

Бу мисраларда мингбошининг зиқналиги халқона иборалар орқали енгил ва равон услубда маҳорат билан тасвирланган.

Халқ ичида кўп юрган, катта-кичикнинг суҳбатини олган Муқимий ўз шеърларида халқона образли иборалар, теша тегмаган нозик лутфлар, жон-жонингдан чақиб оладиган ўткир қочиримлар, илмоқли гаплар, пардали ишоралардан маҳорат билан фойдаланди. Бу нарса шоир асарларининг халқчил, ўқишли, таъсирчан чиқишинигина таъминлаб қолмай, бадийий юксақлигини ҳам таъминлайди.

“Қўқондан Фарғонага” саёҳатномасида Яйфан туманига шундай баҳо беради:

*Яйфан агарчи хушҳаво,
Одамлари енгилнамо,
Бир-бирлари-ла доимо
Бўлар-бўлмасга жанг экан.*

“Қўқондан Исфарага” саёҳатномасида Яккатут мингбошиси Эшдавлатни қуйидагича тасвирлайди:

*Мингбоши Эшдавлат акам,
Аммо қуруқ савлат акам,
Қилса чиқим гар бир дирам,
Уйқу қочиб, бедор экан.*

Албатта, бу саёҳатномалар нуқул хароб қишлоқлар, нобоп амалдорлар танқидидан иборат эмас. Шоирнинг ўзи эътироф этганидек:

*Шерсиз эмасдур бешалар,
Бордур саховатпешалар,
Қилманг ёмон андишалар,
Яхшилари ҳам бор экан.*

Муқимий ҳажвияларида капитализмнинг ривожланиши билан боғлиқ ғайрихлоқий муносабатлар ҳам ўзининг ёрқин ифодасини топган. “Масковчи бой таърифида”, “Воқеаи Виктор” каби ҳажвиялари ўлкада қарор топаётган янгича муносабатлар ва типлар ҳақида. От, арава, лой, пашша, безгак каби мавзуларда 30 га яқин ҳажвий-юмористик шеърлар ёзган. Жамият ҳаётидаги янгиликларга муносабати “Таърифи печ”, “Ароба курсин”, “Лой” шеърларида ўз аксини топган бўлса, “Кўсамен”, “Ҳайрон қилди лой”, “Пашшалар”, “Шикоятчи безгак” каби шеърларида турмушнинг қолоқ томонлари, ижтимоий онгдаги турғунлик, мустамлакачилик азоблари заҳархандалик билан тасвирланган.

Муқимий ва унинг Фурқат, Завқий, Муҳаййир каби замондошлари анъанавий мавзуларда ҳам кўплаб асарлар яратиш баробарида, назм тили ва услубини анча соддалаштириб, халққа яқинлаштирдилар. Салафларидан фарқли ўлароқ, уларнинг шеърларида ҳаёт билан ҳамнафаслик кучайди, атрофда кечаётган воқеаларга муносабат, кундалик турмуш ҳодисалари тасвири асарларга кириб кела бошлади. Ҳолбуки, кўпгина мумтоз шоирлар шеърларидан давр билан, шахсий ҳаёти билан боғлиқ бирор-бир нуқта ё ишорани тополмайсиз. Муқимий, Фурқат ва Завқий асарлари эса, аксинча, улар яшаган давр манзараларининг ўзига хос бадиий кўзгусидир. Балъзак асарлари XIX аср француз ҳаёти ҳақида ҳар қандай муаррихнинг асарларидан кўпроқ маълумот бериши эътироф этилгани

маълум. Муқимий, Фурқат ва Завқий асарлари ҳақида ҳам бемалол шундай дейиш мумкин. Чунки ўша замоннинг бирор-бир муҳим воқеаси йўқки, улар томонидан қаламга олинмаган, ўзига хос муносабат билдирилмаган бўлсин! Бу шоирлар замон отлик буюк вужуднинг томир уришини пайқай билдилар, халқ қалбининг акс садосини тинглай олдилар, замондошларини безовта қилган, дилининг тубида, тилининг учида турган сўзларни баралла айта олдилар. Улар ижоди мисолида шеърят ижтимоий мавқе касб этди. Муқимий эса бу борада ҳам давр шоирларининг пешқадами эди.

Муқимий том маънодаги халқ шоири эди. Айтайлик, Навоий ва Огаҳий асарлари билан қиёслаганда Муқимий шеърларининг қанчалик халқчил эканлиги маълум бўлади. Аслида бадий сўзни содда асосга кўчириш Бобурдан бошланиб, Машрабда ўзининг ҳадди аълосига етган эди. Лекин Машраб шеърлари шаклан содда, енгил, ўйноқи ва жарангдор бўлса-да, мазмунан анъанавий – диний-гасаввуфий мазмун, тимсолу ташбехларга бой эди. Муқимий эса уни мазмунан ҳам соддалаштирди. Тўғри, Муқимий ижодининг ҳам катта қисмини анъанавий ишқу муҳаббат мавзуидаги шеърлар ташкил этади. Лекин у ана шу анъанавий мавзуни ҳам салафлардан ўтиб келаётган бир қадар китобий образлар эмас, балки ҳаётининг тимсоллар воситасида ёритади. У ташбехни кўпроқ теварак-атрофдан қидирди, ҳамма кўриб, лекин ҳеч ким эътибор бермайдиган нарса-ҳодисалар аро боғлиқлик ва ўхшашликларни топиб, гўзал бадий шаклларда шеърлари қатига олиб кирди.

Бир умр халқ ичида юрган, халқ бирла бирга нафас олган, халқ турмуши, орзу-ўйлари яхши билган Муқимий халқона сўз ва ибораларни топиб ишлатишга жуда уста. Шоир шеърлари содда, тушунарли, айна пайтда, таъсирчан ва нишонга беҳато тегиши билан ўзига хос бадий қиммат касб этади.

Ошино бўлдим десам, кўнглунг сенинг бегонада, –

каби соф халқона мисраларни Муқимийдек халқчил шоиргина ижод қилиши мумкин.

Шоир ташбеҳу тимсолларни кундалик ҳаётдан, халқ турмушидан олиб, халқчил асарлар ижод қилди. Чунончи, куйидаги байтида ёр йўлида интизор бўлган кўзини йўлга қараган эшик ҳалқасига ўхшатади:

*Рўзу шаб йўлингда термулдим баҳадде, дилбаро,
Интизорингни чекиб, чун ҳалқаи дар ҳар кўзим.*

Халқчил шоирлар сўз топишга қийналмайдилар, улар учун сўзлар тизими шундоққина оқиб келади дейиш тўғри эмас. Тўғри, сўз ҳам, тимсолу ташбеҳлар ҳам теварак-атрофда тўлиб-тошиб ётибди. Лекин уларни ахтариб топиш, танлаб ишлатиш, ўрнига тушириш ва ўқувчига маъқул қилишнинг ўзи бўлмайди. Бу ҳам машаққатли ижодий жараёндир. Айтайлик, шоир халқона соддагина қилиб “бир гул учун хорман” дер экан, шу оддий гап ҳам икки маънога эгаллигини ҳамма сезавермайди: бир гул ишқида хорман ва бир гул учун тиканман.

Шоирлар халқ ичида юрган энг оддий сўз ва ибораларни танлаганларида ҳам уларнинг салмоғи, таъсир кучи, кўп маънолилиги, жарангдорлиги ва бошқа бадий хусусиятларни ҳисобга оладилар.

Аслида шоирнинг шоирлиги ҳам шунда-да: энг оддий сўзларни энг таъсирчан, энг арзимас сўзни энг азиз, энг кўримсиз сўзни энг гўзал сўзга айлантиради.

Сўзларни чақмоқдай бир сафга тизиб, бадий мақсадга йўналтиради.

Шоир сўзни ясантиради, сўзга жон бағишлайди, сўзни курашга сафарбар қилади.

Оддий сўзларда ҳақиқат бўлиши мумкин, лекин ҳамиша ҳам бадиият бўлавермайди. Адабиёт эса бадиият билан гўзал, таъсирчан, улугвор.

Бадиий сўзнинг салмоғи беқиёс, таъсири чексиз: шоир энг кўримсиз нарсани энг гўзал мақомга кўтариб, барчанинг эътиборини унга тортиши, унга нисбатан муҳаббат ва эҳтиром уйғотиши ҳам, аксинча, энг гўзал нарсадан бир иллат топиб, ундан кўнгиллари қолдириши ҳам мумкин.

Қалам аҳли сўзларни, сўзлар орқали эса қалбларни уйғотадилар.

Сўзнинг мудроқ жисмига шоирлар жон ато этадилар.

Энг оддий сўз ҳам шоир қаламига тушгач, энг таъсирчан воситага айланади.

Энг кўримсиз сўзни ҳам гўзаллик илоҳасига айлантириш фақат шоирларнинг қўлидан келади.

Энг арзимас сўзни энг азиз мақомга кўтариш ҳам шоирнинг бадиий мўъжизасидир.

“Эшиқдин урсангу қувсангки, кетмас бир гадойингман”, “Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман”, “Ман бу гам бозорида юрмакка ҳолим қолмади”, “Гоҳ-гоҳи кўз учи бирлан назар сол, айланай”, “Шум рақиблар кўзиға оламини тор айлаб келинг”, “Ишқ ўтиға куйди мағзи устухон”, “Феълу атворингни соғиндим ёмон”, “Чиқди ҳижрон чилласи, келди баҳорим, хайрият”, “Қилмасам зикрингни кесулсун забон”, “Ғайр ила кўрсам мабодо худ-бахуд рашким келур”, “Найлайин, ҳар ерда бўлсанг ҳам омон бўл майлига”, “Кўз тешилди йўлларида ҳам қараб”, “Ширин асалдин сўзлари, иссиғ ажаб юлдузлари”, “кокилчаси райҳон экан”, “кўзум оқсун”, “шундин-шунга мен сен бор деб келдим”, “Ёмон соғиндим”, “Доманингни тутмасун то рўзи маҳшар қонгинам”, “ўлмаган жоним мани”, “Овораи бу мулки Фарғона қилиб кетди”, “Ҳар кишини бўлса маҳбуби кирои сан каби”, “Мўй ҳам таъбиға сиғмай”, “Кишининг жонидек жис-мимдаги руҳи равоним сиз”, “Миниб ноз отиға”, “Доғмен: таъбингизни чоғ этмак қўлимдин келмади”, “Кўзича душманам

“Интизор” (қўшиқлар)

ер бирла яксон айладинг-кетдинг”, “шул ишни бекор айладинг”,
“бормай ишга қўл”, “Кўрган еримда сурати деворман яна”,
“бировнинг ишқида беморман яна”, “Кўзум учгай магар меҳмон
келур”, “Ҳайрон йўлида дийдаларим чормен яна”, “бормуди
қасдинг”, “уй бўлмагай девонада” сингари кўпдан-кўп халқона
мисра ва иборалар ҳамда қуйидаги байтлар Муқимийнинг
қанчалик халқчил шоир бўлганлигини ёрқин кўрсатади:

*Сув сепиб кўз ёшидин, қўйдим йўлингиз тозалаб,
То келур вақтида доманни губор этмай келинг.*

* * *

*Тўтийи ширинсухан агёрларнинг базмида,
Бизга келганда гапирмай зор қилмоқ шунчалар.*

* * *

*Халойиқ ичраким қўзгалди мундоғ фитналар боис,
Ўзингни ҳам бир оз, лекин кўнгулуролигинг бордур.*

* * *

*Кечалар кимлар билан базм этди, деб айлаб хайл,
Уйқу келмай то саҳар бедордурман сан учун.*

* * *

*Ёр ила, не хуш, замоне рўзгорим бор эди,
Подшолик давлатидин ҳамки орим бор эди.*

Албатта, шоир ўзини зўрлаб, атай оддийлик ва соддаликка интилмади – бу нарса унинг табиатида бўлади. Муқимий ҳаётда ҳам оддий, камсуқум, камтарин инсон бўлган. У дунёнинг неъмату давлатларига қизиқмай, бир умр мадраса ҳужрасида фақирона кун кечирган. Унинг дўсту яқинлари, унинг атрофидагилар оддий одамлар бўлган. Бу ҳол унинг шеърларида ҳам кўринади: шоир доим ўзини паст тутиб гапирди. Маҳбубанинг энг гўзал, энг қимматли, энг азиз, ўзини эса энг паст, энг тубан, энг арзимас нарсаларга ташбеҳ этади:

*Булбул айлар ноалар ёлғиз дема, эй гулғузур,
Чуздек қилгай Муқимий ҳам наво вайронада.*

Шоир шеърятининг бу қадар халқчиллиги илдиэларини худди шу ердан қидириш керак.

Шоирнинг шоирлигини унинг ярқ этиб кўзга ташланадиган ва хотирада мангуга муҳрланиб қоладиган фавқулудда ва оҳорли тимсолу ташбеҳлари намоён этади, шоирнинг маҳоратини унинг шаклан гўзал, мазмунан теран ва серқирра, бадий баркамол шеърлари кўрсатади, шоирни унинг ўқувчилар томонидан эътироф этилган ва халқ кўнглидан жой олган шеърлари машҳур қилади. Бу жиҳатдан Муқимийга унчамунча ижодкорга насиб этмаган бахт кулиб боқди: шоирнинг халқ орзу-армонлари, дарду ташвишларини ҳассос мисраларда тараннум этган шеърлари, одамларнинг кўнглини безовта қилган, тилининг учидан турган фикру ўйларини баралла ифода этган, ошиқ аҳлининг оташин ҳис-туйғулари, гоҳ маҳзун, гоҳ некбин кечинмаларини ўтли тилда тараннум этган ғазал, мурабба ва мухаммасларининг аксарияти ҳали сиёҳи қуримай туриб ҳофизлар созиға тушиб, ҳассос ва дилўртар кўшиқларга айланиб, санъат шайдоси, шеърят шинавандаси бўлган халқимизнинг кўнглидан чуқур жой олди.

Шоирлар кўпинча бирор шеъри, байт ва мисраси билан машҳур бўлиб кетадилар. Бундай намуналар Муқимий ижодида бошқа шоирларникидан кўра кўпроқ: унинг “Кўнглум сандадур”, “Ёдимға тушти” каби мураббалари, “Сояедурман” мухаммаси, “Навбаҳор”, “Якка бу Фарғонада”, “Доғмен”, “Тирифтормен яна” каби ғазаллари Муқимий номини элга танитган бадий баркамол асарлар ҳисобланади. Бундан ташқари, шоирнинг шаклан гўзал, равон, ўйноқи ва жарангдор, мазмунан теран ва серқирра, бадий баркамоллиги жиҳатидан шоҳбайт, халқ мақол-маталлари, донишмандларнинг пурмаъно панду ўғитлари каби жаранглайдиган ҳикмат даражасидаги кўплаб байтлари ҳам борки, улар Муқимийнинг қалами ўткир,

салоҳияти юксак, маҳорати етук забардаст сўз санъаткори эканлигини яққол кўрсатади. Чунончи, шоирнинг ҳамиша булбул ўрнини зоғ эгаллаб, фаза аҳли ҳамиша хор эканлиги ҳақидаги қадим ул-айёмдан буён давом этиб келаётган ва, эҳтимолки, абадгача давом этадиган аччиқ ҳаётгий ҳақиқат – тириклик мантиғини содда ва самимий мисраларда оддий ташбеҳу тимсоллар воситасида ифода этган мана бу байти мумтоз шеърятдаги манаман деган шоҳбайтлар билан беллаша олади:

*Ҳайфким, аҳли тамиз ушбу маҳалда хор экан,
Олдилар ҳар ерда булбул ошёнин зоглар.*

Мазкур байтнинг давоми бўлиб келган малҳам истаб, бировга бағрингдаги жароҳатни очиб кўрсатсанг, чора қилагани етмагандай, тирноғи билан тирнаб, уни баттар оғритади мазмунидаги қуйидаги байтини ҳам қават-қават маъно қирраларига эғалиги ва бадий салмоғига кўра бемалол шоҳбайтлар сирасига киритиш мумкин:

*Марҳам истаб кимсадин, захми дил изҳор айласанг,
Чорас қилмоқдин ўзга, устига тирноғлар.*

Муқимий ҳақгўй шоир эди. У давр дардларига қулоғини қар, замон муаммоларига кўзини кўр қилиб яшолмади. У бутун вужуди кўз бўлиб, даврининг аянчли манзараларини кузатди, бутун жисми қулоққа айланиб, халқнинг нола-фарёдини тинглади. Улкан бир юракка дўниб, одамлар қалбини ҳис этди ва қайноқ илҳом булоғи бўлиб қоғозга ёғилди – эврилаётган замон сурати, айниётган жамият қиёфаси, иккиёқлама зулм остида эзилган халқ қисмати шоир асарларида бор бўйи билан намоён бўлди. Шоирнинг дарду изтироб исқанжасида:

*Гар қилич келса бошимга ҳам дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимга жавобим ким десун?! –*

деб ҳайқирishi сира ҳам бежиз эмас. Таъбир жоиз бўлса, бу байт – шоирнинг шиори, ҳаётинг принципи, турмушдаги ақидаси эди.

Муқимий ҳаётнинг азалий ва абадий ҳақиқатини, тирикликнинг энг буюк мантиғини, инсон турмушининг энг аччиқ мазмун-моҳиятини энг оддий сўзлар билан энг оддий мисраларда энг оддий самимият билан энг оддий усулда тасвирлайди. Мисол учун, олдиндан оққан ариқнинг қадри йўқ деган асрларни бўйлаб келаётган халқ мақолини мана бундай шаклда ўзига хос ва оҳорли тарзда шеърга солади:

*Мулки Ҳинду Марвдин келсам, топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман.*

Ҳаётни обдан ўрганган, инсон феълининг турфа манзараларини роса кузатган, тириклик фалсафасини чуқур англаган, ўзи ҳам турмуш қозонида қайнаб пишган шоирнинг кўплаб байту мисралари халқ мақол-маталларидай, мутафаккир шоирларнинг ҳикматларидай жаранглайди. Мисоллар:

*Баланду настига дунёни чандон чоптиму елдим,
Кезиб қисматдин ортиқ ризқу рўзи йўқлигин билдим.*

* * *

*Чу бадаслга хўблар не керак,
Қора тунда хушлаб учар шаппарак.*

* * *

*Чекмайин ранжу риёзат ҳал бўлурму мушуқулинг,
Чарх даврида, Муқимий, бир иши осон қани?*

* * *

*Дам чиқармас сидқ ила даъвойи ишқ этган киши,
Булҳавасду,р ишқ ойинида оҳу воси бор.*

Муқимий қўллаган тимсолу ташбеҳлар ҳам ўзининг табиий ва самимийлиги билан кишини ҳайратга солади. Ҳамма кўрган-билган, лекин ҳеч қачон эътибор бермаган оддий нарсасоҳобисалар шоир шеърларида кутилмаган ва оҳорли ташбеҳ сифатида кириб келади ва бирдан тасаввурингизни ярқ этиб ёритиб юборади – шоирона нигоҳнинг оддий кўздан фарқи, афзаллиги ҳам шунда-да. Айтайлик, тинчим бузилиб, тоқатим битди деган одатий бир гапни у мана бундай гўзал тимсолу ташбеҳлар воситасида ўзига хос тарзда оҳорли ва таъсирчан қилиб айтади:

Меваи сабрим тўкулди шохи оромим синиб.

Ёки ҳар лаҳза бир баҳона топиб, зулм ўтказишдан мақсад нима деган фикрни қуйидагича кутилмаган ўхшатиш орқали бетакрор шаклда ифодалайди:

Зулм танбурун бураб, ҳар лаҳза соз этмак надур?

Маъшуқанинг халқнинг гап-сўздаан кўрқиб, одамларнинг нигоҳидан уялиб, минг бир андиша исканжасида жовдираб келаётганини кутилмаганда гавжум шаҳарнинг қоқ ўртасига тушиб қолган хуркак чўл оҳусининг ҳолатига ташбеҳ қилади:

*Халқдин элтиб ҳаё, ваҳшат чекиб беихтиёр,
Шаҳрга тушган каби бир оҳуи саҳро келур.*

Маъшуқа юзини икки томондан ўраб турган зулфини гул юзига ҳалқа урган илонга ўхшатади:

*Оразида икки зулфини кўриб пурпечу тоб,
Гул юзида ҳалқа урмушму, дедим, мор, уйқуда.*

Шоир ҳамиша образлар тили билан сўзлашга, фикру туйғуларини бирор нарсага қиёсан гўзал ва таъсирчан шаклда ифодалашга ҳаракат қилади. Бинобарин, ёрсиз орому сабрини

йўқотиб, безовта ва беқарор бўлганини, ўзини ҳар ёққа уриб, нима қилишни билмаётганини илон чаққан кишининг аҳволига ўхшатар экан, бу ташбеҳ унинг ҳолатини бутун мураккаблиги билан тасаввур этишга имкон яратиши баробарида, байтнинг бадий етук ва таъсирчанлигини ҳам таъминлайди:

*Оҳким, сенсиз қарору сабру оромим кетиб,
Бир илон чаққан кишидек ҳар тараф тўлгонаман.*

Ишқ туфайли қандай балоларга дучор бўлганини агар ишқ даштида Мажнун учраса, бошидаги минг савдони кўриб, ҳолига йиғлаши билан далиллайди. Мажнун муҳаббати тарихидан хабардор ўқувчи эса ҳатто буюк Ишқ телбаси Мажнуннинг раҳмини келтирган ошиқнинг аҳволи қанчалик чидаб бўлмас даражада эканлигини тасаввур қилиб олаверади:

*Менга Мажнун учрасайди ишқ даштида агар,
Йиғлар эрди ҳолима бошимда минг савдо кўруб.*

Ҳақиқий шоирлик, чинакам бадий кашфиёт деганлари аслида – шу.

Ҳажрингда шу қадар йиғладимки, дейди бошқа бир байтида, кўзим тўккан қонли ёшлардан дашт лолазорга айланди. Ошиқнинг ҳижрон азобидаги оғир аҳволини бундан ортиқ тасвирлаш мумкинми?

*Ҳажрингда йиғладим чунонким, қон ёшим билан
Дашт ўлди лолазор, тасаддуқинг кетай.*

Шоир ана шундай халқона тансиқ сўз ва иборалар, фавқулодда тимсолу ташбеҳлар, нозик лутфу қочиримлар, ўткир киноя-тамсиллар, нишонга тегадиган таъсирчан сўзларни топиб, ўрнига қўйиб ишлатади ва шеърларининг бадий баркамоллигини таъминлаб, эстетик таъсир кучини оширади.

Бу сўзлар ўзига керакли нуқтани ўзи топади.

Бу сўзлар нишонга беҳато уради:

Бу сўзлар кўнгилинг энг тубида ётган туйғу-кечинмаларни уйғотиб юборади.

Бу сўзлар кўнгилинг аллақасерига хуш ёқиб кетиб, илиқ бир кайфият пайдо қилади.

Муқимий ана шундай энг оддий сўзлар воситасида энг олий ҳақиқатларни айта оладиган даражадаги юксак истеъдод соҳиби, маҳорат эгаси. Шеърга тушиб-тушмайдиган сўзлар ҳам шоир шеърларида ўзига хос ўрин топиб, муайян бадий мақсадга хизмат қилади.

Фикру туйғуларни мураккаб тимсолу ташбеҳлар қатига ўраб, сирли ва мавҳум бир тарзда ифодалаш, эҳтимол, ҳар қандай истеъдоднинг қўлидан келар. Лекин теран ва кўп маъноли фикрни содда ва таъсирчан шаклда ифодалаш фақат катта истеъдодларга насиб қилади. Буюк сўз санъаткорларининг худди бутунги кунда ёзилгандай таассурот қолдирадиган чуқур мазмунли оддий байту мисралари бунинг ёрқин мисолидир. Муқимий шеърлари хусусида ҳам худди шундай дейиш мумкин. Шоирнинг кўпчилик шеърлари теран ва серқирра мазмунли оддий ва содда ифодалаш билан ўзига хослик касб этади. Шоирнинг халққа яқин ва севимли қилган энг асосий омиллардан бири ҳам айна шунда. Чунончи, қуйидаги байтида йиғлаганимда кўзимнинг ёшига тегирмон айланади-ю, лекин у тошкўнгилга заррача таъсир қилмайди, дейди:

*Зарра таъсир айламас ул тош кўнгилга, гарчиким,
Кўз ёшимдин айланур ул осиега йиғласам.*

Бу ерда шоир муболага санъатини ҳадди аълосига етказган.

Шундай оддий сўзлар ва оддий нарса воситасида шундай чуқур фикрни ифодалаш мумкинлигига ишонмайсан киши. Лекин шоир бунинг уддасидан чиқади: бу истеъдод кучи, маҳорат меваси.

Шоир шеърларида ҳассос муҳаббат билан васф этган маҳбуба шунчалик гўзалки, у юзини очиб, кўзгуга бир боқса, ҳуснининг ёлқинига тобу тоқат келтиролмай кўзгу сув бўлса, сира ажабланадиган жойи йўқ:

*Ҳуснидин ўтмиг, не тонгим, боқса рухсорин очиб,
Келтуралмай тобу тоқат бўлса кўзгу сувгина.*

Унинг солланиб нозик хиром этишини кўрса, товус рашқдан боғларда оҳ уради, каклик ҳасратдан тоғларда ўтга тушган сочдай ўртанади:

*Оҳ урар товус боғларда хиромини кўриб,
Ҳасратидин кабк гўё ўтка тушган мўгина.*

Бундай гўзалнинг ишқида ошиқ бегуноҳ одамларнинг уйқусини ҳар кеча ҳаром қилиб, то тонггача оҳ уриб чиқиши ҳеч кимни ҳайрон қолдирмайди:

*Айлаб ҳамиша хўблара уйқуни ҳаром,
Бир нозанин ёдида бедормен яна.*

Уни ногоҳ кўриб қолса, ошиқ ақлу ҳушини йўқотиб, турган ерида “сурати девор” бўлади-қолади:

*Ногаҳ, Муқимий, учраса, ақлу ҳушим кетиб,
Кўрган еримда сурати девормен яна.*

Шарқнинг энг зўр мусаввири Камолиддин Беҳзод ҳам бундай гўзалнинг суратини чизолмай қалам устига қалам синдирди, ҳолбуки, у шунча сурат чизиб, бунча кўп қалам синдирмаган эди:

*Хома синдирди чеколмай суратинг тасвирини,
Синган эрди шунча суратлар чекиб Беҳзод кам.*

Албатта, “Муқимий сўзидин бўйи муҳаббат келгай” деб ёзган шоирнинг машҳур салафларига эргашиб, улар таъсирида яратган анъанавий ишқу ошиқлик мавзуидаги шеърлари орасида тасаввуфий мазмундаги шеърлар ҳам талайгина. Чунончи, қуйидаги байтида агар Мажнун бир умр ҳижрон даштида овора экан, мақсади Оллоҳ бўлиб, Лайли унга бир воситадир дейди:

*Агар бир умр ҳижрон даштида саргаштадур Мажнун,
Анга Лайли баҳона – мақсади сан, муддао, ё Раб!*

Агар ҳусну жамол мужассами бўлган маҳбуба бир марта бутхона ёнидан ўтса, насроний белидаги зуннорини ечиб ташлаб, ислом динига киради – мусулмон бўлади:

*Ул муанбар кокил ила ўт калисодин бу кун,
То белидин ташласун зуннорни тарсо кўруб.*

Насронийни мусулмон қиладиган қудратга эга маҳбуба ўз-ўзидан Ҳусни мутлақдир. Бу ерда кокил (соч), калисо (бутхона), зуннор, тарсо – барчаси тасаввуфий мазмунда бўлиб, соч – илоҳий тажаллий, бутхона – Яратувчи зотининг мазҳарияти, зуннор – ҳақиқий маҳбуба хизматига бел боғлаш, тарсо – нафсни енгиб, хулқини поклаган ориф маъноларини билдиради. Бинобарин, маъшуқанинг бутхона ёнидан ўтишию тарсонинг зуннорини ташлаб, мусулмон бўлиши илоҳий тажаллийни ҳис қилиб, Ҳусни мутлақ зотидан хабар топган кишининг нафсини енгиб, дунёдан кечиб, Ҳақ йўлига киришини билдиради.

Ёки:

*Кўрсатиб баногоҳи қошларингни меҳрибон,
Шунча йилги зоҳидни зуҳдидин пушаймон қил!*

Бу байтни тасаввуфдан ажратиб олиб, талқин қилиш сира ҳам мумкин эмас. Маълумки, тасаввуф адабиётида зоҳид ишқу

маърифатдан беҳабар киши сифатида тасвирланади. У фақат тоат-ибодат билан жаннат роҳатига ноил бўлишнигина хоҳлайди. Сўфийнинг эса мақсади – Оллоҳнинг ўзи: унда жаннат муҳаббатини жаҳаннам кўрқуви йўқ. Агар Худо жамолини кўрсатса, унга жаҳаннам жаннатдан афзал, аксинча, илоҳий ҳуснга восил бўлмаса, жаннат дўзахдан ҳам баттар. Шунинг учун ҳам бир қиё боқиб, зоҳиднинг қалбига ўт ёқ, то у минг йилги зуҳдидан кечиб, ишқ кўйига кирсин дейди. Қош – илоҳий ва моддий олам чегараси. Уни кўргач, зоҳид ё ишқ йўлига ўтади, ё қуруқ зоҳидлигича қолади.

Ушбу тўплам халқ меҳру муҳаббатини қозонган забардаст сўз санъаткорининг мухлислар кўнглидан жой олган машҳур кўшиқлари – ҳассос ва диалкаш ғазал, мурабба ва мухаммаслари асосида тартиб берилди.

Эргаш ОЧИЛОВ, Зебо ҚОБИЛОВА

ҚЎШИҚЛАР

❁ ЯККА БУ ФАРҒОНАДА ❁

Ошиқ эрмасман юзингга якка бу Фарғонада,
Зоҳид¹ истар Каъбаларда, барҳаман² бутхонада³.

Кимга дод айлай бу бедодингни ман, эй сангдил⁴,
Ошно бўлдим десам, кўнглунг сени бегонада.

Шамъи рухсоринг⁵ ёнар маҳфида⁶ гул-гул кечалар,
Бормуди қасдинг магар куйдиргали парвонада.

Манъ этиб, эй муҳтасиб⁷, ҳар дам бошимга келмағил,
Бўлса, найлай, маст⁸ бўлмай, масканим майхонада⁹.

Ғофило, фикр айлагил уқбони¹⁰ роҳат истасанг,
Шодлиг кўз тутмаким, бўлмайди меҳнатхонада¹¹.

Манзилимни сўрма, эй мағрури мулки дастгоҳ¹²,
Даҳр¹³ – саҳройи жунун¹⁴, уй бўлмағай девонада¹⁵.

Булбул айлар ноалар ёлғиз дема, эй гулбузор¹⁶,
Чугздек¹⁷ қилгай Муқимий ҳам наво вайронада.

¹ Зоҳид – улаат ва тақвони касб қилиб олиб, дунё лаззатидан юз ўтирган киши. Бу тоифа ишқ ва ирфон (илоҳий маърифат) дан беҳабар бўлиб, уларнинг мақсади тақво билан охират мағрифатини қзониш, Куръонда ваъда қилинган жаннатнинг ҳузур-ҳаловатига этилиши. Сўфийларнинг ҳар икки дунёдан мақсади Худонинг ўзи, унинг дийдори бўлганлиги учун ҳам зоҳидларнинг бу иштини тамағирлик деб ҳисоблайдилар ва уларни танқид қиладилар.

² Барҳаман – 1) ҳинд ҳақими ва донишманди; 2) бутпарастлар пири ва раҳнамоси.

³ Бутхона – бутпарастлар ибодатхонаси. Тасаввуфда лоҳут олами, яъни ваҳдати кулл кўзда тутилиб, аҳадият зотининг мазҳарияти маъносида ҳам келади.

⁴ Сангдил – бағри тон, кўнгли қаттиқ; мажозан: жафоқор. ситамгар.

⁵ Шамъи рухсор – юз шами, ҳусн нури.

⁶ Маҳфила – мажлис, анжуман, базм.

⁷ Муҳтасиб – 1) ҳисоб олувчи, шариятга хилоф ишларни текширувчи; 2) бозордаги тоштарози ва нархларни назорат қилувчи.

⁸ Май тасавуф адабиётида илоҳий тажаллий тимсоли, ишқ ва ирфон (маърифат) рамзи бўлиб келади. Шунга мувофиқ, мастлик илоҳий маърифатдан ҳузурланишни, маънавий завқ дарёсига фарқ бўлишни биддиради.

⁹ Майхона (Майкада) – шавқу завқу илоҳий файзга қон комил орифнинг ботини. Илоҳий олам маъносида ҳам келади. Пири муршидиннинг хонақоҳи, Ҳақ толиблари тўпланадиган жой ҳам тушунилади.

¹⁰ Уқбо – охират, у дунё.

¹¹ Меҳнатхона – мусибат уйи, яъни дунё.

¹² Дастгоҳ – 1) қудрат ва имконият, давлат, бойлик; 2) амал, мартаба.

¹³ Даҳр – дунё, олам.

¹⁴ Саҳройи жунун – телбалик саҳроси.

¹⁵ Девона – тасавуфда ишққа ошиғу ҳайрону сарғашта бўлган ва тариқатга мансуб киши. Ошиқнинг мағлубияти девоналик дейилади.

¹⁶ Гулбузор – гул юзли, гўзал, зебо.

¹⁷ Чугз – бойкуш, бойғули.

ШҶХИ ПАРИВАШ

ШҶҳи паривашега¹ гирифтормен яна,
Васлин кўрарға шому сахар зормен яна.

Раънолар ила кам тобим, жафо чекиб,
Найлай, бировнинг ишқида бемормен яна.

Айлаб ҳамиша хўблара² уйқуни ҳаром,
Бир нозанин ёдида бедормен яна.

Бозори шабда³ қайси тарафдин, дебон келур,
Ҳайрон йўлида дийдаларим чормен⁴ яна.

Хор этти ишқ ҳар гули ҳумроға⁵ боғ аро,
Таън этма, боз⁶ бир гул учун хормен яна.

Охир шароб⁷ тут қадаҳе⁸, соқие⁹, бу кун
Даврингда сахт¹⁰ лоҳасу хуммормен яна.

Ногаҳ, Муқимий, учраса, аҳлу ҳушим кетиб,
Кўрган еримда сурати девормен яна.

¹ Париваш – парига ўхшаш, гўзал.

² Хўблар – 1) яхшилар; 2) гўзаллар.

³ Бозоришаб – бозор кечаси.

⁴ Дийдаларичор – кўзлари тўрт, интизор, муштоқ.

⁵ Хумро – қизи, қизилик.

⁶ Боз – яна, тагин.

⁷ Шароб – ишқнинг ғалабаси. У комила инсонлар насибаси бўлиб, тариқат ниҳоясида муяссар бўлади. Муҳаббат мастлиги ва Ҳақ жазбасига ҳам ишора қиладилар. Ишқу завқу мастликни шаробга ташбеҳ этадилар.

⁸ Қадаҳ – қадаҳ ва унинг жом, пиёла, коса каби маънодошлари тасаввуфда маърифат зиёсига лиммо-лим кўнгил маъносига келади.

⁹ Соқий – соқий деганда суфийлар Оллоҳни, Муҳаммад алайҳиссаломни, маъшукани, пир ёки комила инсонни назарда тутадилар. Соқий даврага май улашгани каби улар ҳам одамлар қалбига илоҳий файз багишлайдилар, ҳақиқий ишқ ўтини соладилар, гайб марҳаматидан баҳраманд этадилар.

¹⁰ Сахт – қаттиқ.

ЖОНИМ АЙЛАНСИН¹

Ул париваш қадрим билмас то камола етмагунча,
Кўнгли қаттиқ, дардим билмас у ҳам ошиқ бўлмагунча.

Ҳозир ёшдур, вафо қилмас, ўлдим десам бир қарамас,
Минг оҳ урсам бир қайрилмас, то бошига тушмагунча.

Жон ўйнатур қаро кўзи, мафтун этар ширин сўзи,
Қамаштирур кўзим юзи майда сочи тўсилгунча.

Учиб кетди ихтиёрим, жон булбули тор қафасда,
Кетмас ишқи Муқимийдек тандан бу жон чиқмагунча².

ГУЛИСТОНИМ МЕНИНГ

Бог аро ҳар бир қизил гул тоза қонимдур менинг,
Тонгда булбуллар фигони дostonимдир менинг.

Кувлар саҳрога рақиблар, қўймай шаҳримда мени,
Майли сиғмас бўлса сиғмас ўлмаган жоним менинг.

Мен агар ўлсам, шаҳар ичра қўйинг, эй дўстлар,
Бир куни бўлгай бу қабристон гулистоним менинг.

Дўстлар, бу шамъи ҳуснингни ёқар суҳбат аро,
Ўлмагай сўнгра, Муқимий, шамъи шабистоним³ менинг.

¹ Бу қўшиқ “Ул париваш” номи билан ҳам ижро этилади.

² Бу қўшиқ Муқимий асарларининг мавжуд нашрларида йўқ. Уни “Ўзбек халқ музикаси” китобининг I жилдидан олдик (Қаранг: Тошкент, 1955, 190-бет.)

³ Ш а м ъ и ш а б и с т о н – тунни ёритувчи шамъ; мажозан: ой юзли маҳбуба.

СОҒИНИБ

Меҳри¹ рухсорингга, жоно, зордурман соғиниб,
Кўргали муштоқ, дилафғордурман² соғиниб.

Субҳи³ васлим фурқатинг⁴ шоми билан топди завол,
Қон тўлиб кўзга, шафақосордурман⁵ соғиниб.

Хастаю маъюсу бемор айрилиб гам кунжида⁶,
Мустаҳиқи⁷, пурсиши⁸ бисёрдурман⁹ соғиниб.

Ёдима сози дутору руҳафзо¹⁰ хонишинг
Тушса, ҳар соат батарроқ зордурман соғиниб.

Хоҳ бовар¹¹ қилма-қил – сан ҳам мусулмонсан агар,
Гунча янглиг¹² дийдаси хунбордурман¹³ соғиниб.

Ашки олу¹⁴ ранги зардимдин¹⁵ қиёс этсанг бўлур –
Ҳожати гуфтор¹⁶ эмас, изҳордурман соғиниб.

Ҳасратингнинг назмини¹⁷ ёзиб Муқимий сафҳага,
Кору борим¹⁸ дам-бадам такрордурман соғиниб.

¹ Меҳр – куёш.

² Дилафғор – дили мажруҳ; мажозан: дардли, гамгин, эзияган.

³ Субҳ – эрталаб, тонг пайти.

⁴ Фурқат – айрилик, жудолик, ҳижрон, фироқ.

⁵ Шафақосор – шафаққа ўхшаш, сариқ аралаш қизил.

⁶ Кунж – чет, бурчак, хилват, гўша.

⁷ Мустаҳиқ – лойиқ, муносиб, сазовор.

⁸ Пурсиш – сўраш, сўроқлаш.

⁹ Бисёр – кўп, ортиқ, зиёда.

¹⁰ Руҳафзо – руҳлантирувчи, жонлантирувчи, тирилатирувчи.

¹¹ Бовар – ишонч, ишониб.

¹² Янглиг – ўхшаш, каби, сингари, монанд.

¹³ Хунбор – қонал ёш тўкувчи, қон йиғловчи.

¹⁴ Олу – қизил.

¹⁵ Зард – сариқ.

¹⁶ Гуфтор – сўз, гап.

¹⁷ Назм – шеър; шеърят.

¹⁸ Кору бор – ишлар, машғуликлар.

❧ ЖАМОЛИНГНИ КЎРУБ ❧

Тоқат ўлди тоқ, эй маҳваш¹, жамолингни кўруб,
Волаи² шайдойи ўлдим хатту холингни кўруб.

Лоладек нозикбаданлар кокилафшонлар³ чекиб,
Доғи⁴ кўнглимда ўшал ранжу⁵ малолингни кўруб.

Ўзга боғларга бино қўймай, нигоро, қил хиром,
Шохи синсун сарвни раъно ниҳолингни кўруб.

Хомуш ўлтурмай гапур, жоноки, бўлсун гунгу лол,
Тўттийи ширинтакаллум⁶ қилу қолингни⁷ кўруб.

Ой малоҳатда етолмай юз хижолатлар билан
Бўлди кам-кам кимки бу ҳусни камолингни кўруб.

Не ажабким, юз ўгурса мен каби зуҳд аҳли⁸ ҳам,
То абад меҳробдан⁹ абрўҳилолингни¹⁰ кўруб.
Назм кўзгусига сайқал берди васфинг-ла Муқим,
Тобса шояд хотири таскин мисолингни кўруб.

¹ Маҳваш – ойга ўхшаган, гўзал.

² Вола – ошиқ, мафтуи, шайдо.

³ Кокилафшон – зулфи паришон, сочи ёзилган.

⁴ Доғи (Дағи) – яна, тагин, ҳамда.

⁵ Ранж – 1) машаққат, қийинчилик; 2) азоб, алам, дард.

⁶ Ширинтакаллум – овози ёқимли, ширинсўз.

⁷ Қилуқол (Қолуқил) – сўзлаш, гап-сўз, мувоҳаса.

⁸ Зуҳд аҳли – зоҳидлар, тақводорлар.

⁹ Меҳроб – 1) саждагоҳ, масжидда имом турадиган тепаси қайрилама жой; 2) гўзалларнинг қайрилама қоши.

¹⁰ Абрўҳилол – қоши ҳилол, қайрилама қош.

ФАРҒОНА НАСРУЛЛОСИ

Кўнгулни гунча янглиғ таҳ-батаҳ¹ қон айладинг-кетдинг,
Халойиқ ичра маъюсу паришон айладинг-кетдинг.

Отиб тийри² жафо дилларга, ҳар ёндин солиб раҳна³,
Начук султонки, тан мулкени вайрон айладинг-кетдинг.

Жудолиғ кунжида етмасмуди ҳасратда қолғоним,
Яна шаънимга бир ортуқча бўҳтон айладинг-кетдинг.

Агар тош бўлса ҳам, кўнглинг эриб, лозим эди раҳминг,
Кўзича душманам ер бирла яксон айладинг-кетдинг.

Авалдин ошнолиғ қилмасам-чи, охири ташлаб,
Умидим шулмидиким, зору ҳайрон айладинг-кетдинг.

Дуойи давлатинг кўзлар Муқимий, гарчиким маҳрум,
Бўлакка неъматинг васлинг фаровон айладинг-кетдинг.

¹ Таҳ ба - таҳ - қаватма-қават.

² Тийр - ўқ.

³ Раҳна - 1) дарз, чок; 2) яра, жароҳат.

❁ КЎЗЛАРИНГ ❁

Сурма қўймай мунча ҳам, жоно, қародур кўзларинг,
Ҳар бири жон қасдига боққан балодур кўзларинг.

Ошно бегоналарга, бир умр хуш-хуш нигоҳ,
Ошноларга гараз¹ ноошнодур² кўзларинг.
Боқмагай ошиққа сахван³ ҳам киё, фарёдим,
Расму ойини⁴ магар жавру жафодур кўзларинг.

Оҳуйи Чин⁵ кўрди-ю, шаҳлолиғидин қон ютуб,
Рашқдин оворай дашти Хитодур⁶ кўзларинг.

Наргиси мастингдин узмак мумкин эрмас дийдани,
Ёки мужгон даврида меҳригиёдур⁷ кўзларинг.

Интизор айлаб ўзи ҳам, ажрига ойинаси,
Ўз жамолини кўролмасдан адодур кўзларинг.

Қумри сарв⁸ қаду, булбул гул юзингнинг воласи,
Мен Муқимийга ҳамиша муддаодур кўзларинг.

¹ Гараз – мақсад, муддао, ният.

² Ноошно – ошно эмас, бегона.

³ Сахван – янглишиб.

⁴ Ойин – 1) расм, одат; 2) йўл, йўриқ.

⁵ Чин – Хитой.

⁶ Хито – Шарқий Туркистон, Кошғар.

⁷ Меҳригиёҳ – илдизи одамга ўхшаган ҳамда эркак ва урғочиси бўлган гиёҳ. Афсонага кўра, бу гиёҳни ёнида олиб юрган киши гўё болқаларнинг муҳаббатини ўзига жалб қилар экан.

⁸ Сарв – кишин-ёзин кўм-кўк бўлиб яшнаб турадиган игнабаргли гўзал ва хушқомат дарахт. Мумтоз адабиётда машуқанинг келишган зебо қадди-қоматини сарвга нисбат берадилар.

СУРАТИНГ

Мумкин ўлса кўрмоғим, эй сарви раъно, сурагинг,
Айласам чашмим¹ аро мардум² каби жо сурагинг.

Қошларингиз³, не ажаб, зоҳид кўруб беихтиёр
Боқмаса меҳробга борида қатъо⁴ сурагинг.

Сабр бунёдини бир боқиш билан барбод уруб,
Оҳким, солди кўнгул мулкига яғмо⁵ сурагинг.

Вақтида келсанг вужуда, бу малоҳатда кўруб,
Ёнса⁶, Юсуфдин⁷ нетонг эрди Зулайхо⁸ сурагинг.
Дилбаро, бог ичра қил юз нозлар бирлан хиром,
Қилмасун даъво кўруб товус асло сурагинг.

Хўбрўлар⁹ бирла оқшом базмда қилдим қиёс,
Ўзгалар юлдуз каби, хуршиди¹⁰ танҳо сурагинг.

Ул замонким, ҳусни холу хатларингдин¹¹ бўлди гап,
Гойибона бошлара орттурди ғавго сурагинг.

Ногаҳон топсам сиҳат беморлиғлардин Муқим,
Бир бориб дерманки, кўрсам, иншолло¹², сурагинг.

¹ Ч а ш м – кўз.

² М а р д у м – 1) одам, киши; 2) кўз қорачиги.

³ Қ о ш – илоҳий ва моддий олам чегараси. Пайвасталиги – Оллоҳ ва оламнинг ягоналигини, қайрилмаллиги – сўфий дилдаги нафс ва кибри, узун ва қалинлиги – Ҳақ йўлининг узун ва мураккаблигини билдиради.

⁴ Қ а т ъ о – қатъиян, ҳеч қачон, асло.

⁵ Я г м о – талон-торож, гораг, вайронгарчилик.

⁶ Ё н м о қ – бу ерда: қайтмоқ, кечмоқ.

⁷ Ю с у ф – Юсуф алайҳиссалом. Диний-тасаввуфий адабиётларда айтилишича, Оллоҳ таоло ҳусни юз ҳисса қилган. Тўқсон тўққиз қисмини Момо Ҳавога бериб, бир қисмини бутун дунё аҳлига раво кўрган. Шу бир улушни яна ўнга бўлиб, тўққиз қисмини Юсуф алайҳиссаломга ва бир қисмини бани башарга берган. Шунинг учун ҳам у мумтоз адабиётда гўзаллик тимсоли бўлиб келади.

⁸ З у л а й х о – Юсуф алайҳиссаломнинг маъшүқаси. Шарқда машҳур “Юсуф ва Зулайхо” қисса ва дostonларининг қаҳрамони.

⁹ Х ў б р ў л а р – гўзал юзликлар, гўзаллар, зеболар.

¹⁰ Х у р ш и д – қуёш, офтоб.

¹¹ Х а т (т) – қизларнинг лаби устидаги майин туқлар. Тасаввуф истилоҳида гайб олами.

¹² И н ш о л л о – Худо хоҳласа.

❧ ШИТОБ АЙЛАБ ❧

Шитоб айлаб келиб бир кеча шайдо қилдингу кетдинг,
Кўзимнинг ёшини ҳажрингда дарё қилдингу кетдинг.

Узиб тобора-бора ошнолиқ риштасин¹ охир,
Бу кун бегоналар сориға парво қилдингу кетдинг.

Гуноҳим не эдиким, бир йўли аҳволими сўрмай,
Бошимга шўриши² маҳшарни пайдо қилдингу кетдинг.

Хаданги³ новаки⁴ мужгонларинг⁵ бирла солиб рахна,
Давосиз захмларни⁶ кўнглима жо қилдингу кетдинг.

Рақиб рўсияҳлар⁷ базмида то субҳ ҳар оқшом,
Қолиб зулматда ман, сан шамъдек ё қилдингу кетдинг.

Очиб мундоғ матоъи ҳусн қадрин билмаганларга,
Дарифоқим⁸, сахийсан – нася савдо қилдингу кетдинг.

Неча муддат эрур ҳажр ўтига ёқиб Муқимийни,
Бу янглиғ хаста зору бесарупо⁹ қилдингу кетдинг.

¹ Р и ш т а – 1) ип, тор, таноб; 2) томир.

² Ш ў р и ш – изтироб, ҳаяжон; ишқ савдоси; исён.

³ Х а д а н г – 1) камон ўқи; 2) найза; 3) киприк.

⁴ Н о в а к – 1) ўқ; 2) киприк.

⁵ М у ж г о н – киприк, мижа. Тасаввуфда маъшуканинг нозу карашмаси туфайли ошиқнинг кўксига санчилиб, уни яралайдиган ўқ, найза, ханжар кўзда тугилади. Солиқнинг валояти, ҳоли ва мартабаси йўлидаги ҳижобга ҳам ишора қилинади.

⁶ З а х м – 1) яра, жароҳат; 2) озор, хафалик.

⁷ Р ў с и я ҳ – юзи қора.

⁸ Д а р и г о – ундов сўз: эҳ афсус, ҳай аттанг.

⁹ Б е с а р у п о – бош яланг, оёқ яланг, телба, бечора.

НИҲОН КЕЛДИНГ

Хўб¹ бўлдики, мардумдин келганда ниҳон келдинг,
Бу мурда² таним ичра монандаи жон келдинг.

Жоноки, ўшал кетдинг – эмди яна келгай деб,
Йўқ эрди кўнгилларда бир зарра гумон, келдинг.

Ишқ ўтига бағримни беҳуда кабоб айлаб,
Ким бирла ичиб бода, мастона қаён келдинг?

Арзийдур агар кўкка ташласа кулоҳини³,
Жойига гадойингнинг сан шоҳи жаҳон келдинг.

Юз ваъда қилиб келмай ушшоқ⁴ ҳаримиға,
Қолганда рақибларга чун оби равон⁵ келдинг.

Бир шому саҳар паймон қилдингу Муқимийга,
На шомлари келдинг, на вақти азон келдинг.

¹ Хўб – яхши.

² Мурда – ўлик.

³ Кулоҳ – бош кийим.

⁴ Ушшоқ – ошиқлар.

⁵ Чун обиравон – оқар сув каби.

❁ АЙЛАБ КЕЛИНГ ❁

Келсангиз кулбам аро кўзни хумор айлаб келинг,
Шум рақиблар кўзидин, эй жоним, ор айлаб келинг.

Ҳасратингда кўзларимдин селдек ёшим оқар,
Мақсадимни гунчасин очиб, баҳор айлаб келинг.

Қатра-қатра қон тўкармен йўлларингда термудуб,
Санга ошиқни, ким айди, интизор айлаб келинг?

Гулшан ичра лоф урар шамшод¹ қаддини кўруб,
Қоматингиз кўрсатиб, бир шармисор айлаб келинг.

Учраса ағёр² агар қилмай назар, бисмил³ қилиб,
Қонаридин кўчаларни лолазор айлаб келинг.

Манга зоҳид таън этмуш эмди, эй оромижон,
Они ҳам бориб менингдек беқарор айлаб келинг.

Ҳеч гулдин бу Муқимий тобмади бўйи ҳузур,
Кулбами, оху кўзум, мушки тотор⁴ айлаб келинг.

¹ Ш а м ш о д – кичик ва хушбўй гулли, ҳамиша кўм-кўк яшнаб турадиган хушқомат ва чиройли дарахт.

² А г ё р – бегоналар, бошқалар, рақиблар, душманлар.

³ Б и с м и л – сўйиш, ўлдириш.

⁴ М у ш к и т о т о р – тоза ва хушбўй мушк. М у ш к – охулардан бир турининг қиндигида ҳосил бўладиган қора рангли хушбўй модда. Мушк берадиган охулар фақат Хўтан, Хитой ва Ҳиндистонда яшайди.

ЎРГУЛСИН ҚУЛУНГ

Ол юзингдин парда¹, дийдорингдин ўргулсун қулинг!
Хур янглиғ феълу атворингдин ўргулсун қулинг!

Бошларингдин ўргулуб юз шавқ² ила парвоналар³,
Базмларда шамъи рухсорингдин ўргулсун қулинг!
Кўзларинг овораси умре газоли Чин⁴ бўлуб,
Нофа⁵ зулфи анбаринборингдин⁶ ўргулсун қулинг!

Булбули шўридаи⁷ беболу парман⁸ айрилиб,
Очилиб ўлтурки, гулзорингдин ўргулсун қулинг!

Қил юриш – кабки дари⁹ бўлсун хироминг садқаси,
Хуштакаллум тўтигуфторингдин¹⁰ ўргулсун қулинг!

Лабларингни рашкидин лаъли Бадахшондур¹¹ хижил,
Тишларингму дурри шаҳворингдин¹² ўргулсун қулинг!

Зори дил ноаҳлларға¹³ қилоғил фош, эй Муқим,
Булҳаваслар¹⁴ сирри асрорингдин¹⁵ ўргулсун қулинг!

¹ П а р д а – тасаввуфда Ҳақ ва банда, ошиқ ва маъшук ўртасидаги монеликларга ишора қилинади.

² Ш а в қ – Ҳақ ва солиқ ўртасидаги яқинликнинг кучайиши, иштиёқ ва истак галаботидан қалбнинг сурурга тўлиши.

³ П а р в о н а – кечаси шам ёки чироқ атрофида айланиб, ўзини унга урадиган ҳашарот. Ш а м в а п а р в о н а – тасаввуф шеърлятидаги машҳур тимсоллардан. Бунда шам – илоҳий ишқ, парвона – ошиқ тимсоли бўлиб келади.

⁴ Ғ а з о л и Ч и н – Хитой оҳуси.

⁵ Н о ф а – киндик. Бу ерда оҳунинг мушкли киндиғи. Чунки мушқ оҳулардан бир турининг киндиғида ҳосил бўлади. Мушқ берадиган оҳулар Хитой, Хутан ва Ҳиндистонда бўлади.

⁶ А н б а р и н б о р – анбар сочувчи, хушбўй хид таратувчи.

⁷ Ш ў р и д а – ишқ савдосига мубтало бўлган, паршон.

⁸ Б е б о л у п а р – пару қанотсиз.

⁹ К а б к и д а р и – тоғ какағи.

¹⁰ Т ў т и г у ф т о р – тўти каби ёқимли сўзловчи.

¹¹ Л а ъ л и Б а д а х ш о н – лаълнинг энг аъло нави бўлиб, Бадахшон тоғларида ҳосил бўлади.

¹² Д у р р и ш а ҳ в о р – шоҳона; қимматбаҳо дур.

¹³ Н о а ҳ л – нокас, тубан.

¹⁴ Б у л ҳ а в а с – ҳавойи, енгилтак; сохта ошиқ.

¹⁵ А с р о р – сирлар, яширин нарсалар.

❧ КОКИЛИНГ ❧

Риштаи жонларму ёким икки ҳайдар¹ кокилинг,
 Ҳар тараф кўзғатмаким, кўзғалди маҳшар кокилинг.

Шул экан – ҳоли паришон бирлаким улфат тутар,
 Айлади девоналар, қилди қаландар² кокилинг.

Йўқки бир кўнгил, анга мазмуни собит бўлмаса,
 Ё магар ишқ аҳлини³ қониға дафтар кокилинг.

Дам-бадам нозик миёнингдин⁴ кучиб, соҳирмуким⁵,
 Айламиш иқлими ҳуснингни мусаххар⁶ кокилинг.

Ҳам гириҳларға⁷ чекиб шона⁸, паришон айлаюб,
 Қадрини синдурма кўп ҳам мушки анбар⁹ кокилинг.

Оҳким, бўлғайму бир оқшом бўлиб масти висол,
 Солса бўйниға киши, бўлса муяссар кокилинг.

Ногаҳон, жоно, Муқимийға фалак гар берса даст¹⁰,
 Тор-ториға тоқарди лаълу¹¹ гавҳар кокилинг.

¹ Ҳ а й д а р – икки чаккадан қўйилган кокил.

² Қ а л а н д а р – 1) илоҳий ишқ йўлида важд ҳолатига етган дарвеш; 2) вужуд ва қалбини поклаб, ўзини фано ҳолатига етказишга интиланган солиқ; 3) қаландария тариқати аъзоси.

³ И ш қ а ҳ л и – ошиқлар.

⁴ М и ё н – бел.

⁵ С о ҳ и р – сеҳргар.

⁶ М у с а х х а р – таслим, тобеъ, қарам бўлиш.

⁷ Г и р и х – 1) тугун, чигил; 2) қийинчилик, мушкуллик.

⁸ Ш о н а – тароқ.

⁹ А н б а р – кўпроқ Ҳинд ва Тинч уммонларидаги анбар балиғи (қашалот)нинг ошқозони ёки ичгагда ҳосил бўладиган мумсимон қудранг ва хушбўй модда.

¹⁰ Д а с т б е р м о қ – бу ерда: имкон бермоқ, муяссар этмоқ.

¹¹ Л аъ л – қизил рангли қимматбаҳо ялтироқ тош.

ЭЙ ПАРИ

Эй пари, рухсор очиб, девона қилмай қўймадинг,
Халқ аросида яна афсона қилмай қўймадинг.

Соҳирадурсен¹ магар – зулфингни сунбул² айлаюб,
Лабларинг лаълу тишинг дурдона қилмай қўйдинг.

Соқиё, даврингда даврон масти жому комёб³,
Навбатимни бир қуруқ паймона⁴ қилмай қўймадинг.

Базмларда шамъи рухсорингни юз алвон⁵ ёқиб,
Ишқ аҳдин куйдуруб, парвона қилмай қўймадинг.

Тийри мужгонлар⁶ отиб ҳар дам камон абрў⁷ билан,
Дилларимни то бузуб, вайрона қилмай қўймадинг.

Кўзларимча ўзгаларга юз минг айлаб илтифот,
Кўнглими маъюс этиб, ғамхона қилмай қўймадинг.

Ҳар гул айёми, Муқимий, офарин, беихтиёр
Мисли булбул нолаи мастона⁸ қилмай қўймадинг.

¹ Соҳира – сеҳраг; жодугар.

² С у н б у л – ингичка баргли, гуллари ҳалқа-ҳалқа, қўнгироқсимон ва хушбўй ўсимлик. Маъшуканинг сочи ҳалқа-ҳалқалиги ва муаттар ҳид таратиши жиҳатидан сунбулга нисбат берилади.

³ Комёб – бахтли, толеъли, давлатли.

⁴ Паймона – қадаҳ, май пиёласи.

⁵ Алвон – бу ерда: ранг-баранг, турли-туман.

⁶ Тийримужгон – киприк ўқи.

⁷ Камонабрў – қоши ёй, қоши камон; қайрилма қош.

⁸ Мастона – мастларча.

❁ БАЁТ – V¹ ❁

Дилда то, эй сарви раъно, меҳрингиз,
Менга бўлди дафъи савдо² меҳрингиз.

Йўлингизда козалар³ қилмай нетай,
Юсуфим қилди Зулайхо меҳрингиз.

Куймоқ ўлди, оҳ, корим айрилиб,
Тушкан эркан дилга бежо меҳрингиз.

Телбаю девоналардек оқибат
Кўчаларда қилди шайдо меҳрингиз.

Йиглар эркан, булжабким⁴, қон мудом,
Ҳар кишиким қилса даъво меҳрингиз.

Боғда гул кўксига қат-қат доғлар –
Бир эмасдур менда танҳо меҳрингиз.

Ўлдурур ҳижронларингиз тобакай⁵,
Борму охир ҳеч асло меҳрингиз.

Берса зоҳид тақвию⁶ тоат билан
Менга басдур тухфа фардо⁷ меҳрингиз.

Йўқ экан, жоно, Муқимийсизки, сиз
Айладингиз сайри сахро, меҳрингиз.

¹ Бу кўшиқ “Меҳрингиз” номи билан ҳам ижро этилади.

² С а в д о – 1) инсон баданидаги турт унсур (сафро, балғам, қон, савдо)дан бири бўлиб, ўтмиш табибларининг тасавурида қора рангли бу модда тирнкаикнинг асосини ташкил этади; 2) хомхаёл, беҳуда орзу; 3) ғам, гусса, ташвиш; 4) мажозан: девоналик, шайдолик, ҳавою ҳавас.

³ К о з а – қапа, чайла.

⁴ Б у л ъ а ж а б – энг қизиқ, ҳайрон қоларли, ажойиб.

⁵ Т о б а к а й – қачонгача.

⁶ Т а қ в и – тақво.

⁷ Ф а р д о – эрта.

❧ СИЗ ЭКАНСИЗ ❧

Жаҳон боғида раъно сиз экансиз,
Сихи қомат¹ сумансо² сиз экансиз.

Миниб ноз отига, билдим, солиб шўр³,
Кўнгил мулкига яғмо⁴ сиз экансиз.

Инонингким, тағофил⁵ тўғрисида
Санамлар ичра танҳо сиз экансиз.

Латофат важҳида⁶ яхшисиз, аммо,
Ямон ошиққа парвосиз экансиз.

Хиром айлаб чаманда ҳар тарафга,
Қилан товусни шайдо сиз экансиз.

Неча ҳолим кўриб, раҳм этмадингиз,
Меҳрсиз, кўнгли хоро⁷ сиз экансиз.

Муқимий ўтсаким атторлиқдин,
Харидору таманно⁸ сиз экансиз.

¹ Сихи қомат (Сихи қа д) – қадди-қомати келишган, хушқомат, нозик.

² Сумансо – суманга ўхшаган. Суман – хушбўй оқ гул, ёсмин.

³ Шўр – ғавго, тўполон, нотинчлик.

⁴ Яғмо – талон-торож, горат, вайронгарчилик.

⁵ Тағофил (Тағо фу л) – ўзни билмасликка солиш, эътиборсиз бўлиш, бепарволик.

⁶ Важҳ – 1) юз, чеҳра; 2) тартиб, сурат; тарз; 3) томон, тараф; 4) пул, маблағ; 5) сабаб; далил.

⁷ Хоро – қаттиқ тош; гранит.

⁸ Таманно – истак, хоҳиш, умида, мақсад.

❁ ❁ ❁ ШАҲНОЗ ❁ ❁ ❁

Кишини жонидек жисмимдаги руҳи равоним¹ сиз,
Қачон мумкин жудолиқда тириклик, чунки жонимсиз?

Жаҳон бозорида суде² топар ҳар ким матоъидин,
Мени нақди муҳаббатдин топиб, қилган ҳаёнимсиз³.

Муолиждин⁴ кўруб набзим⁵, ҳакимо, ёзма “Қонун”ча⁶,
Бу ҳикмат бирла билмайсиз надур дарди ниҳоним⁷, сиз.

Лабингизму, десам, ширин-шакардин, аччиғи келган
Урушжў⁸, тундхўсиз⁹, кўп ёмон номехрибонимсиз.

Халойиқ масти саҳбойи¹⁰ жунун¹¹, ғавғойи маҳшардур¹²,
Очиб юз, пардаалардин жилва қилган бегумоним сиз.

Нигор¹³ этмиш нигорим пойини¹⁴ ранғи ҳино бирлан,
Не хуш нисбат: тўкинғ йўлиға, эй кўзларда қоним, сиз!

Агар бегонадинким, ҳар нафас юз минг жафо чексам,
Бўлубон ошноким, куйдурусиз устухоним¹⁵ сиз.

Ўтарди ёр, келмай қолди тил сўзга, кулуб айди:
— Қалайсиз, камнамосиз, гунгу лолу безабонимсиз?¹⁶

Ўт урдим шамъдек маҳфида¹⁷ мен ҳам танга сар то по¹⁸,
Куяй ўлгунча, эй носих¹⁹, қўйинг, тутманг иноним сиз.

Наво бир гул ҳаёлида чекармен – ҳамдамим булбул,
Ўқуб беҳуда билмангсиз, Муқимий, дostonим сиз.

¹ Р у ҳ и р а в о н – жон, руҳ, ҳаёт, тириклик.

² С у д – флайда, наф, манфаат.

³ Ҳ а ё н – саводан келган фойда.

⁴ М у о л и ж – муолажа қилувчи, табиб.

⁵ Н а б з – қўлдан томир уришини кўриш.

⁶ “ Қ о н у н ” – Абу Али Ибн Синонинг машхур “Тиб қонунлари” асари.

⁷ Н и ҳ о н – пинҳон, яширин, маҳфий.

⁸ У р у ш ж ў – урушқоқ, жанжал чиқарувчи.

⁹ Т у н д х ў (й) – жаҳди тез, ўжар.

¹⁰ С а ҳ б о – олий сифатли қизил май.

¹¹ Ж у н у н – ошиқлик, беқарорлик, савдойилик. Тасаввуфда мастликнинг интиҳосию дарвешликнинг нбтидоси. Ишқда ўзидан беҳабарлик.

¹² М а ҳ ш а р – қиёмат кунида барча ўлганлар тирилиб, сўроқ учун тўпланадиган жой.

¹³ Н и г о р – бу ерада: ҳино ранги.

¹⁴ П о й – оёқ.

¹⁵ У с т у х о н – суяк.

¹⁶ Б е з а б о н – тилсиз.

¹⁷ М а ҳ ф и л – йиғин, мажлис, хурсандчилик ва шеърят базми.

¹⁸ С а р т о п о (С а р о п о) – бошдан-оёқ.

¹⁹ Н о с и ҳ – насиҳатгўй.

ЁЛГУЗ

Баногоҳ¹ учради от ўйнатиб бир дилрабо ёлғуз,
Рикобиға² суриб кўз, қўл очиб қилдим дуо ёлғуз.

Дедимким: “Нозанинлар хайлида³ инсоф қилганда,
Ўзингдур хуштакаллум⁴, тўтйи ширинадо⁵ ёлғуз”.

Табассум бирла пинҳона деди: “Ошиқларим ичра,
Вале⁶ сен ҳам асиру мубталолигда жудо ёлғуз”.

Дедим: “Жоно чекардим дарди ҳижронингни муддатлар,
Ҳарими⁷ васлингга маҳрамлиғ⁸ эрди муддао ёлғуз”.

Деди: “Хилватда танҳо кўрмагингдин не ғараз бордур?”
Дедимким: “Орзу шулдурки, жон қилсам фидо ёлғуз”.

Уруб бир қамчи айди: “Ошма ҳаддингдинки, шоҳларни
Кўролмас ҳеч бир ерда неча сандек гадо ёлғуз”.

Муқимийни паноҳи исматингда асрағил, ё Раб⁹,
Хатарлик дашт аро гумгаштаи¹⁰ бераҳнамо¹¹ ёлғуз.

¹ Б а н о г о ҳ – кутнамаганда, дафъатан, тўсатдан.

² Р и к о б – узанги.

³ Х а й л – 1) тўда, гуруҳ, тоифа; 2) эл, жамоа.

⁴ Х у ш т а к а л л у м – ширинсўз, ёқимли сўзловчи.

⁵ Ш и р и н а д о – ширинсўз.

⁶ В а л е – ва лекин.

⁷ Ҳ а р и м – ҳарам; хос манзил, зийратгоҳ.

⁸ М а ҳ р а м – сирдош, ҳамдам.

⁹ Ё Р а б – эй Худо.

¹⁰ Г у м г а ш т а – йўқолган, адашган.

¹¹ Б е р а ҳ н а м о – раҳнамосиз, раҳбарсиз.

❁ ҒАЛДИР – I ❁

Оҳ, дедим, оввора бўлдум, ёр бўлмайдуր хануз,
Дод этарман кимга аҳволимни, сўрмайдур хануз.

Дуди¹ оҳим барқ уриб ҳар дам фалакнинг саҳнида,
Ул келиб бир дам менинг қошимда турмайдур хануз.

Умрими хуш ўтказиб бир неча яхшилар билан,
Биз ёмонни ё магар кўзига илмайдур хануз².

❁ НАЗОКАТ БОҒИДА ❁

Эй, назокат боғида раънолигингдин ўргулай,
Сурма кўймай кўзлари шаҳлолигингдин ўргулай.

Чок-чок айлаб гирибон³, гул дегай беихтиёр,
Чехраи олинг кўриб, хумролигингдин⁴ ўргулай.

Юз тарафдин доду фарёд этса ҳам ошиқлари,
Ҳеч боқмас – шўҳи бепарволигингдин ўргулай.

Хандалар, ширин табассумлар билан ҳар ён боқиб,
Алғараз⁵ бир қамчи базморлигингдин⁶ ўргулай.

Оҳ, ўлдум ҳам десангким, зарра бовар қилмаган,
Сангди, қаттиқ кўнгул, хоролигингдин ўргулай.

Ногаҳон кўрсанг Муқимийни тағофиллар қилиб,
Доимо бегонадек ошнолиғигдин ўргулай.

¹ Д у д – тутун.

² Бу шеър шоир асарларининг мавжуд нашрларида йўқ. Уни “Ўзбек халқ музыкаси”нинг 1-жилдидан олдик (Қаранг: Ўзбек халқ музыкаси. 1-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон Давлат Бадий адабиёт нашриёти, 1955, 153-бет).

³ Г и р и б о н – ёқа.

⁴ Х у м р о – қизил, қизиллик.

⁵ А л г а р а з – хулласи калом, қисқаси.

⁶ Б а з м о р о – базмга оро берувчи, даврага файз киритувчи.

❧ БАЁТ – II ❧

То жилва қилди ул пари, мен мубтало қайда борай?
Эмди дегайким, бор нари, мен мубтало қайда борай?

Кокилларин дом айлади, субҳим қаро шом айлади,
Тобора ноком¹ айлади, мен мубтало қайда борай?

Умре бўлуб овворалар, кўксимда битмас ёралар,
Гар қилмас эрса чоралар, мен мубтало қайда борай?

Юз ноз ила бир-бир босиб, келди ниқобини очиб,
Ҳайрон қилиб, кетди қочиб, мен мубтало қайда борай?

Етти фалакка нолишим, ҳал бўлмади мушкул ишим,
Ўзга ўзидан йўқ кишим, ме мубтало қайда борай?

Ё Раб, ёмону гандаман², осию³ ҳам шармандаман,
Не ҳукм бўлса – бандаман, мен мубтало қайда борай?

Борсанг кўйига, қосидо⁴, айғил Муқимийдин дуо,
Баским зайфу беасо⁵, мен мубтало қайда борай?

¹ Ноком – мақсадига етмаган, маҳрум, маъюс.

² Ганда – ёмон.

³ Осий – гуноҳкор, итоатсиз, исён қилувчи. У қуфр ёки ширкка кетмаган бўлса, ҳар қанча катта-кичик гуноҳларига қарамай, мўмин-муслмон саналади ва чин дилдан тавба қилса, гуноҳлари кечирилади.

⁴ Қосид – элчи, хабарчи.

⁵ Беасо – ҳассасиз.

❁ ҚАЙДА БОРАЙ? ❁

Суратда раъносан ўзинг, мен мубтало қайда борай?
 Ҳам суҳбаторосан¹ ўзинг, мен мубтало қайда борай?

Олифта рафтор² айласанг, ширин гуфтор айласанг,
 Мундоғки хуштор айласанг, мен мубтало қайда борай?

Лаъли³ лабинг қанду асал, қилди таманноси⁴ касал,
 Ком⁵ олмаганда, филмасал⁶, мен мубтало қайда борай?
 Ҳолимға раҳме қилмасанг, соғинганимни билмасанг,
 Охир назарга илмасанг, мен мубтало қайда борай?

Хулқи хуш ила донишинг⁷, куйдирди гул-гул ёнишинг,
 Шайдойилар қилди ишинг, мен мубтало қайда борай?

Андухлар⁸ ҳар дам фузун⁹, кўнгулда йўқ сабру сукун¹⁰,
 Шумбахту толеъ вожгун¹¹, мен мубтало қайда борай?

Номинг Муқим жо айламай, назмини иншо¹² айламай,
 Васфингни ифшо¹³ айламай, мен мубтало қайда борай?

¹ Суҳбаторо – суҳбатга оро берувчи, хушсуҳбат, ширинсўз.

² Рафтор – 1) юриш; 2) хатти-ҳаракат; 3) хулқ-атвор.

³ Лаъл – қизил рангли ялтироқ қимматбаҳо тош. Мажозан: қизил ранг. Маъшуканинг чўтдай лаби ва қизил майнинг сифати бўлиб келади.

⁴ Таманно – орзу, истак, умид.

⁵ Ком – 1) оғиз, танглай; 2) мурод, мақсад, орзу, тилак.

⁶ Филмасал – масалан, гўё, фаразан.

⁷ Дониш – билим, маърифат.

⁸ Андух – ғам, ғусса, қайғу.

⁹ Фузун (Афзун) – кўп, зиёда, ортиқ.

¹⁰ Сукун – тинчлик, осойишталик, ҳаракатсизлик.

¹¹ Вожгун – тесқари, чаппа, акс.

¹² Иншо – ёзиш, ижод қилиш.

¹³ Ифшо – очиш, ошқор қилиш, фош этиш.

❁ ДИЛРАБОЛАР¹ ❁

Аввалда кўрмасам-чи, бағрим кабоб кўрмай,
Бир лаҳза сабру тоқат йўқ кўзда хо²б кўрмай.

Тухми³ муҳаббатингни жон мазраъига⁴ сочдим,
Боқким, экин пишарму то офтоб кўрмай?

Оқса, не тонг, сиришким⁵ чиққанда хатту холинг,
Райҳонга ҳеч равнақ етгайму об⁶ кўрмай?

Ўт мадраса саридин – илм аҳли дарси ҳуснинг
Фикрида таътил айлаб, юрсун китоб кўрмай.

Гоҳи карам юзидин сўрғилки, то бу янглиф
Ағёр таънасидин ўқ беҳисоб кўрмай.

Эй хўблар амири⁷, сандин умид этиб лутф,
Қилди газал Муқимий, кетмас жавоб кўрмай.

¹ Бу газал “Кўрмай” ва “Аввалда кўрмасам-чи” номлари билан ҳам ижро этилади.

² Хо б – уйқу.

³ Т у х м – бу ерда: уруғ маъносида.

⁴ М а з р а ъ – экинзор, майдон.

⁵ С и р и ш к – кўз ёши.

⁶ О б – сув.

⁷ Х ў б л а р а м и р и – гўзаллар шоҳи, ҳусн аҳли султони.

❁ ТАСАДДУҚИНГ КЕТАЙ ❁

Эй ёри гамгусор¹, тасаддуқинг кетай,
Кўп қилма интизор, тасаддуқинг кетай.

Аввалда кўрсатиб ўзинг, эмди сабаб недур,
Қилдинг кўрарға интизор, тасаддуқинг кетай.

Хуштор эрурман ой юзингга, қочма, кел бери,
Қилма мени фигур², тасаддуқинг кетай.

Ҳажрингда йиғладим чунонким, қон ёшим билан
Дашт ўлди лолазор, тасаддуқинг кетай.

Кўнглин олурсан ўзгалара илтифот этиб,
Қилдингми биздин ор, тасаддуқинг кетай?

Бўладум юзингни бир кўриб, эй маҳлиқо, сани
Ишқингда беқарор, тасаддуқинг кетай.

Қилсанг-чи васл марҳамидин³ дардима даво,
Эй кўзлари хуммор, тасаддуқинг кетай.

Ишқингда то қачонгача йиғлатасан мани,
Чун абри навбахор⁴, тасаддуқинг кетай.

Кўпдур жаҳонда дилбару дилдор, дилрабо,
Қилмасман эътибор, тасаддуқинг кетай.

Хуснеки сандадур, агар оламини истасам,
Йўқ сенча гулбўзор, тасаддуқинг кетай.

То жон танимда борича мен сендин ўзгани
Қилмасман ихтиёр, тасаддуқинг кетай.

Билгил бу эътиқодиму навмид⁵ этиб мени,
Агёра бўлма ёр, тасаддуқинг кетай.

¹ Гамгусор – гамхўр, меҳрибон.

² Фигор (Афгор) – 1) яраланган, мажруҳ; 2) эзилган, ўрганган.

³ Марҳам – маҳкам.

⁴ Абри навбахор – баҳор булути.

⁵ Навмид – умидсиз, маъюс.

Раҳм эт бу хаста ҳолима, зулму ситам била
Кўп қилма хор-зор, тасадуқинг кетай.

Ҳажрингда, эй пари, ишим оху фиғон эрур,
Ҳар лайлу ҳар наҳор¹, тасадуқинг кетай.

Эй кош, бўлса эрди мани бахту давлатим,
Қилсам сенга нисор, тасадуқинг кетай.

Лекин дуойи жонинг этарман бажону дил,
То жон танимда бор, тасадуқинг кетай.

Ҳайфки, камбағалману сарф этгудек санга
Илгимда йўқ мадор, тасадуқинг кетай.

Армон юракда қолмас эди, текса дастима²,
Кўксунгдаги анор, тасадуқинг кетай.

❧ ЭЙ НОЗАНИН ❧

Эй нозанин ишқинг билан девонаман,
Оқшомлари уйқум келмай тўлғонаман.

Парилардек очиб юзинг, ниҳон бўлдинг,
Худ-бахуд³ рашким келиб қизғонаман.

Улфатларинг, ўртоқларинг, ошноларинг,
Шум рақиблар йўл кўрсатиб бегонаман.

Муқимийга очиб юзинг, ниҳон бўлдинг,
Толёшим йўқ, ажаб шўрлик пешонаман⁴.

¹ Л ай л у н а ҳ о р – туну кун, кеча-кундуз.

² Д а с т – қўл.

³ Х у д - б а х у д – ўз-ўзидан.

⁴ Бу қўшиқ Муқимий асарларининг мавжуд нашрларида йўқ. Уни “Ўзбек халқ музыкаси” китобининг I жилдидан олдик (Қаранг: Тошкент, 1955. 167-бет.

ЁР ИЛА

Ёр ила не хуш замони рўзгорим бор эди,
Подшолик давлатидин ҳамки орим бор эди.

Гоҳ беморини йўқлаб келса, айлаб жон фидо,
Гавҳари ашке қудумига¹ нисорим бор эди.

Ҳеч бир сўрмасмуди, ноком давронлар ўтар,
Қуллари ичра, башарти, эътиборим бор эди.

Очилур кўнгул қачон қолганда кўз ёшим қуруб,
Айласам то сабзи тар² абри баҳорим³ бор эди.

Қайси жонибдин⁴ келур деб, термулиб ҳар соате;
Йўлларида чор⁵ чашми интизорим⁶ бор эди.

Хўблардин чекмиш эрканман жафою жаврлар,
Қайда билсам, ошнолиқ ихтиёрим бор эди?

Бағри қаттиқ бўлмас эрса демагай ҳаргиз⁷ нечун;
Ўтса ойлар ҳам, Муқимий дилфигорим⁸ бор эди?

¹ Қудум – қадамлар, келиш.

² Тар – 1) хўл, нам; 2) янги, сўлимаган.

³ Абри баҳор – баҳор ёмғири.

⁴ Жониб – томон, тараф.

⁵ Чор – тўрт.

⁶ Чашми интизор – муштоқ, нигорон кўз.

⁷ Ҳаргиз – сира, асло, ҳеч қачон.

⁸ Дилфигор – дили мажруҳ, кўнгли огриган; гамгин, қайғули.

ИНТИЗОР

Ваъда ёлгонлар тилисми¹ интизор этди мени,
Бош-аёғ гўё дили уммидвор этди мени.

Марг² бирлан ҳам гаронлиг³ тупроғимдин кетмагай,
Тошкўнгуллигда қазо⁴ санги мазор⁵ этди мени.

Бўласун маҳрум тавфи⁶ доманим⁷ деб, шукрим,
Хоки баржомондае⁸ эрдим, губор этди мени.

Хубрўлар ишқини қасд айладимким, тарк этай,
Бўлади, маъзурман, беихтиёр этди мени.

Сўрмангиз бир лаҳза таскинимдин, эй аҳбоблар⁹,
Найлайин, симоб¹⁰ янглиг беқарор этди мени.

Ёр кўйида, нетонг, бўлса фузун девоналиг,
Таънаи ағёрим ила сангсор¹¹ этди мени.

Биладим, Фурқат, жаҳон боғида сен не ранг гул,
Лоладек қат-қат Муқимий доғдор¹² этди мени.

¹ Т и л и с м – тилсим.

² М а р г – ўлим, ажал.

³ Г а р о н л и г – оғирлик.

⁴ Қ а з о – тақдир, қисмат. Оллоҳ таолонинг ҳамма нарсаларнинг келажақда қандай бўлишини азаддан билиши.

⁵ С а н г и м а з о р – мазор тоши.

⁶ Т а в ф – айланиш, зиёрат

⁷ Д о м а н – этак.

⁸ Б а р ж о м о н д а – бир жойда турган.

⁹ А ҳ б о б – дўст, улфат, яқин.

¹⁰ С и м о б – кумушранг кимёвий элемент. Мумтоз шеърятда бетоқатлик, беқарорлик рамзи ва кўз ёши тимсоли бўлиб келади.

¹¹ С а н г с о р – тошбўрон.

¹² Д о г д о р – доғли, мажруҳ, ярадор.

❧ АФСОНА ҚИЛИБ КЕТДИ ❧

Жонон кўруниб, бизни девона қилиб кетди,
Халқ ичра баякбора¹ афсона қилиб кетди.

Журмим² на эди – кўздин ташлаб мени якбора³,
Овораи бу мулки Фарғона қилиб кетди.

Хўб бўлдики, зоҳидга мастона нигоҳ айлаб,
Ақлу ҳуши вазъидин⁴ бегона қилиб кетди.

Қилди юзини шамъин маҳфилда ёқиб равшан,
Ишқида ёмон, лекин, парвона қилиб кетди.

Маъюс кўнгилларнинг дарду аламин сўрмай,
Мастоналик кулбамни вайрона қилиб кетди.

Бир умр рақибларни хурсандлигини кўзлаб,
Дунёни Муқимийга ғамхона қилиб кетди.

¹ Б а я к б о р а – бир бора, биратўла.

² Ж у р м – айб, гуноҳ.

³ Я к б о р а – бир бора, биратўла.

⁴ В а з ъ – ҳол, аҳвол, шакл, тузилиш, тартиб.

ШҶХ ГҶЗАЛ

ШҶхеки, ўтлиғ орази чун гунчаи хандон экан
Ҷам сарви мавзун¹ қомати, кокилчаси райҳон экан.

Таҳсин нигори шҶху шанг², олифта, бебоқу³ сатанг,
Савдомижозу⁴ неча ранг, тунду тажанг, жонон экан.

Ой чехраси, Зухро⁵ жабин⁶, овози таъсирлик, ҳазин,
Товусжавлон⁷ нозанин, булбул сифат хушхон экан.

Ширин асалдин сўзлари, иссиғ ажаб юлдузлари,
Оҳуга ўхшар кўзлари, мардумлари достон экан.

Холи лабини устида, ул нуқтадек лаб остида,
Мундоғ ярашмас ростида, қудрат билан тушгон экан.

Сўз қил, Муқимий, мухтасар⁸, ўюнда лочин ҳамлагар,
Хулласки, рангин жилвагар, мўъжизки Фарзинхон⁹ экан.

¹ М а в з у н – гўзал, чиройли, келишган.

² Ш ў х у ш а н г – чаққон, ҳаракатлари нозик ва гўзал, малоҳатли, гўзал.

³ Б е б о к – 1) золим, тошбағир, шафқатсиз; 2) ҳаёсиз, андишасиз.

⁴ С а в д о м и ж о з – девонатабиат, телба.

⁵ З у х р а – Венера сайёраси: уни фалак қолғувчиси дейдилар ҳамда гўзаллик, мусиқаю рақс ва шодлиғу хурсандчилик тимсоли ҳисоблайдилар.

⁶ Ж а б и н – 1) манглай, пешона; 2) хусн, жамол.

⁷ Т о в у с ж а в л о н – товусдай нозик ва майин ҳаракат қиладиган.

⁸ М у х т а с а р – қисқа, лўнда.

⁹ Ф а р з и н х о н (Ф а р з и н ч а) – Муқимий даврининг машҳур ҳофизи.

❧ СУЛТОНИМ МЕНИНГ ❧

Йўқламайдур бу тагофулпеша¹ султоним мани,
Чикмасунму кўкка ҳар дам оху афғоним² мани.

Вожгун³ толеъ, ситамгар чархи дун⁴, бемехр ёр,
Шунча меҳнатларни⁵ тортиб, ўлмаган жоним мани.

Тушмагай Хизру⁶ Масихога ишим бори дигар⁷,
Бир табассум қилса ул шўҳи суҳандоним⁸ мани.

Лола эрмас даштларда очилан фасли баҳор,
Кўздан оққан ул парини ҳажрида қоним мани.

Ёр ўтар йўлини дафн эт – ўлсам ҳижрони била,
Деса: “Бу қабри фалони” – йўқгур армоним мани.

Ишқ дардини иложига, ҳакимо, чекма ранж,
Йўқ бисотингда сани дорию дармоним мани.

Сўрмагай мирзоси – кулким нотавондур, эй Муқим,
Йўқламайдур ул тафоғулпеша султоним мани.

¹ Тагофулпеша – эътиборсизлик, бепарволикни касб қилиб олган.

² Афғон – нолалар, фиғонлар, фарёдлар.

³ Вожгун – чаппа, тесқари, акс.

⁴ Дун – пасткаш, разил, хор.

⁵ Меҳнат – 1) қийинчилик, машаққат; 2) бало, мусибат; 3) дард, гам.

⁶ Хизр – зулмат қаъридан оби ҳаёт – тириклик сувини излаб топган ва ундан ичиб, абадий ҳаётга ноил бўлган пайгамбар. У одамларни мушқул аҳволдан қутқарадиган, уларга тўғри йўлни кўрсатадиган халоскор ва ошиқлар ҳомийси ҳисобланади.

⁷ Дигар – бошқа, ўзга.

⁸ Суҳандон – сўзга уста, сўзамол.

ЎЙНАЙЛИК, КУЛАЙЛИК

Эй яхшилар, келинлар, бир жойга йиғилайлик,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Бу умр экан бақосиз, дунёи дун¹ вафосиз,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Хуш кечган дам ганимат, кўп чекма ранжу заҳмат,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Ғамдин қуриб мажолим, йўқ эмди зарра ҳолим,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Халлоқ² бандапарвар³, қўй, қилма ваҳми маҳшар,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Жўш урса баҳри раҳмат⁴, журминг тамоми тухмат,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Гулбоғларда хуррам, бориб тур эмди биз ҳам,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Ол пардани юзингдин, юр, ўргулай кўзингдин,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Эй шўх, ушлашиб қўл, келсанг-чи токи бир йўл,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Айлаб гамингда гирён⁵, туттинг демайки, эй жон,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Йиғлаб Муқимий, токай, топмас муроде, найлай,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

¹ Дунёи дун – тубан дунё.

² Халлоқ – Яратувчи, Худо.

³ Бандапарвар – бандаларга гамхўрлик қилувчи.

⁴ Баҳри раҳмат – раҳмат денгизи.

⁵ Гирён – йиғловчи, йиғлаб турган.

❧ ГАЖАГИМ ❧

Субҳидам¹ кириб, жоно, боғ ичинда жавлон қил,
Доманинг насимидин² гунчаларни хандон қил.

Дилбаро, ёзиб гесу³ ҳар тарафга гулшанни,
Ноз ила хиром айлаб, саҳнин анбаристон⁴ қил.

Ёр кўйидин келса, сийлаб ит эгосини,
Эй кўнгул, юрак-бағринг ташлаб анга, меҳмон қил.

Қилди сарв нозиклик қоматингга даъвосин,
Эй санам, қилиб жиља, кофирни мусулмон қил!

Хўблар амирисан – бенаволара⁵ мандек,
Марҳамат маҳаллидур – лутф бирла эҳсон қил.

Офтоб чекиб хижолат, абрға⁶, десанг, ботсун,
Пардани кўтар юздин, оразингни⁷ тобон⁸ қил.

Неча мударат ўлдиким, ҳажр⁹ ила Муқим бемор,
Эй дами Масиҳосо¹⁰, дардларга дармон қил!

¹ Субҳидам – эрталаб, тонг пайти.

² Насим – 1) тонг шамоли; 2) енгил, ёқимли шабада.

³ Гесу (Гису) – соч, зулф, кокил.

⁴ Анбаристон – анбар кони, ўта хушбўй, муаттар.

⁵ Бенаво – 1) фақир, қашшоқ; 2) ғариб, ногавон; 3) бебахра, махрум.

⁶ Абр – булут.

⁷ Ораз – юз, рухсор, чехра.

⁸ Тобон – порлоқ, равшан.

⁹ Ҳажр – ҳижрон, айрилик, фироқ.

¹⁰ Масиҳосо – Масиҳ каби. Масиҳ – Исо пайгамбар. Унинг қўли теккан – силаган ўликка жон кирар экан. Шунинг учун ҳам ул зот ал-Масиҳ – силовчи деб улуғланган. Нафаси ошиққа жон бағишлайдиган маъшуқага ҳам Масиҳ сифатини беришадн.

❦ НАМОЁН ҚИЛ ❦

Оразингни, эй маҳваш, боғ аро намоён қил!
Лола кўксини доғ эт, ғунча бағрини қон қил!

Кўрсатиб баногоҳи¹ қошларингни меҳробин,
Шунча йилги зоҳидни зуҳидин² пушаймон қил!

Ҳар тараф чаманларда лоф урар хиромига,
Кабк³ то хижил бўлсун – жилага бирла жавлон қил!

Ман ҳам ўзгага, жонон, ёр бўлмайин эмди,
Бас, инонгудек сан ҳам аҳд бирла паймон қил!

Ҳажр аро қолиб сансиз, саҳт хастамен – бемор,
Бир сўраб келиб ногоҳ, дардларга дармон қил!

Гулшан ичра қақдиндин кўргузуб назокатлар,
Сарв шохини синдуур, хок бирла яқсон⁴ қил!

Хусни закоти⁵ чун⁶ табакай ривож топсун,
Ҳар маҳал Муқимийга бўса нархин арзон қил!

¹ Баногоҳ – кутилмаганда, дафъатан, тўсатдан.

² Зуҳд – дунёдан воз кечиб, тоат-ибодат билан шугулланиш.

³ Кабк – каклик.

⁴ Яқсон – бу ерда: тенг, баробар. Хок бирла яқсон қил – тупроқ билан тенг қил.

⁵ Закоат – ислом шариатида мувофиқ бой, ўзига тўқ муслмонларнинг мол-мулкидан фақир ва қашшоқлар фойдасига ҳар йили умумий даромаднинг қирқдан бир улуши миқдорда олинадиган солиқ. Шарқ мумтоз шеърлятидаги “хусн закоти”, “лаъл закоти” каби машҳур иборалар шундан келиб чиққан, яъни мол-мулки кўп бадавлат киши бечоралар фойдасига закот бергандек, гўзал маҳбуба ҳам ошиқларини тенгсиз хуснидан баҳраманд этиши – уларга ҳеч бўлмаса юзини кўрсатиши кераклигини шоирлар етакчи мавзулардан бири даражасига кўтариб, бадий тимсолга айлантирганлар.

⁶ Чун – чунки боғловчисининг қисқарган шакли.

❁ САЙРИ БОҒ ❁

Сайри боғ этиб, жоно, ҳар тарафга жавлон қил,
Сарв лоф урар – шохин синдируб, мусулмон қил!

Юрмасун тиниглиғда дам уруб ҳар ойина,
Оразингга ҳар маҳшар бир боқишда ҳайрон қил.

Доғ сийнаси сансиз ғам билан, жигар хунрез¹,
Доманинг насимидин гунчаларни хандон қил.

Қайтиб ўзга ойлардин санга боғладим кўнгул,
Эмди тозадин сан ҳам манга аҳду паймон қил.

Сўз очиб такаллумга барги гул каби лабдин,
Дурру лаъл нарҳини хок бирла яксон қил.

Хаста, нотавон, ожиз қулларинг сўраб, йўхлаб,
Кўзларига гардингни сурмай Сулаймон² қил.

Учраса агар зоҳид, қошларингни меҳробин
Кўрсатиб, бурун қилгон зухдидин пушаймон қил.

Юзу кўзларим топсун маҳлиқолар³ ҳуснидин,
Гар десанг, Муқимий, сан азми Чусту Косон қил.

¹ Хунрез – қон тўқувчи; золим.

² Сулаймон – шон-шавкатли подшоҳ ва пайгамбар. Унинг мол-мулки ҳад-ҳисобсиз бўлган. Унга Худонинг сирли ва муқаддас исми – Исми аъзам маълум бўлган ва бу исм унинг сеҳрли узугига нақш қилинган. Бу узун воситасида у нафақат одамлар, балки ҳайвонлар, қушлар, барча инсу жинсларга, табиат ҳодисаларига ҳам ҳукмини ўтказа олган. Ривоят қилишларича, Сулаймон сурмасини кўзга сурса, гўё гайб сирлари кишига намоён бўлармиш.

³ Маҳлиқо – ой юзани, гўзал.

УФОРИ САВТИ ЧОРГОҲ

Рост қаддингдек жаҳон богида сарви озода¹ кам
Ҳам бу қотил кўларингдек қон тўқар жаллод кам.

Ваҳ, на бепарво фалак, шўҳи ситамгардурки², сен
Бўлмаган вайрон алингдин³ хотири обод кам.

Офати жон, зулфи райҳон, анбарин⁴ холу хати,
Юзлари – гул, сочи – сунбул, қомати – шамшод кам.

Фитнахў⁵, тунду⁶ тағофулпеша хўблар кўп, вале
Сан каби бебоку⁷ золим, сангдил, пўлод кам.

Одамидин бир ўзингдек навжувон⁸ бор ўлганин
Ушбу гулшан ичра пири даҳр⁹ билгай ёд кам.

Хома¹⁰ синдурди чеколмай суратинг тасвирини,
Синган эрди шунча суратлар чекиб Беҳзод¹¹ кам.

Наргисинг¹² жаврин Муқимийга кўриб, раҳм айламиш,
Чарх айлар неча кундур, мен дедим: “Беодод кам!”

¹ Сарви озода – тик ва баланд сарв; мажозан: баланд ва келишган қададу қоматли маҳбуба.

² Ситамгар – ситам қилувчи, жабру жафо кўрсатувчи, золим.

³ Ал – қўл.

⁴ Анбарин – анбардай.

⁵ Фитнахў – фитнагар, фитна солувчи.

⁶ Тунд – ўтқир, газабли.

⁷ Бебок – 1) ботир, кўрқмас; 2) золим, тошбағир, шафқатсиз; 3) ҳаёсиз, андишасиз.

⁸ Навжувон – ёш, маъсум.

⁹ Пир даҳр – 1) фалак, дунё; 2) кўпни кўрган қария.

¹⁰ Хома – қалам.

¹¹ Беҳзод – машҳур мусаввир Камолиддин Беҳзод (1455–1536).

¹² Наргис – бўтакўз; мажозан: маъшуканинг кўзи. Тасаввуфда амал орқали қўлга киритиладиган илмнинг натижасидан шоду хуррамлик сифатида тушунилади.

❁ ҚАЛАНДАР – III¹ ❁

Кўп эрди ҳасратим, жоно, қилай изҳор деб келдим,
Муқими² кунжи гам эрдим, сени гамхор³ деб келдим.

Хатингму раста-раста сабза⁴ ё райҳони жаннатму,
Юзинг кўрсат – тамошо айлайн гулзор деб келдим.

Бориб ойдек жамолингни кўрай деб соғиниб чиқдим,
Қачон қилмоқ учун савдо-сотик бозор деб келдим.

Кўзим оқсун гараз ком ўлса гар ўзга тамошойи,
Нигоро, васлинг истаб, маҳз⁵ бир дийдор деб келдим.

Қаро оҳу кўзинг ёдида эрди тийра⁶ айёмим.
Малоҳатда юзинг хуршиди пуранвор⁷ деб келдим.

Азоб эрмас эди чиқмоқ кишига қиш ҳавосида,
Бошинг ҳаққиқи, шундин-шунга мен сен бор деб келдим.

Қўй, эй мутриб “Баёт”, “Ушшоқ” ёқмайди қулоқларга,
Тараннум айласанг маҳфилда қил “Гулёр”⁸ деб келдим.

Гирибонингдин очсам тутма, бир-бир тутма илкимдин,
Ярашган румча кийган кўйлакинг гулнор⁹ деб келдим.

Қошинг меҳробига жону дилим бирла эгиб қаддим,
Белимга богламакка зуфлар зуннор¹⁰ деб келдим...

Бу ерга ким учун келдинг дебон сўрма Муқимийдин,
Кўрага бир суманбар¹¹, сарви гулрухсор деб келдим.

¹ Бу қўшиқ “Кўп эрди” номи билан ҳам ижро этилади.

² М у қ и м – турғун, собит.

³ Г а м х о р – гамхўр, меҳрибон.

⁴ С а б з а – майса, гиёҳ, кўклик.

⁵ М а ҳ з – ёлғиз, фақат.

⁶ Т и й р а – хира, қоронғи.

⁷ П у р а н в о р – нури, шуълали.

⁸ “Б а ё т”, “У ш ш о қ” – шашмақом куйлари. “Г у л ё р” – Ўзбек халқ кўшиғи.

⁹ Г у л н о р – анор гули, қизил гул, қизил ранг, қип-қизил.

¹⁰ З у н н о р – насроний динидагилар белига боғлайдиган чилвир. Ислоом мамлакатларида гайримусулмонлар ҳам зуннор боғлаб юришган. Тасаввуфда зуннор – ҳақиқий маҳбуба хизмати ва тоатига бел боғлаш.

¹¹ С у м а н – хушбўй оқ гул, ёсмин, ёсуман. С у м а н б а р – суман юзли, сулув, юзи чиройли.

СОҒИНДИМ

Фироқингда қолиб, эй шўҳи дилдорингни соғиндим,
Хаёли жилавагар товусрафторингни¹ соғиндим.

Мусаллам² шеваи³ маҳбублиг⁴ ҳар тўғридин аммо,
Тамомидин, хусусан, феълу атворингни соғиндим.

Сўраб келганларинг гаҳ-гоҳ чиқмас ҳеч хаёлимдин,
Шитоб эткан шошиб кетмакка кирдорингни⁵ соғиндим.

Ики жоду кўзинг ёди хароб айлаб дилу диним,
Ҳадоватбахши жон лаъли шакарборингни⁶ соғиндим.

Жафони лоақал тарк этма, майлинг, қилмасанг ҳам лутф,
Чекиб кўп, хўй⁷ этибман – жавру озорингни соғиндим.

Ўтар муддат – насиме ҳеч қилмас хуш димоғларни,
Ёмон гесуйи анбар мушки тоторингни соғиндим.

Муқимий, булбули шўридаман⁸ – учсам қанотим йўқ
Кўрар кун бормукин оламда гулзорингни соғиндим.

¹ Товусрафтор – товусдай нозик ва чиройли хиром қилувчи.

² Мусаллам – 1) муносиб, лойиқ; 2) тан бериш, қойил қолиш; 3) тобе бўлган, таслим бўлган.

³ Шеваи – 1) одат, равиш, йўсин; 2) ҳунар; 3) ноз, ишва.

⁴ Маҳбуб – севгили, маъшуқа, дўст.

⁵ Кирдор – иш, амал.

⁶ Шакарбор – шакар ёғдирувчи, ширинсўз.

⁷ Хўй – одат, феъл, табиат, характер.

⁸ Шўрида – ишқ савдосига мубтало бўлган, паришон.

🌸 АЙЛАЙ ДЕСАМ 🌸

Ошкор ўлғай сирим ҳолим баён айлай десам,
Тор кўнглим сиғдиролмайдур ниҳон айлай десам.

Бу баҳор бир дам, дарифо, толеъим ёр ўлмади,
Ушлашиб қўл сайри боғу бўстон айлай десам.

Ишқ шартидин эмас сирри муҳаббат бўлса фош,
Қўрқаман кўздан сиришкимни равон айлай десам.

Монеъи шавқим бўлуր минг истиҳола халқдин,
Гул юзинг кўрганда булбулдек фиғон айлай десам.

Жойи олий ўрниға бир кулбаи торику¹ танг,
Ҳайфким, ҳам йўқ такаллуф меҳмон айлай десам.

Оҳким, бўлмас муяссар – қошларинг меҳробиға
Сидқ ила ўзни ман ул дам мусулмон айлай десам.

Найлайин, сайд² ўлди холинг донасиға жон қуши,
Бир боқиб ҳуснунг, Муқимий, имтиҳон айлай десам.

¹ Т о р и к – қоронғи.

² С а й д – ов, шикор.

❧ БИР КЎРАРГА ❧

Нигоро, бир кўрарга оқибат зор айладинг сен ҳам,
Десам захмимга марҳам, жонима кор айладинг сен ҳам,

Кўнгул қон ўлгани етмасмуди, боз устига¹ охир,
Бу янглиг интизору дийда хунбор айладинг сен ҳам.

Чекар товус оху нола айлар кабк рашкдин,
Магар жавлон қилиб, боғларда рафтор айладинг сен ҳам.

Қўлимдин ихтиёрим кетди – бир дам қолмади ором,
Парилардек қачонким феълу атвор айладинг сен ҳам.

Чекиб жавру жафолар шўхлардин камму таъзим –
Ки, якбора осарга бегунаҳ дор айладинг сен ҳам.

Муқимий, қайси гул ишқида мундоғ ўтлу булбулдек
Фигон қилдинг, куюб фарёди бисёр айладинг сен ҳам.

¹ Боз устига – устига-устан.

❧ ИХТИЁР АЙЛАРМУДИМ? ❧

Саъб¹ экан, мундоғ жудолиғ ихтиёр айлармудим?
Ўзга ман ёруғ жаҳонни тангу тор айлармудим?

Дарду сўзи ишқни тан ичра жондек сақламай,
Ун чекиб беҳуда, элга ошкор айлармудим?

Йўл топарга домани нозиға бир ҳиммат қилиб,
Оҳким, йўлида жисмимни губор айлармудим?

Қилама пандинг, носихо, девонаман – суд айламас,
Эмди фаҳми сабру орому қарор айлармудим?

Халқ лутфу макраматлар² айлағай беҳад манга,
Субҳа³ қўй, эй зоҳидо, шукрин шумор⁴ айлармудим?

Асрамай мужгон сафида етса гар чоки жафо,
Ташлауб бечорани ҳар ерга хор айлармудим?

Нолае, дейманки, булбулдек, Муқимий, айласам,
Бир яна фирдавс⁵ васлиға гузор⁶ айлармудим?

❧ ЁД АЙЛАДИМ ❧

Оҳ, умрим бир санам ишқида барбод айладим,
Боқмади – чандонки⁷ йиғлаб, доду фарёд айладим.

Ҳар неча мехру вафо изҳор қилдим – билмади,
Ул фаромуш айлади, мен қанчақим ёд айладим.

Шонаи зулфиға нисбат истауб бу бог аро,
Бесамар⁸ жисмимни охир наҳли⁹ шамшод айладим.

¹ Саъб – қийин, оғир.

² Макрамат – иззату эҳтиром, лутфу қарам.

³ Субҳа – тасбеҳ.

⁴ Шумор – санок, ҳисоб.

⁵ Фирдавс – жаннат; саккизинчи жаннат.

⁶ Гузор – ўтиш, йўл.

⁷ Чандон – кўп, анча, зиёда; кўпингча, узоқ муддат.

⁸ Бесамар – бу ерда: веҳосил, мевасиз.

⁹ Наҳл – дарахт, кўчат, ниҳол.

Муддате таъмир, забти ҳол этай деб кўзларим,
То хароб ўлдим десамким, дилни обод айладим.

Кимга улфат тутдим, андин манга етти минг жафо
Тарзи шул бирлан дедимким, кўнглуми шод айладим.

Сўрма, эй бедард, қасру боғу мулкимни мени,
Ўзни не хуш гар тааллуқлардин¹ озода айладим.

Оху фарёдим, Муқимий, ё малолат² еткуруиб,
Кўнглуми ибромдин³ тобора пўлода айладим.

ЭЙ ЁРИ ЖОНИМ

Ошиқ бўлубман, эй ёри жоним,
Васлингни излаб, йўқдур мажолим.

Бир йўқламайсан куйган қулингни,
Кўзлари жаллода, нозик ниҳолим.

Раҳм айла манга, эй бағри қаттиқ,
Дийдам тўла қоң, эй шўхи золим.

Лабташналарга айла наззора,
Қадди чу шамшод, қошим ҳилолим.

Олдинг кўнгулни бир-икки сўзлаб,
Девона бўлдим, тўти мақолим⁴.

Ҳар дам куярман ёдимға тушсанг,
Бир кўрмагунча йўқдур мажолим.

Неча замондур, кўздин ниҳондур,
Ошиқ Муқимий, эй хаста жоним.

¹ Тааллуқ (Тааллуқот) – дунё ва нафсага боғлиқлик.

² Малолат – малоллик, азият, ғам-ғусса.

³ Ибром – қисташ, зўрлаш, жонга тегнш.

⁴ Тўти мақол – ширинсўз, ёқимли сўзловчи.

❁ ҚАЛАНДАР – V ❁

Ақлу ҳуш учди бошимдин, эй пари, девонаман,
Бир иложе қил – эл ичра бўлмайин афсонаман.

Дарду сўзу¹ ашқу оҳимни қиёс эт шаъмдин,
Шомдин то субҳидам ҳажрингда ўртаб ёнаман.

Ул замонеким, йироқ васлингдин ўлдим, то бу дам
Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман.

Лаҳзае захри ғаминг ютмоққа тоқат қолмади,
Нўш² этиб васлинг майидин ҳам қачон бир қонаман.

Хома – мужгон, кўз қаросидин ёзиб рози дилим,
Арзае қилдим, эшит, маъюсу муштоқонаман.

Оҳким, сенсиз қарору сабру оромим кетиб,
Бир илон чаққан кишидек ҳар тараф тўлғонаман.

Навбати жомим тўла қуйғил карамдин, соқиё,
Ҳар қадамда то қилай юз лағзиши³ мастона ман.

Мулки Ҳинду Марвдин келсам топардим эйтибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман.

¹ С ў з – бу ерда: ёниш, куйиш, ўртаниш

² Н ў ш – ичиш.

³ Л а ғ з и ш – сирпаниш.

ДОҒМЕН – I (II)

Оҳим, бегонага ошнолигингдин доғмен,
Ошнога, яъни бепарволигингдин доғмен.

Ошиқа айлаб итобу нозу истиғно мудом,
Сўрмаган бир йўл кўнгул хоролигингдин¹ доғмен.

Зулм ҳарфидин бўлакни битмаган аз рўйи лутф²,
Хат чиқориб, яхши, хуш имлолигингдин доғмен.

Мардуми пулдор бирлан унс³ улфат субҳу шом,
Фақр аҳлидин⁴ ҳазар – донолигингдин доғмен.

Хўбрўлар кўпдур, аммо бадгиналиг⁵ важҳида
Мисли кам Фарғонада танҳолигингдин доғмен.

Ўртанурмен тушса ёдимга хаёли оразинг,
Хусн боғида кўруб, раънолигингдин доғмен.

Нолау оҳингни гулрухлар⁶ эшитмас гарчиким,
Эй Муқимий, булбули гўёлигингдин доғмен.

¹ Кўнгулхоролиги – кўнгул қаттиқлиги, тошлиги.

² Аз рўйи лутф – лутф юзасидан.

³ Унс – улфат, яқин дўст.

⁴ Фақраҳли – фақирлар, бечоралар.

⁵ Бадгиналиг – бадгумон, ёмон ниятли.

⁶ Гулрух – гул юзли, гўзал.

❁ ДИЛХИРОЖ¹ ❁

Ол хабар – ул сарвиноз уйқусидин турганмукин?
Ногаҳон турган эса, туш-муш, сўранг, кўрганмукин?

Ботмасун кўргач хижолат абри ичра офтоб,
Турса ҳам чиқмай дебон эшикка, ўлтурганмукин?

Қатра-қатра дур нисор² этмакчи эрди кўзларим
Мақдамига³, билмадим, оёки, топширганмукин?

Ошнолиқ аҳдида маҳкам эрурмен, устувор,
Айла мазмун, ваъдасида, қосидо⁴, юрганмукин!

Рози дил⁵ бир-бир сабоға шарҳ қилдим, ёрга
Гар деган бўлса, мабодо тоза уқтурганмукин?

Жўралар базмида арз айланг гаҳи Фарзинчага⁶,
Эсидин чиқмай Муқимий, ёдида турганмукин?

¹ Бу кўшиқ “Қаландар – IV” куйи билан ҳам ижро этилади.

² Н и с о р – 1) сочиш; 2) фидо қилиш, бағишлаш.

³ М а қ д а м – қадам кўйиш, келиш, ташриф буюриш.

⁴ Қ о с и д – элчи, хабарчи.

⁵ Р о з и л – кўнгила сири.

⁶ Ф а р з и н ч а (Ф а р з и н х о н) – Муқимий даврининг машхур ҳофизи.

БОРМУКИН?

Боғ аро ҳам сен каби сарви хиромон¹ бормукин?
Юзлари – гул, сочи – сунбул, зулфи – райҳон бормукин?

Хурпайкар², тўтидек ширинтакаллум³, хушсухан⁴,
Тишлари – дур, лаблари – лаъли Бадахшон бормукин.

Бу сифат меҳроби абрўйинг⁵ кўруб беихтиёр,
Бош эгиб, ҳозир сукут этмас мусулмон бормукин?

Неча кўз тутдим йўлида – қилди келмай интизор,
Дўстлар, васлини кўрганларда армон бормукин?

Эй, ҳақими⁶ муддаий⁷, қилгил жавоби босавоб,
Ишқнинг дардига ҳам доруо дармон бормукин?

Ўзгалар ҳар кун, Муқимий, комёби⁸ базми васл,
Сенга ҳам боре нигоҳу лутфу эҳсон бормукин.

¹ Сарви хиромон) – юрвчи, хиром этувчи сарв, яъни гўзал юришли маҳбуба.

² Хурпайкар – қомати хурдай, гўзал.

³ Ширинтакаллум – ширин сўз.

⁴ Хушсухан – ширинсўз, ёқимли сўзловчи.

⁵ Абрў – қош.

⁶ Ҳақим – 1) донишманд; 2) табиб.

⁷ Муддаи (й) – даъвогар, рақиб.

⁸ Комёб – бахтли, толели, давлатли.

✧ УРГУЛСУН ✧

Эрам¹ товуслари, юргилки, рафторингдин ўргулсун!
Бошида ҳам мурассаъ² тожи дасторингдин³ ўргулсун!

Хиром айлаб бу сурат бирлаким фирдавс⁴ богида,
Кўрубон хуру гилмон⁵ феълу атворингдин ўргулсун!

Жафони манга қил ҳар қанча бўлса, дийдам устига,
Бу юрган булҳаваслар⁶ жабру озорингдин ўргулсун!
Ўзунгни кўрдингу ошиққа қилдинг бўйла истиғно,
Негай, синдурмайин ойина дийдорингдин ўргулсун!

Бўлиб тунд ўлтуришдин не чиқар – ширин такаллум қил,
Чекиб хижлат сўзига, тўти гуфторингдин ўргулсун!

Муқимий, қўй тамошо эл аро бозори шабларда⁷,
Тағофул бирла қилгон қору кирдорингдин⁸ ўргулсун!

¹ Э р а м – афсонавий гўзал бог. Уни Ямандаги Од қавмининг ҳукмдори Шааддо ер юзида жаннат яратиш даъвоси билан барпо этган эмиш.

² М у р а с с а ъ – қимматбаҳо тошлар билан безалган.

³ Д а с т о р – салла.

⁴ Ф и р д а в с – жаннат, саккизинчи жаннатнинг номи.

⁵ Г и л м о н – жаннатдаги хизматкор бола.

⁶ Б у л ҳ а в а с – ҳавасга берилган, енгилтак, беқарор

⁷ Б о з о р и ш а б – бозор кечаси.

⁸ К о р у к и р д о р – иш ва амал.

БИР КЕЛИБ КЕТСУН

Сабо¹, арз айла, то ул зулфи райҳон, бир келиб кетсун –
Ки, топсун бўйидин тан ҳар нафас жон, бир келиб кетсун.

Қолиб ҳижронларида, соғиниб ҳасрат билан охир
Жаҳон гулзори бўлди менга зиндон, бир келиб кетсун.

Лисони² сўзга бовар қилмас эрса, қосидо, айгил,
Урай ошиқлигимга махфи(й) Қуръон, бир келиб кетсун.

Қади сарви сиҳини³ мунфаил⁴ айлаб, очиб ораз,
Қилиб гулни хижил, чоки гирибон⁵, бир келиб кетсун.

Кўрарга бениҳоят зору муштоқ ўлғаним айтинг,
Агар бўлса иши ҳам, ҳаттал имкон⁶, бир келиб кетсун.

Келишга фурсати гар бўлмаган вақтида ҳам лекин,
Ики тошнинг⁷ аросида шитобон⁸ бир келиб кетсун.

Муқимий ҳоли зорин сўргали айни мурувватдур,
Дегил инсофлик бўлса мусулмон, бир келиб кетсун.

¹ С а б о – Шарқ томондан эсадиган тонгги ёқимли ва салқин шамол. Тасаввуфда у Оллоҳ таолонинг раҳмоний нафасига нисбат берилиб, хайрга боис бўлиши айтилади. Сабо ошиқнинг оху ноласини Оллоҳга, ўз навбатида, Оллоҳнинг хабарини ошиққа етказад.

² Л и с о н – тил.

³ С а р в и с и ҳ и – тик ва балаң сарв; мажозан: балаң бўйли, тик қоматли маҳбуба.

⁴ М у н ф а и л – 1) таъсирланган, ҳаяжонланган; 2) хижолатда қолган, уялган, шармисор.

⁵ Ч о к и г и р и б о н – ёқвси чоқ, ёқавайрон.

⁶ Ҳ а т т а л и м к о н – имкон қадар, илож и борича.

⁷ Т о ш – саккиз қақиримга яқин узунлик ўлчов бирлиги. Ч а қ и р и м – 1,06 километрга тенг узунлик ўлчови.

⁸ Ш и т о б о н – тез, шошилич.

❧ ЁР АГАР ❧

Ёр агар лутф айламас, жабру жафо ҳам қилмасун!
Қилмас эрса манга, гайрига¹ вафо ҳам қилмасун!

Сунбули зулфи каби ошuftа айлаб ҳар нафас,
Кокилидек рўзгоримни² қаро ҳам қилмасун!

Гар эшитмас бўлса боғларда фиғону ноласин,
Гул юзин кўрсатмасун, булбул наво ҳам қилмасун!

Дардим ишқида куни-кундин фузунроқ билмаса,
Бир мукулмонни ўзиға мубтало ҳам қилмасун!

Йиғламоқдин хира бўлди кўз, демиш фарёдким,
Кўзға боскан изларимни, тўтиё³ ҳам қилмасун!

Қучмасам нозик белидин бир йўл – охир мунча ҳам,
Қоматимни ғам юки бирла дуто⁴ ҳам қилмасун!

Гар кафи пойиға қўймоқға муносиб кўрмаса,
Йиғлатиб кўз ёшими ранги ҳино ҳам қилмасун!

Якка бир оқшом келиб, васлини гар кўрсатмаса,
Рангу рўйимни⁵ бу янглиғ қаҳраб⁶ ҳам қилмасун!

Келмаса кўнгул сўраб, гоҳе Муқим, агёрсиз,
Бўйла⁷ аввал ишқ ўтин дилларга жо ҳам қилмасун!

¹ Га й р – 1) бошқа, бегона; 2) ганим, душман, рақиб.

² Р ў з г о р – 1) давр, замон; 2) тақдир, қисмат; 3) турмуш, ҳаёт.

³ Т ў т и ё – кўзни равшан қилиш учун ишлатиладиган мураккаб дори, сурма тоши.

⁴ Д у т о – ҳам, эгик, икки букилган.

⁵ Р ў й – юз.

⁶ Қа ҳ р а б о – сариқ рангли тош; мажозан: сариқ ранг.

⁷ Б ў й л а – бундай, бу каби.

❁ РОЗИ ДИЛ АЙТАЙ ДЕСАМ ❁

Рози дил айтай десам, хилват қилолмай доғмен,
Бир кеча ёлғиз топиб, суҳбат қилолмай доғмен.

Жавру бедоду ситам беҳад, чекиб дарду алам,
Кўрмакингни биргина ният қилолмай доғмен.

Кўча-кўйда учрасанг, минг истиҳола халқдин,
Тиз букиб, таъзим этиб, иззат қилолмай доғмен.

Хаста кўнглум, сўзларинг марҳам, замоне оҳким,
Бир ўзингга ёндошиб, улфат қилолмай доғмен.

Оҳким, нўш айлабон васлинг майидин журъае¹,
Ҳосил айлаб коми дил, ишрат қилолмай доғмен.

Ўлтурубсен чини абрў² бирла, титраб ваҳмдин,
Бир ўпай дерман, вале журъат қилолмай доғмен.

Неча дерманким, Муқимий гурбат айлай ихтиёр,
Бир ватадин дил узуб, ҳижрат³ қилолмай доғмен.

¹ Журъа – қултум, томчи, қатра.

² Чини абрў – бу ерда: қош чимриш.

³ Ҳижрат – ўз туғилиб ўсган жойини ташлаб, бошқа бир жойга кўчиш.

❧ КЎНГЛУМ ОЛИБ ❧

Эй пари, кўнглум олиб, қон ўлдиғин билмасмусан?
Дара бердинг – менга дармон ўлдиғин билмасмусан?

Сурма устина қўйиб, кўзни қиёмат айладинг,
Сурмасиз ҳам офати жон ўлдиғин билмасмусан?

Боғдаким рухсор очарсан, гул хижил бечоралар,
Рашқдин чоки гирибон ўлдиғин билмасмусан?

Боғлар зулфинг ҳавосин белима зуннорлар,
Йўқса тарсонинг муслмон ўлдиғин билмасмусан?

Каббаи кўйингда давлатхоҳ¹ ўлан манзурлар
Аксари ҳожи пушаймон ўлдиғин билмасмусан?

Ажз² ҳам элтар қаноат бирла, эй дил, мақсуда,
Мўр³ наздики⁴ Сулаймон ўлдиғин билмасмусан?

Йўлида чекмак Муқимий чанд⁵ ранжи интизор,
Шўхларнинг ваъда ёлғон ўлдиғин билмасмусан?

¹ Д а в л а т х о ҳ – хайрихоҳ.

² А ж з – ожизлик, заифлик.

³ М ў р – чумоли.

⁴ Н а з д и к – яқин.

⁵ Ч а н д – неча.

❧ ВАСА ОРЗУСИ ❧

Нигоро, зор ўлубмен ком олурға гулўзорингдин,
Қачон васлинг кўрарман, оҳ, ўлдим интизорингдин?

Агар лутф этмасанг лаълинг майидин журъае, лекин
Ёмон даврингда мен махмурлардин, бадхуморингдин¹.

Бўлиб иқболу давлат ёр, санга ногаҳ ажаб эрмас,
Кириб хуснинг риёзи² ичра терсам гул баҳорингдин.

Борурға ахтариб минг истиҳола халқдин, аммо
Кўнгулда бўлмасам дерман нари бир дам канорингдин³.

Не бўлғайким, хуш этсанг – топса жонлар лаҳзае роҳат,
Паришон айласанг кокилларинг мушки тоторингдин.

Киши армони борму искаян себи занаҳдонинг⁴
Муяссар бўлса ҳам кўксингдаги ширин анорингдин.

Муқимий кўнгди қат-қат доғ, жоно, айрилиб сендин,
Тамошо қил, юмуб кўз ўтма сайри лолазорингдин.

¹ Б а д х у м о р – ниҳоятда муштоқ, ўта майпараст.

² Р и ё з – боғлар.

³ К а н о р а (К а н о р) – бу ерда: кучоқ, огуш.

⁴ С е б и з а н а х д о н – ияк, бағбақа.

АҲД

Аҳд қилдим – эмди сандин ўзгани ёр этмайин,
Хар гули раънога мундоғ ўзни кўп хор этмайин.

Бора-бора майли агёр айладинг-кетдинг, нетай,
Рашк ўтига ўртаниб, кўзларни хунбор этмайин.

Дардсизлар билмас эрдилар – хуш эрдим, оҳким,
Бўлмас эркан ишқ сиррин элга изҳор этмайин.

Эрта-кеч васлингга шод айлардин ортуқ демадинг,
Интизор айлаб, йўлимда мунча ҳам зор этмайин.

Лабларингдин зоҳир¹ эт, жоно, табассум ошкор,
Лаъл бирлан орзуйи дурри шахвор² этмайин.

Ҳеч тарсо қолмас эрди кўрсалар мушкин³ сочинг,
Динидин қайтиб, демонким, ёди зуннор этмайин.

Хуррам этсанг не бўлурким, соқиё, бир жом⁴ ила,
Бу сифат махмур субҳимни шаби тор⁵ этмайин.

Эй пари, қайдоғ соҳирсанки, олиб хушими,
Қўймадинг кўрсам қачон тасвири девор этмайин.

Назмими мағзиға васфини Муқимий тож этиб,
Найлайин ҳар дам ўқиб, номингни такрор этмайин.

¹ Зоҳир – 1) кўриниб турган, очиқ-ошкор, аён; 2) ташқи кўриниш, бирор нарсанинг сирти, таши.

² Дурри шохвор – шоҳона, қимматбаҳо дур.

³ Мушкин – мушқ ҳидли; хушбўй, муаттар.

⁴ Жом – қадаҳ, пиёла, коса. Жом ва унинг маънодошлари тасаввуфда маърифат зиёсига лиммо-лим кўнгли маъносига келади.

⁵ Шаби тор – қоронги тун.

БЎЛСУН ОМОН

Гарчи бир келмайди дилдорим сўраб, бўлсун омон!
Кўз тешилди йўлларида ҳам қараб, бўлсун омон!

Анбарин кокилларидин рашк гарчанд айларам,
Ортилур нозик белига беадаб, бўлсун омон!

Қўл тутиб ўткай кўзимча ғайр ила гар субҳу шом,
Сурма тортиб кўзга, зулфини гараб, бўлсун омон!

Жоми васлидин рақиби рўсияҳлар¹ комёб²,
Қилса ҳам ошиқларини ташналаб, бўлсун омон!

Ўзгага юз илтифоту марҳаматлар лоақал –
Ким, мени сўрмас ҳам аз рўйи газаб³, бўлсун омон!

Холиму майгун⁴ лабида маскан этмиш, ё магар,
Чашмаи Хизр⁵ узра ҳинду ё араб, бўлсун омон!

Ҳажрида найлай, Муқимий, шукр қилмай чора йўқ,
Оҳу ҳасрат бирла кечкайман ажаб бўлсун омон!

¹ Рўсияҳ – юзи қора.

² Комёб – мақсадига эришган, бахтли, толели, давлатли.

³ Аз рўйи газаб – қаҳр туфайли.

⁴ Майгун – май рангли, қизил.

⁵ Чашмаи Хизр – оби ҳаёт чашмаси. Оби ҳаёт – Хизр алайҳиссалом ер ости – зулмат қазридан топган ва бир қатра ичиб, абадий ҳаётга ноил бўлган мангулик суви. Оби ҳаёт тасаввуфда саъй-ҳаракат билан эришиб бўлмайдиган, Аллоҳ томонидан ўзи хоҳлаган бандаларига бериладиган ладуний (илоҳий) илм маъносида келади.

❁ КИМ ДЕСУН? ❁

Ул тағофулпешага ҳоли харобим ким десун?
Ҳажрида мундоғ мени кўрган азобим ким десун?

Кундузи бир ерда бир дам олмай орому қарор,
Лаҳзае йўқ кечалар кўзларда хобим, ким десун?

Ўз кўмочиға, масалким, тортадур кул ҳар киши,
Бас, куюб ишқида чеккан изтиробим ким десун?

Куймаган бўлса биров меҳру муҳаббат ўтиға,
Шамъдек то субҳ ўртаб, табу тобим¹ ким десун?

Ҳамнишиндурлар² улуғларга хушомадгўйлар,
Йўлида жононими хайру савобим ким десун?

Гар қилич бошимға ҳам келса дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимға жавобим ким десун?

Дўстлар, сўрсанг ғизосидин³ Муқимий, эрта-кеч,
Қон шароб ичсам, жигарлардур кабобим, ким десун?

¹ Т а б б у т о б – 1) ёниш ва эриш; 2) азоб ва ташвиш.

² Ҳ а м н и ш и н – бирга ўлтирувчи, дўст, ҳамсуҳбат, улфат.

³ Ғ и з о – озиқ-овқат, егулик, таом.

АРЗИМНИ ЕТКУР

Бориб арзимни еткур, эртароқ ул маҳлиқо келсун,
Кетиб, ҳижрон ўтига куйдуруб, қилмай адо келсун.

Чекарга фурқатини эмди бир зарра мажолим йўқ,
Агар шул вақт келса тоза, лекин авлиё келсун.

Бу юрган норасолар¹ базмида хуш бўлмагай кўнглум,
Агар ҳар лаҳза қон ютурса ҳам ақли расо келсун.

Қўнарға ўзга манзил истамай таъйин қил, эй қосид,
Нишимангоҳи² кўзлар манзаридур³, беибо келсун.

Ғуборим ерда қолди – бир хиром айлаб бошим узра,
Қилурға заррани хуршид бирлан ошно, келсун.

Жудолиқ дарди ҳам агёр таъни, оҳ ўддирди,
Ёруғ дунёни кўп ҳам айламай зиндонсаро келсун.

Муқимий илтимосим шулки, шўҳи гулғузоримдин,
Қудумига агарчи сийму зар⁴ кам, жон фидо келсун.

¹ Н о р а с о – нуқсонли, заиф.

² Н и ш и м а н г о ҳ – жой, манзил, ошён, макон.

³ М а н з а р – 1) кўриниш, шакл; 2) чехра, сурат.

⁴ С и й м у з а р – кумуш ва олтин.

❁ АЙРИЛМАСУН ❁

Ҳеч ким мендек, илоҳи, ёридин айрилмасун,
Меҳрибон, мунис ўшал дилдоридин айрилмасун.

Хонумонларни¹ бериб барбод, етмай васлига,
Бўлубон маъюс йўқу боридин айрилмасун.

Ҳажр осиб² хазонида бўлиб шўридаҳол³,
Андалибе⁴ мен каби гулзоридин айрилмасун.

Қосидо, кўнглум қуши банд эрди, айғил зинҳор,
Ишқилибким, зулфи анбарборидин⁵ айрилмасун.

Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолик дардини,
Душманинг ҳам бўлса, ўз ғамхоридин айрилмасун.

Бандае, ё Раб, Муқимийдек бўлиб хору касод
Суду савдодин қолиб, бозоридин айрилмасун.

¹ Х о н у м о н – уй-жой, она; уй-жой жиҳозлари ва маишат асбоблари.

² О с и б – зиён, зарар, кулфат.

³ Ш ў р и д а ҳ о л – паришонхотир, ошуфтаҳол, беқарор.

⁴ А н д а л и б – булбул.

⁵ А н б а р б о р – анбар ёғдирувчи, ёқимли ҳид тарқатувчи.

❧ НАЙЛАСУН ❧

Васлингга еткан кишилар гулситонни найласун,
Қоматинг турганда тўбийи жинонни найласун?

Дилбаро, муштоқи дийдори малоҳатпарваринг¹,
Матлаъи² анвори³ хуршиди жаҳонни⁴ найласун.

Ҳар кишини сен кабиким бўлса дилдори агар,
Ёқмагай ҳаргиз – бўлак номехрибонни⁵ найласун.

Жонситон⁶ мужгонларинг, жоно, шаҳидлик истаган,
Қошларинг олдида тиғи Исфаҳонни⁷ найласун.

Гар бу истиғно билан қилган хироминг кўрса ким,
Қилмайин мақдамларингга ҳадя жонни, найласун.

Хусн шоҳилар тағофул қилса доим айб эмас,
Хам қади мендек ғуломи⁸ нотавонни найласун.

Тори-тори зулфинга жонлар қуши банду асир,
Қўй, Муқимий, ўргулай, ўзга жаҳонни найласун.

¹ Малоҳатпарвар – хусни кун-кундан зиёда бўлувчи.

² Матлаъ – газал ёки қасиданинг биринчи байти.

³ Анвор – нурлар.

⁴ Хуршиди жаҳон – олам офтоби.

⁵ Номехрибон – бемехр.

⁶ Жонситон – жон одувчи, қаттол, бераҳм.

⁷ Исфаҳон – Эрондаги қадимий ва машҳур шаҳар – у ўқир ва сифатли қиличлари билан машҳур бўлган.

⁸ Ғулом – қул, банда, хизматкор.

❁ ДИЛБАРО ❁

Дилбаро, ҳажрингда дилафгордурман сан учун,
Яъни кўрмакка жамолинг зордурман сан учун.

Тонг отиб, қайси тарафдин чиқса деб чун офтоб,
Соия кўз йўлларингда хордурман сан учун.

Охирида кўча бўйлаб не маломатлар чекиб,
Сангсори таънаи ағёрдурман сан учун.

Кечалар кимлар билан базм этди, деб айлаб хаёл,
Уйқу келмай то саҳар бедордурман сан учун.

Интизорингда очиб ҳар мў¹ бунидин² дийдалар,
Согиниб муштоқи бир дийдордурман сан учун.

Субҳи васлинг ёд этиб, жоно, фироқинг шомида,
Қон бўлиб кўнглум шафақосордурман сан учун.

Демаким савдо-соғуқ айлар Муқимийни, магар,
Кунда чиққан кўчаю бозордурман сан учун.

¹ М ў (й) – соч.

² Б у н – таг, ост.

МУБТАЛО

Сахт бўлмишмен яна бир диарабоға мубтало,
Бир балодин соф бўлмай, бир балоға мубтало.

Лола бағри доғ қат-қат қон очилгай ҳар баҳор,
Ман каби бўлгон магар гулгунқабоға мубтало.

Тоқ тоқатлар юрарга кўз тутиб имдоод¹ учун,
Не ажаб, бўлсам агар мужғонасоға² мубтало.

Айласун афтодалар³ сориға ҳам гоҳи назар,
Бесамар боғларда сарв ўлғач ҳавоға⁴ мубтало.

Нутқи нофорам⁵ тўтини дучор этмангки, ман
Бир шакаргуфторлиг⁶ ширинадоға мубтало.

Доми найранги кўп ошиқларни сайдиға⁷ вале,
Гоҳ ман бир кўз учи бирлан имоға мубтало.

Раҳм қилмай, эй кўнгул, бўлдинг на деб аҳволинг,
Бу сифат бебоки пуржавру⁸ жафоға мубтало.

Мунчаким мавзуну нозиклиг билан бўлсун, агар
Зарра бад⁹ боққан киши ранжу аноға¹⁰ мубтало.

Ашкими қонға бадал қилдим бу боис бирлаким,
Шўхлар мойил руунатга¹¹ ҳиноға мубтало.

¹ И м д о д – ёрдам, мадад, кўмак.

² М у ж г о н а с о – киприги ҳасса, яъни киприги узун.

³ А ф т о д а – заиф, нотавон, бечора.

⁴ Ҳ а в о – 1) ҳаво, иқлим; 2) орзу, хавас, майл, иштиёқ; 3) оҳанг, куй; 4) баландлик, осмон; 5) учиш, парвоз қилиш; 6) кибр, баландимоғлик; 7) ишқ, муҳаббат.

⁵ Н о ф о р а м – ёқимсиз.

⁶ Ш а к а р г у ф т о р л и г – ширик сўзлик.

⁷ С а й д – ов, шикор.

⁸ П у р ж а в р (П у р ж а ф о) – жаври кўп, ситамгар, бераҳм.

⁹ Б а д – ёмон, ярамас.

¹⁰ А н о – 1) қийинчилик, машаққат, азоб; 2) ҳасад, игво.

¹¹ Р у у н а т – ўзига зеб бериш.

Хонақаҳдин¹, найлайн, келмай қочиб майхонага,
Шайхларким, бўлсалар ушбу риёга мубтало.

Афзун ўлди, дўстлар, тобора-бора ҳайратим,
Бир бошим савдои юз минг муддаога мубтало.

Назмими кўрсанг билурсан доғи ҳижроним мани,
Бўлмишам, найлай, Муқимий, маҳлиқога мубтало.

❦ ҚИЛМА КҮП ❦

Қошни шамширини бош кесмакка бурро қилма кўп,
Ёш бошингга мунча ҳам қонларни дарё қилма кўп.

Оч юзингни бир келиб бу кулбаи эҳзонда² ҳам,
Ғайр базмида ҳар оқшом шамъдек ёқилма кўп.

Ноз ила жавлон қилиб, ҳар дам назарлардин ўтиб,
Тоza-тоza доғлаб бағримни, шайдо қилма кўп.

Ёр кўйига кеча розимни изҳор эттали,
Фош ўлуру, эй итлари, борганда ғавго қилма кўп.

Нотавон жон ҳалқаи зулфига йиллардур асир,
Устига вобастаи³ юз шўру савдо⁴ қилма кўп.

Охири хижлат чекарсан кўрубон нозук белин,
Боғда, эй сарви сиҳи, қаддингга даъво қилма кўп!

Ногаҳон инсофа келса, не ажаб, сўрса Муқим,
Сангдил бемехра зорию тавалло қилма кўп.

¹ Х о н а қ а ҳ д и н – сўфийлар йиғиладиган, зикр тушадиган жой.

² К у л б а и э ҳ з о н – ғам кулбаси, қайғу уйи. Бу тушунча Яъқуб пайгамбар ҳаёти билан боғлиқ бўлиб, севимли жигарбанди Юсуфдан ажралгач, у йўл бўйида “Байт ул-аҳзон” (“Байт ул-ҳазан”) – “Ғам уйи” деган кулба тиклаб, кеча-кундуз унда тоат-ибодат қилиб, йиғлар эди. Мумтоз адабиётда сўнгсиз дарду ғамда, чорасиз аҳволда қолган кишининг уйини, ҳаётини, дунёни байт ул-аҳзонга нисбат бериш бир анъана тусини олган.

³ В о б а с т а – боғлиқ, тугаш.

⁴ Ш ў р у с а в д о – ташишу тўполон.

❧ НЕТАР? ❧

Минг салом этган кишига бир салом этсанг нетар?
Иззатинг тутганни сен ҳам эҳтиром этсанг нетар?

Ўлгурурсан ошиқа боқмай, гапирмай, тунд бўлиб,
Сўзларинг тўти каби ширинкалом¹ этсанг нетар?

Гайра ёру ҳамзабон² бўлмак неча аз рўйи лутф³,
Мен билан ҳам ошнолиғни мудом этсанг нетар?

Соқиё, даврингда мендин ташнароқ йўқ талхком⁴,
Айламай махмур⁵ муңдоғ масти жом этсанг нетар?

Гунчалар очилмасун ботиб хижолат қонига,
Бир табассум бирла корини⁶ тамом этсанг нетар?

Кабк ила товус рафториға мағрур ўлмасун,
Хурваш⁷, юз нозлар бирлан хиром этсанг нетар?

Номаи⁸ хуни жигар⁹ бирлан ёзар умре Муқим,
Сен ҳам эмди бир жавоб айлаб, паём¹⁰ этсанг нетар?

❧ БАЁТ – IV¹¹ ❧

Юзларинг очдинг магарким, сайр этибон боғлар,
Гул хижил очилганига, гунча қат-қат доғлар.

Бўйлаким сахрода ноз ила хиром этсанг, не тонг¹²,
Лолаю гуллар очилса, ўрнидин янтоғлар.

¹ Ш и р и н к а л о м – ширинсўз.

² Ҳ а м з а б о н – суҳбатдош, сирдош, тили бир.

³ А з р ў й и л у т ф – лутф юзасидан

⁴ Т а л х к о м – аччиқ насибали, аламзада, қайгули.

⁵ М а х м у р – маст, хумор.

⁶ К о р – иш.

⁷ Ҳ у р в а ш – хурдай гўзал.

⁸ Н о м а – хат, мактуб.

⁹ Ҳ у н и ж и г а р – жигар қони.

¹⁰ П а ё м – хабар, дарак.

¹¹ Бу қўшиқ “Сайри боғ” ва “Хуморман” номлари билан ҳам ижро этилади.

¹² Н е т о н г – ажаб эмас

Кўрубон кабки дари¹ рафторинга деб офарин,
Қочдилар шармандалиқдин сўйи² дашту тоғлар.

Найлайин, ҳар ерда бўлсанг ҳам омон бўл, майлига,
Шодмен ўйнаб-кулибким, бўлса вақтинг чоғлар.

Ичкиликка ўргатиб, охир пиёниста қилиб,
Ўзларидек согни ҳам қилдилар чўлоғлар.

Бу малоҳатда сенга, жоно, агар боқса киши,
Хор ўлуб, оламда тўлгай кўзиға тупроғлар.

Ногаҳон базмингни кўрганда Муқимий, йўқ ажаб,
Телбаю девона бўлсалар Ойимқишлоғлар.

❦ НАВБАҲОР ❦

Навбаҳор очилди гуллар, сабза бўлди боғлар,
Сухбат айлайлик, келинлар, жўралар, ўртоқлар.

Хуш бу маҳфида тириклик улфату аҳбоб ила
Ўйнашиб гоҳи табиатни қилайлик чоғлар.

Рух³ очиб, кўздин ниҳон бўлса паридек, найлайин,
Айрилиб ҳушу ақлдин, телба бўлмай соғлар.

Ҳайфким, аҳли тамиз⁴ ушбу маҳалда хор экан,
Олдилар ҳар ерда булбул ошенин зоғлар.

Марҳам истаб кимсадин, захми⁵ дил изҳор айласанг,
Чорae қилмоқдин ўзга, устига тирноғлар.

Тобакай мундоғ маломат кунжида доим Муқим,
Бу замон кўз туггин эмди сенга бўлсун тоғлар.

¹ Ка б к и д а р и – тоғ каклиғи.

² С ў й – томон, тараф.

³ Р у х – юз.

⁴ А ҳ л и т а м и з – донолар, оқиллар.

⁵ З а х м – яра, жароҳат.

ТОБОН АЙЛАДИНГ¹

Юзни ойдек ногаҳ тобон айладинг,
Чун ойна маҳву ҳайрон айладинг,
Ошиқларга рўзи² ҳижрон айладинг,
Ағёримга васлинг арзон айладинг.

Ваъда юз йўл – бирга вафо қилмадинг,
Хуш бўлмади кўнгулунг, жафо қилмадинг,
Дардим билиб туриб даво қилмадинг,
Қилмас ишни ҳеч мусулмон айладинг.

Лола каби яшнаб чиқсанг мастона,
Кўрган одам начук бўлмас девона,
Халқ ичида қилиб мундоғ афсона,
Овораи пурбесомон³ айладинг.

Дилраболар хайлида, эй тождор,
Қани сендек энди сарви гулғуздор,
Шамшир айлаб қошларингни обдор⁴,
Қаталим унга мунча буррон⁵ айладинг.

Эй чехраси қамардин⁶ ҳам мунаввар,
Лабинг лаълу тишинг сафода гавҳар,
Солиб бошга нетиб гавгойи маҳшар,
Пари янглиғ ўзни пинҳон айладинг...

Хўбларнинг, эй сарвари⁷ сарири⁸,
Хусн тахти узра одил амири,
Мен бенаво қолиб маҳрум ахири,
Бўлақларга лутфу эҳсон айладинг.

Оху нолам етти етти самога,
Бокмай ўтгинг ҳаргиз мен мубталога,
Фарёд этдим, Муқим, ўхшаб гадога,
Бир демадинг: кимсан, афгон айладинг?

¹ Бу қўшиқ “Абдурахмонбеги” куйи ва “Юзни ойдек” номи билан ҳам ижро этилади.

² Рўзи – 1) ризқ, насиба; 2) тақдир, қисмат.

³ Пурбесомон – ўта ночор, ноилож, паришон, саросима.

⁴ Обдор – ўткир, кескир.

⁵ Буррон – ўткир, кескир.

⁶ Қамар – ой.

⁷ Сарвар – етакчи, йўлбошчи, раҳбар.

⁸ Сарири – 1) тахт; 2) улуғлик.

❁ АНДИЖОН САМОСИ ❁

Зулм ила қаҳру ғазаб изҳор қилмоқ шунчалар,
Ошиқи бечораға озор қилмоқ шунчалар.

Гул дебон севган кишининг кўкрагига ниш уриб,
Хастаю маъюс этиб, афғор қилмоқ шунчалар.

Тўтғийи ширинсухан ағёрларнинг базмида,
Бизга келганда гапирмай зор қилмоқ шунчалар.

Сизга ким айди: муҳаббат аҳлини қил эҳтисоб¹,
Қўрқутиб, ўз айбига иқрор қилмоқ шунчалар.

Келса олдингизга бой суврат, яқоси тугмалик,
Иzzат ила шоду миннатдор қилмоқ шунчалар.

Гарчи келса эски тўн, биздек дуоғўйи фақир,
Камбағалнинг хирқасидин² ор қилмоқ шунчалар.

Ҳар балою жабр келса ёнмагай ҳаргиз Муқим,
Ошиқ аҳлини урубон хор қилмоқ шунчалар.

¹ Эҳтисоб – текшириш, санок, ҳисоб.

² Хирқа – шайх, мурид ва дарвешлар киядиган махсус кийим.

УФОР

Кимнинг инсон хайлидин¹ ул нозаниндек ёри бор,
Арзи рухсор этса, ҳар қайдоқ пари ҳам ори бор.

Кўрмиш, оёким², хиромини чаманда, рашқдин
Эрта-кеч товусларнинг оҳи оташбори³ бор.

Боғи васлидин узарга олма қилсанг илтимос,
Нозлар бирлан дегайким: – Олма йўқтур, нори⁴ бор.

Мубталои доми зулфи бўлмас эрса, не учун
Бўйла тарсолар⁵ белида ҳалқаи зуннори бор?

Тонимай ўтса баногаҳ⁶ ул санам, маъзур тут,
Сен каби йўлида минг-минг ошиқи дийдори бор.

Шам – бепарвона, гул – бебулбулу, беқумри – сарв
Бўлмас ҳусну ишқнинг оламда то осори⁷ бор.

Неча ҳажрида, Муқимий, инжима чексанг алам,
Кетмагай бекор охир – роҳати бисёри бор.

¹ Х а й л – 1) тўда, гуруҳ, тоифа; 2) эл, жамоа.

² О ё – эй.

³ О т а ш б о р – ўт ёғдирувчи.

⁴ Н о р и – бу ерда икки маънода: 1) анори; 2) нари.

⁵ Т а р с о – насприй. Тасаввуфда нафси амморани маҳв этиб, нафси ҳамидага эришган ориф инсон.

⁶ Б а н о г а ҳ (Б а н о г о ҳ) – қутилмаганда, тўсатдан.

⁷ О с о р – 1) белги, нишон; 2) орт, из, орқа.

❧ ҚАЛАНДАР – II¹ ❧

Шитоб айлаб юрарда нозу истигноларинг бордур,
Қаён борсанг, анинг-чун шўришу гавғоларинг бордур.

Ҳамиша ваъдага монез чиқар, шулдуур гумонимким,
Уруб йўлдин, юбормас ошиқи шайдоларинг бордур.

Агар инсоф қилсам, сарвқадлар хайлида, жоно,
Ажаб хилъат² ярашган қомати зеболаринг бордур.

Боқиб ойнаға, даркор эмасдур сурмалар қўймоқ,
Қаро оху кўзидин наргиси шаҳлоларинг бордур.

Халос ўлмоқ муанбар³ доми зулфингдин иложи йўқ,
Бошимда мўйи сардин⁴ ҳам фузун савдоларинг бордур.

Эшигига урулган боғи хуснинг қулфлиму олтун,
Ваё камзулларингда лаългун⁵ тутмоларинг бордур.

Не деб рашк оташиға куймасун кўнгли Муқимийнинг,
Мудом, эй нозанин, бегонадин ошноларинг бордур.

¹ Бу қўшиқ “Шаҳлоларинг бордур” номи билан ҳам ижро этилади.

² Хилъат – либос, уст кийим, ёпинчиқ, сарпо.

³ Муанбар – хушбўй, муаттар.

⁴ Мўйсар – бошдаги соч толаси.

⁵ Лаългун – лаъга ўхшаган, қизил.

АЙЛАМАС БИР ИЛТИФОТ

Бир демас ҳолинг начук деб – дилраболик шунчалар,
Сўрмагай ўлдим, десам ҳам – пуржафолик шунчалар.

Ҳамма лутфу марҳамат бегоналарга субҳу шом,
Бир умр манга тагофул – ошнолик шунчалар.

Неча фарёд айладимким, айламас бир илтифот,
Айламак кўйида охир бенаволик шунчалар.

Айдилар кўрган табиблар набзими афсус ила,
Сорғариб юз дард бирлан қаҳраболик шунчалар.

Зор устига ёғиб бўлгай маломат тошлари.
Бир киши ҳажрида тортар ашкболик¹ шунчалар.

Масти саҳбойи гурури ҳуснидур, найлай, Муқим,
Сўзга ҳам солмас қулоғин бевафолик шунчалар.

РАШКИМ КЕЛУР

Ҳажр ила тинмай кўзимдин, кўрмасам, ашким келур,
Ғайр ила кўрсам мабодо худ-бахуд² рашким келур.

Ўзга сўз сигмас хаёлимга валекин субҳу шом
Айлашиб улфатчилик ҳар ерда гаплашким келур.

Бўлмасун деб ошкоро рози диллар халқ аро,
Айлабон рамзу ишорат махфи имлашким келур.

Навбахор айёми чиқса боғларни сайр этиб,
Нозлар бирлан хиром эткач, қўл ушлашким келур.

Муддаосиз бошда савдолар билурман шунчаким,
Кўчада сан бирла ҳар соатда учрашким келур.

Арз қил, қосид, Муқимий хастадин, кўрсанг агар,
Мақдамига садқа жоним ул паривашким келур.

¹ Ашкболик – кўз ёшилик, гирёнлик.

² Худ-бахуд – ўз-ўзидан.

❁ ҚАЙДАДУР? ❁

Қаддинг олдида санавбарда¹ назокат қайдадур?
Гулда рухсорингни борида тароват қайдадур?

Рашқдин армон хиромингни қилур кабки дари,
Сўзласанг тўти каломида² латофат қайдадур?

Боғларда очилур эрса санингдек гулўзор,
Сочлари райҳону сунбул, сарви қомат қайдадур?

Айласанг сайру тамошо расталарда ногаҳон,
Бўлмагай бозор бозоре, қиёмат қайдадур?

Нақшгар³ Монийга⁴ килк⁵ ангушти ҳайрат⁶ тарҳинга,
Чекса тасвиринг хаёл айлаб бағоят қайдадур?

Хуррам айлаб сахласун осибидаврондин мудом,
Ҳақ вужудинг навниҳолини⁷ саломат қайдадур?

Айлагай девона зоҳид таъна эгсам қаддими,
Қошларинг меҳробига муңдоғ ибодат қайдадур?

Назмими мағзида васфинг дурлари ҳар ердадур,
Манда ишқингда, Муқимий, истиқомат қайдадур?

¹ С а н а в б а р – арчасимон тик ўсадиган дарахт; мажозан: маъшуқанинг тик, келишган қомати.

² К а л о м – гап, сўз.

³ Н а қ ш г а р – наққош, мусаввир.

⁴ М о н и й – монавия таълимоти асосчиси Моний ибн Фатак (212-276). Шарқда у наққош ва мусаввир сифатида машҳур.

⁵ К и л к – қамиш, қалам.

⁶ А н г у ш т и ҳ а й р а т – хайрат бармоғи.

⁷ Н а в н и ҳ о л – янги ўтқазилган ёки униб чиққан кўчат, ёш дарахт; мажозан: ёш йигит ёки қиз.

РАЪНОЛИҒИНГ

Эрам гулзоридин ҳар вайҳдин раънолиғинг бордур,
Ғараз лутфу назокатда чаманоралиғинг¹ бордур.

Каломин жонфизоеким², такалум айласанг ширин,
Жаҳон тўтиларининг оддида гўёлиғинг бордур.

Бу гулшан гуллари бирлан очишсанг ногаҳон рухсор,
Руунат авжида ҳар бобдин ҳумролиғинг³ бордур.

Рамаққа⁴ етса ҳам нозу тағофул ишларинг жонлар,
Нигоро, саҳт ошиқларга бепарволиғинг бордур.

Халойиқ ичраким кўзгалди мундоғ фитналар боис,
Ўзингни ҳам бир оз, лекин кўнгулоролиғинг⁵ бордур.

Агар заъфимни⁶ рангимдин қиёс этсанг бўлуру баским,
Баён даркор эмас, ақлу хирад⁷ донолиғинг бордур.

Начук кўнглум Муқимий куймасин рашк ўтиға охир,
Қолиб ошноларинг, бегонаға ошнолиғинг бордур.

¹ Ч а м а н о р о – чаманга оро берквчи, зийнат бахш этувчи.

² Ж о н ф и з о – жонга роҳат берувчи, ҳаёт бағишловчи.

³ Ҳ у м р о – қизил, қизилик.

⁴ Р а м а қ – жон чиқар олдидаги сўнги нафас.

⁵ К ў н г у л о р о – кўнгилини олувчи.

⁶ З а ъ ф – заифлик, холсизлик, қувватсизлик, хасталик.

⁷ Х и р а д – ақл, идрок, дониш.

❁ РАЙҲОНЛАРИНГ БОРДУР ❁

Ажойиб жилва бирлан, дилрабо, жавлонларинг бордур,
Хиромингга анинг-чун ошиқи хайронларинг бордур.

Боқиб мардумни бисмил айламакка тиг эмас ҳожат,
Камонабрў отарга новаки мужгонларинг бордур.

Ҳамиша гул юзинг шавқида чун булбул наво қилдим,
Демассан менга мундог нолаю афгонларинг бордур.
Лабингдин комбахшишлар¹ магарким ваъда айларсан,
Ниҳоний шум рақибга аҳд ила паймонларинг бордур.

Хуш ўлмас хотирим боғларни сайри бирла бўлсанг бас,
Рухинг – гул, зулфлардин сунбулу райҳонларинг бордур.

Очиб рухсорини, бир неча кўрмай борасан васлин,
Бу тўғридин, нетойин, эй кўнгул, армонларинг бордур.

Наво бирлан Муқимий шеъри равшанроқ эшитканга,
Қилиб ёд, ўқуса базмингда ҳам хушхонларинг бордур.

¹ Комбахшиш – мақсадни ҳосил этиш, мурадбахш.

ЎХШАЙДУР

Кўнгул фикри лаби лаъли билан қон ўлди ўхшайдур,
Деманг қон, балки чун лаъли Бадахшон ўлди ўхшайдур.

Бўялган лолаю гул дашту саҳроларда қонига,
Шаҳиди новаки ул тийри мижгон ўлди ўхшайдур.

Йўлида термулармен субҳдин то шом ҳам – келмас,
Бутун агёр ила шамъи шабистон ўлди ўхшайдур.

Қаро холини қош остида кўрганлар дедиларким:
Бу меҳроб ичра ҳиндуе¹ мусулмон ўлди ўхшайдур.

Лабидин ваъда айлаб бўсае қил деб, адо қилмас,
Магар ушбу кароматдин пушаймон ўлди ўхшайдур.

Кўзинг сувлар сепиб, фаррошлар мужгон билан мардум,
Хаёли кўнглими уйига меҳмон ўлди ўхшайдур.

Кетар азм айлабон Хўқанд сори хуш қолинг, аҳбоб,
Муқимий фориғи сайри Намангон ўлди ўхшайдур.

¹ Х и н д у – ҳинд миллатига мансуб киши. Шарқ мумтоз шеъриятида қора ранг, маҳбубанинг қора сочи ва холи, қул маъноларида келади.

❦ КУЙДУРУР ❦

Гоҳ васлига ёнурмен, гоҳ ҳижрон куйдурур,
Бўйла куйдурмакни мундоғ номусулмон¹ куйдурур.

Шамъдек то базмида ўртаб, жудолиғ кунжида
Интизор айлаб, хилофи аҳду паймон куйдурур.

Пойтахт эрди хаёлига кўнгуллар, оҳким,
Қайси золим шоҳ қилиб мулкани вайрон куйдурур.

Куймаинмуким, олиб ўтдин бу ён бегонани,
Ошно бўлган сари мундоғ қадрдон куйдурур.

Ташлабон кўздин кўюб маъюсу зори бенаво,
Ўзгаларга айлабон юз лутфу эҳсон куйдурур.

Термулолмай оразиға бир замон агёрсиз,
Бу сабаб бир умр ҳасрат бирла армон куйдурур.

Ошиқи кўпдур вале, инсоф этинглар, дўстлар –
Ким, ҳамиша ман Муқимийдек анга жон куйдурур.

¹ Н о м у с у л м о н – мусулмон эмас, кофир.

ПАЙДО ҚИЛУР

Ҳар кишиким, яхши-яхши ошно пайдо қилур,
Нахли умридин¹, не тонг, нашъу намо пайдо қилур.

Боғламай белига ҳиммат фўтасини² ул киши,
Қайда бул водийда Хизри раҳнамо³ пайдо қилур?!

Булҳаваслар урса дам йиғлаб муҳаббатдин агар,
Мен каби меҳрингда ранги каҳрабо пайдо қилур.

Гарчи илгим домани васлингга етмас, шукрким,
Ҳар неча кўтоҳ⁴ қўл оҳи саҳар пайдо қилур.

Жоми Жам⁵ ҳам тожи Искандарга⁶ бермас давлатинг –
Ким, ўзингдек моҳпайкар⁷ дилрабо пайдо қилур.

Бўлмағил мағрурким, бир кун бу ҳусну хушку тар⁸
Ҳар бири гўё забони⁹ илтижо пайдо қилур.

Демағил маҳрумдурман ёр васлидин, Муқим,
Сабр агар қилсанг, шикастинг¹⁰ мўмиё пайдо қилур.

¹ На х л и у м р – уир дарахти, ҳаёт ниҳоли.

² Ф ў т а – белбоғ.

³ Х и з р и р а ҳ н а м о – Хизр одамларни мушкул аҳволдан қутқарадиган, уларга тўғри йўлни кўрсатадиган халоскор ва ошиқлар ҳомийи ҳисобланади.

⁴ К ў т о ҳ – қисқа, калта.

⁵ Ж о м и Ж а м – Жам жомӣ. Жам – қадимги Эроннинг афсонавий подшоҳи Жамшид исмининг қисқарган шакли. Жамшид “Жомӣ жаҳоннамо” – жаҳонни кўрсатувчи жом ихтиро қилган бўлиб, унда дунёдаги нафақат ҳозирги, балки ўтмишда юз берган ва келажақда содир бўладиган воқеа-ҳодисалар ҳам акс этар экан. Май қадаҳи ва комил инсон қалбини ҳам илоҳий сирларни ўзида сақлаши жиҳатидан Жамшид жомига нисбат берадилар. Жамшид жомидаги май ичган билан сира тугамас эмиш.

⁶ И с к а н д а р – Шарқда Искандар Зулқарнайн номи билан машҳур македониялик саркарда ва давлат арбоби Александр Македонский (милоддан аввалга – 356-323).

⁷ М о ҳ п а й к а р – ой юзли, гўзал.

⁸ Х у ш к у т а р – ҳўлу қуруқ; бу ерда: ҳаммаси, ҳамма нарса.

⁹ З а б о н – тил.

¹⁰ Ш и к а с т – 1) синиқ, мажруҳ; 2) енгилмоқ, мағлубиятга учрамоқ.

❁ БАҲОР АЙЁМИ ❁

Баҳор айёмидур чун абри гирён¹ бўлмасам бўлмас –
Ки, ман ҳам гунчадек чоки гирибон бўлмасам бўлмас.

Қудумиға² нисор айларга келгач ёр кулбамға,
Фидо жонимни айлаб, ҳеч қурбон бўлмасам бўлмас.

Парилаар ҳусниға қилсам назар ман этмай, эй носих,
Нетай ойна янглиғ маҳви³ ҳайрон бўлмасам бўлмас.

Қазо вазъи нишонким қилди кўксум, ложарам⁴ эмди
Шаҳиди ханжари ҳар тийри мужгон бўлмасам бўлмас.

Қўйинг озодлиғни – хў⁵ қилибман мубталолиққа,
Асири доми бир зулфи паришон бўлмасам бўлмас.

Қоши меҳробини кўрганда тарсо бу латофатда,
Демасму жонидин қайтиб, мусулмон бўлмасам бўлмас.

Муқаддарроқ⁶ кўнгуллар истиқоматдин қўзиб савдо,
Муқимий озими⁷ тахти Сулаймон бўлмасам бўлмас.

¹ А б р и г и р ё н – йиғлоқи булут.

² Қ у д у м – қадамлар, келиш.

³ М а ҳ в – йўқолиш; йўқотиш. М а ҳ в и ҳ а й р о н – ўзини йўқотиб қўйиш; эс-хушидан жудо бўлиш.

⁴ Л о ж а р а м – албатта, шубҳасиз.

⁵ Х ў (й) – одат, феъл, табиат, характер.

⁶ М у қ а д д а р – тақдир қилинган, қисмат.

⁷ О з и м – азм қилувчи.

❧ ХУШЛАМАС ❧

Гул юзинг кўрган киши сайри гулистон хушламас,
Ташна, майгун лабларингга оби ҳайвон¹ хушламас.

Рангу рухсору бу зулфу холу хатким сендадур,
Кўрса ҳар ким боғда сунбул бирла райҳон хушламас.

Кимки майгун лабларингдин топса, жоно, лаззате,
Мисрнинг аччиг наботи, обидандон² хушламас.

Бўйла жавлон айласанг ҳар кун назардин, эй пари,
Бўлмагай одам начук сарви хиромон хушламас.

Оч юзингни, токи ҳайронлар қолиб бўлса, не тонг,
Кечибон Лайлосидин Мажнун биёбон хушламас.

Эшитиб жонбахшу руҳафзо каломинг қайси кун,
Бўлди кўнглим ҳеч тўтийи суҳандон³ хушламас.

Носиҳо, хуш тутма дерсен қоши ёларни, Муқим,
Бу сифат меҳробни қандоқ мусулмон хушламас?

¹ Оби ҳайвон – оби ҳаёт, мангулик суви, оби Хизр, оби бақо, Хизр суви, Хизр чашмаси, ҳайвон булоғи, тириклик суви.

² Обидандон – шакар қиёмидан тайёрланган ширинлик тури, обакидандон.

³ Суҳандон – сўз устаси.

❧ БИР МЕНМУ? ❧

Асири чашминг охуйи биёбон ўлди, бир менму?
Кўриб ойина ҳам хуснингга ҳайрон ўлди, бир менму?

Рух оқдинг пардадин ул субҳидамким, сайри боғ айлаб,
Қолиб хижлатда¹ гул чоки гирибон ўлди, бир менму?

Куяр жисмим на танҳо ишқинг ўтиндаки, саҳрода
Тушуб ўт, лолалар ҳам жумла сўзон² ўлди, бир менму?

На ёлғиз мен хароби ҳалқаи зулфу хату холинг
Лабингга банда ҳам лаъли Бадахшон ўлди, бир менму?

Кўйингда телбаю девонадек юрганда айб эрмас,
Сочингдин сунбулу райҳон паришон ўлди, бир менму?

Кўриб рамзи табассум, бу эрур деб хусни Юсуфлар
Гирифтори ўшал чоҳи занаҳдон³ ўлди, бир менму?

Висолинг, лаззатидин маззалар топган ҳарифлар⁴ ҳам,
Келиб ойлар, Муқимий, Янги Қўрғон ўлди, бир менму?

¹ Х и ж л а т – хижолат, уялиш.

² С ў з о н – куйган, ёлқинли, ёниб турган.

³ Ч о ҳ и з а н а ҳ д о н – ияк чуқурчаси.

⁴ Ҳ а р и ф – 1) дўст, ёр, ҳамсуҳбат; 2) рақиб, ганим.

КЕЛ ЭРТАРОҚ

Дилбаро, таъхир¹ қилмасдин бир он, кел эртароқ,
Мунтазир бўлмакка йўқ жисм ичра жон, кел эртароқ.

Гар бу оқшом то саҳар сан бирла таскин топмасам,
Ишқ ўтига куйди мағзи устухон², кел эртароқ.

Сийналар³ афгор ҳижронинг билан, боз устига,
Ханжари ноз бирла қилмай имтиҳон, кел эртароқ.
Ҳожат эрмас ўзга шамшир истамак қатлим учун,
Ўқ отарға кипригинг абрукамон, кел эртароқ.

Кечаю кундуз висолинг орзусинда умр ўтиб,
Феълу атворингни соғиндим ёмон, кел эртароқ.

Ўзгалар номехрибонлиг бирла ташлаб кетдилар,
Бошинг ҳаққи, сен бўлубон меҳрибон, кел эртароқ.

Эшитиб ҳасрат Муқимийдин, нигоро, бу кеча,
Гарм⁴ суҳбат бирла то вақти азон кел эртароқ.

¹ Таъхир – кейинга суриш, пайсалга солиш.

² Устухон – сўнгак, суяк.

³ Сийна – кўкрак, кўкс, юрак.

⁴ Гарм – иссиқ, қайноқ; қизгин, жўшқин.

❦ ДИЛ КУЙИ¹ ❦

Жаҳон боғида ҳам гулгунқаболар² бор экан мундоғ,
Олиб кўнглунгни, сўрмас дилраболар бор экан мундоғ.

Не нуқс хуснигаким, ўтканда деб ўтса хаёлида:
Йўлумда рангу рўйи қаҳраболар бор экан мундоғ.

Қачон туткай эдим, аҳбоблар, гулчеҳралар номин,
Агар билсам эди жавру жафолар бор экан мундоғ?!

Неча сўзи дил изҳор айласангиз, қилмагай парво,
Асарсиз, мустажоб³ ўлмас дуолар бор экан мундоғ.

Кўрунуб ишқ осон, бошларимга тушди билдимким,
Жудолиғда қиёмат можаролар бор экан мундоғ.

Машаққатлар чекиб, ҳажримда не кечди, демас, ҳоли,
Ямон бегонадин ҳам ошнолар бор экан мундоғ.

Муқимий нега афгор ўлмасун кўнглунг нишон айлаб,
Отарга тийри мужгон қоши ёлар⁴ бор экан мундоғ.

¹ Бу қўшиқ “Жаҳон боғида” номи билан ҳам ижро этилади.

² Гулгунқаболар – қизил рангли гўзал кийим кийган; зебо маҳбуба.

³ Мустажоб – қабул бўлиш.

⁴ Қоши ёй – қоши ёй, қоши камон; қайрилма қош.

ПАРВО ҚИЛМАДИНГ

То ўзингни маҳфилоро¹ қилмадинг,
Ошиқларни зору шайдо қилмадинг,
Дилларингни санги хоро² қилмадинг,
Ўлдим, дедим, ҳаргиз парво қилмадинг.

Аввалида, жонон, юзинг кўрсатиб,
Абрў – камон, мужгонларинг ўқ этиб,
Масихога жонбахшлик ўргатиб,
Журмим надур, назар асло қилмадинг?

Тушиб сансиз бошларимга можаро,
Бениҳоят гамга бўлдим мубтало,
Айлаб карам навбатимдин, соқиё,
Махмур эдим, масти саҳбо қилмадинг.

Қошларингга қурбон қоши қаролар,
Каломингга ҳайрон тўтиадолар³,
Хушторингга ноҳақ айлаб жафолар,
Ҳаргиз андишаи фардо⁴ қилмадинг.

Қоматларинг сарви боги назокат,
Лабларингндин мавж ургай латофат,
Эй Юсуфи тахти Мисри малоҳат,
Яъкубингни дийдабийно⁵ қилмадинг.

Оқшомлари базм айлашиб то саҳар,
Шум рақиблар муродига етдилар,
Муқимийга, аммо, айлаб ваъдалар,
Водариго, ҳеч бир вафо қилмадинг.

¹ Маҳфилоро – мажлисга оро берувчи.

² Санги хоро – қаттиқ тош, гранит.

³ Тўтиадо – ёқимли, ширинсуз.

⁴ Фардо – 1) эрта; 2) қиёмат.

⁵ Дийдабийно – кўзи очиқ.

❁ УЗГАНЧА¹ ❁

Боғда магар, жоно, рафтор айладинг,
Пари каби феълу атвор айладинг,
Бурқаб² очиб, арзи рухсор айладинг,
Ғунчаларни дийдахунбор³ айладинг.

Арзим эшит, эй дилбари ягона,
Десам ҳасратларим сигмас баёна,
Ҳажр ўқиға кўксим қилиб нишона,
Не журм этдим – жавр бисёр айладинг?

Девонамен – сўрма қору боримни⁴,
Равшан этгил келиб шаби торимни⁵,
Рашк ўтиға ўртаб жисми зоримни,
Равомуди, майли агёр айладинг?

Айлаб тазаллумлар⁶ ошиққа пеша,
Тангрини ҳам гоҳи қилгил андиша,
Рақиб бирла қўл ушлашиб ҳамиша,
Тирикликни менга душвор⁷ айладинг.

Боқмай, эй ой юзинг парвоналарга,
Яъни мендек кўнгли вайроналарга,
Ёзиб кокулларни бегоналарга,
Димоғларин мушки тотор айладинг.

Ошиқларга лутфу қарам оз айлаб,
Хонақолар эшикларин боз айлаб⁸,
Зуҳд аҳлига⁹ бир жилваи ноз айлаб,
Тоат-тақволарин бекор айладинг.

Дилраболар хайлин, эй беназири,
Малоҳатлар авжин бадри мунири¹⁰,
Узиб мундоғ ошнолиғни ахири,
Муқимийдин сахт инкор айладинг.

¹ Бу кўшиқ “Айладинг” номи билан ҳам ижро этилади.

² Бурқаб – парда, ниқоб, ҳижоб.

³ Дийдахунбор – кўзи қонли.

⁴ Корубор – ишлар, машбуликлар.

⁵ Шабитор – қоронғи кеча.

⁶ Тазаллум – шикоят, адолат исташ.

⁷ /Душвор – оғир, мушкул.

⁸ Бозайламоқ – очмоқ.

⁹ Зуҳдаҳли – зоҳидлар, таводорлар.

¹⁰ Бадримунир – гўли ой, порлоқ ой.

ФАРҒОНАЧА ЖОНОН – I¹

Ул кун, жоно, юзни тобон айладинг,
Абр ичинда ойни пинҳон айладинг,
Қоматингни сарви бўстон айладинг,
Қумриларни зору нолон² айладинг.

Эй золими бедодгар³, ситамгар,
Қилмас токайгача фарёдим асар,
Беморингдин олмай келиб бир хабар,
Қилмас ишни ҳеч мусулмон, айладинг.

Йўқ ўзингдек, лекин, жаллоди қотил,
Ташлаб чиқиб нозик белларга кокил,
Боқмай ўтиб ошналарга тағофул,
Бегонага лутфу эҳсон айладинг.

Агёр ила юриб шому саболар,
Рашк ўтига қилдинг бағрим адолар,
Бежарима айлаб жавру жафолар,
Назарларда мундоғ жавлон айладинг.

Маошимдур⁴ ҳижронингда захру ғам,
Ортуқчадур боз устига бу алам:
Рақиблардин на кўрдингким ҳар оқшом,
Васлинг ҳаримиға меҳмон айладинг.

Рухсорингдин лола қат-қат доғ ичра,
Кабк шайдо хиромингга тоғ ичра,
Жилва бирлан товусларни бог ичра,
Рафторингга маҳву ҳайрон айладинг.

Ишқинг билан ишим оху фиғонлар,
Ҳасратингда рангим бўлди сомонлар,
Муқимийга аввал қилиб паймонлар,
Охир ваъдаларни ялгон айладинг.

¹ Бу қўшиқ “Кўчабоғи – I”, “Оромижон” қуйлари ва “Ул кун жонон” номи билан ҳам ижро этилади.

² Н о л о н – нола қилувчи, фиғон чекувчи.

³ Б е д о д г а р – зулм қилувчи, золим, ситамгар.

⁴ М а о ш – тирикчилик, яшаш.

❧ АБДУРАҲМОНБЕГИ ❧

То ўзингни базм аро жо айладинг,
 Бениҳоят зору шайдо айладинг.
 Қоматингни сарви раъно айладинг,
 Қумриларни оташнаво айладинг.

Эй дилбари жаҳон ичра ягона,
 Кўрмас эмди сандек жонон замона,
 Айлаб кетиб ҳар ишга бир баҳона,
 Юрак-бағрим эзиб, адо айладинг.

Фатонатли¹, эй яхшилар сарвари,
 Башармусан², ёким малак, ё пари,
 Жафо қилсанг – кўп ошиқинг дафтари,
 Не гуноҳим манга танҳо айладинг.

Лабларингдин лаъл ранги шарманда,
 Тишларингга гавҳар дарёда банда,
 Кам бўлурди гулчехралар Хўқанда,
 Қайси боғда нашъу намо айладинг.

Доғи рашки рухсорингдин лолалар,
 Товус айлар ишқинг билан нолалар.
 Хижолатдан ой юзида ҳолалар³,
 Бу малоҳат қайдин пайдо айладинг?

Аввалида чекиб андуҳи ҳижрон,
 Висолингдин топкан вақтимда дармон,
 Қилиб, оҳ, сочларинг ҳар ён паришон,
 Вобастаи чандин савдо айладинг.

Васлинг эди, Муқимийё, муродим,
 Тағофулдин эшитмадинг фарёдим,
 Юз ўлдуриб боз устига жаллодим,
 Қошларингдин дор барпо айладинг.

¹ Ф а т о н а т – зийрақлик, хушфаҳмлиқ.

² Б а ш а р – инсон, киши.

³ Ҳ о л а – ой ва қуёш атрофидаги гардиш.

ЭЙ ЧЕХРАСИ ТОБОНИМ¹

Эй чехраси тобоним,
Ошиқлари ҳайроним,
Йўқ тоқати ҳижроним,
Васл ила даво айланг.

Эй зулфи паришоним,
Аҳди ҳама ёлгоним,
Синди, қани паймоним,
Бир меҳру вафо айланг.

Эй шўҳи дилоромим,
Етса санга пайғомим²,
Қулбамга келиб шомим,
Пурнуру³ зиё айланг.

Эй булбули шўрида,
Токай дили афсурда⁴,
Бўлмай даме осуда,
Гул вақти наво айланг.

Бу ҳусн ганиматдур,
Чун бод⁵ басуръатдур⁶,
Ҳангоми мурувватдур,
Хўб лутфу сахо⁷ айланг.

Охир мени бемора,
Қил марҳами наззора⁸,
Ким айтдики, хуштора
Юз жавру жафо айланг?

Гар қилса Муқимий хун⁹,
Рухсоралари гулгун¹⁰,
Инсофга келур бир кун,
Ҳаққиға дуо айланг.

¹ Бу қўшиқ “Ёлғиз” номи билан ҳам ижро этилади.

² П а й ғ о м – хабар, дарак, башорат.

³ П у р н у р – равшан, мунаввар.

⁴ А ф с у р д а – эзилган, сўлгин.

⁵ Б о д – ел, шамол.

⁶ Б а с у р ъ а т – тез, шиддатли.

⁷ С а х о – саховат, спхийлик.

⁸ Н а з з о р а – қараш, назар солиш, томоша қилиш.

⁹ Х у н – қон.

¹⁰ Г у л г у н – гулранг, пуштиранг, қизил.

❁ БИР КЕЛСУН¹ ❁

Дилда васлинг эрди умре таманно,
 Хаёлингни қилур вақти тамошо,
 Ногаҳ ойинага боқиб, нигоро,
 Маҳву ҳайронларинг ёдимга тушти.

Фасли баҳор ўлуб, гуллар очилиб,
 Ерга сабза бахмал каби ёпилиб,
 Машомимга² сунбул бўйи хуш келиб,
 Зулфи райҳонларинг ёдимга тушти.

Қўлларингдин то нўш эттим паймона³,
 Гоҳи худмен, гоҳи бехуд⁴ девона,
 Ҳар қачонким, кўксим қилдим нишона,
 Тийри мижгонларинг ёдимга тушти.

Сайр айладим чиқиб дашту саҳролар,
 Бошларимга ортиб шўру савдолар,
 Бисмил учраб кўзга лола, раънолар,
 Тиғи бурронларинг ёдимга тушти.

Эй, яхшилар хайлин нозикмиёни⁵,
 Гарчанд эрдим ёмонларнинг ёмони,
 Базмларда қилган элдин ниҳони,
 Лутфу эҳсонларинг ёдимга тушти.

Не хуш айём экан ўшал замонлар,
 Бўлур эрдим ҳар дам, жоно, қурбонлар,
 Охир мундоғ бўлиб зору сарсонлар,
 Ҳар сў⁶ жавлонларинг ёдимга тушти.

Эй истиғно фирдавсининг насими,
 Ёд этмадинг қадрдон деб қадимий,
 Уммид этдим ҳар ердаким, Муқимий,
 Аҳду паймонларинг ёдимга тушти.

¹ Бу қўшиқ “Ёдимга тушти” номи билан ҳам ижро этилади.

² М а ш о м – димоғ, бурун.

³ П а й м о н а – қадаҳ, май косаси.

⁴ Г и ҳ и х у д м а н, г о ҳ и б е х у д – гоҳ ўзимдаман, гоҳи ўзимда эмасман.

⁵ Н о з и к м и ё н – хипчабел.

⁶ Ҳ а р с ў – ҳар тараф.

ТАНОВАР – II¹

Эмди сандек, жоно, жонон қайдадур,
Қўриб гул юзингни боғда бандадур,
Сақлай ишқинг токи жоним таңдадур,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Меҳринг ўти ногаҳ тушди жонларга,
Парвойим йўқ зарра хонумонларга,
Лола янглиғ тўлиб бағрим қонларга,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Эртаю кеч фикру зикрим хаёлинг,
Бир сўрмадинг, налар кечти аҳволинг,
Эсларимга тушиб ширин мақолинг²,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Воқиф эрмас киши сенинг аслингдин,
Токим десам пари сенинг наслингдин,
Водариго, жудо бўлдум васлингдин,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур

Йўқ сан каби малоҳатлик ягона,
Кўрганмукан мисолингни замона,
Бўлиб халқ ичида мундог афсона,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Юзларингдин хижил моҳитобонлар³,
Рафторингга шайдо жумла ёронлар⁴,
Қолиб ҳар дам ўз ишимга ҳайронлар,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Султонисан, барча хўблар надиминг⁵,
Доим эрдим, дуоғўйинг, қадиминг,
Бовужуди⁶ сўрмай ўттинг Муқиминг,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

¹ Бу қўшиқ “Фарғонача жонон – II”, “Нисор”, “Азим дарё” номлари билан ҳам ижро этилади.

² Мақол – 1) сўз, нутқ; 2) сўзлаш, гапириш.

³ Моҳитобон – тўлин ой, ун тўт кунлик ой.

⁴ Ёронлар – дўстлар, қаардонлар.

⁵ Надим – 1) хизматкор, маҳрам; 2) яқин дўст, ҳамсухбат.

⁶ Бовужуди – 1) шундай бўлса-да, шундай экан; 2) агарчи; 3) қисқаси.

❁ ОРАЗ ❁

Тоқим, жоно, жилва бунёд айладинг,
Ошиқлиқни ўзинг ижод айладинг,
Ишларингни жавру бедод айладинг,
Кўзларингни мундоғ жаллод айладинг.

Қилмай кетдинг ҳаргиз васлингга восил¹,
Муддаолар нетар бир бўлса ҳосил,
Ошноларга айлаб нозу тағофил,
Бегоналар кўнглин обод айладинг.

Булбул қилур гул юзингга наволар,
Сўзларингга бўлур тўти адолар,
Қумри сайраб нечун бўлмас шайдолар,
Қоматингни сарви озода айладинг.

Гарчанд ўтиб сўрмасанг ҳам замонлар,
Найлай, бўлсанг ҳар ерда, бўл омонлар,
Бир демадинг, лекин қилдим фиғонлар:
“Дардинг надур, мунча фарёд айладинг?”

Доим ниҳон бўлуб, олдинг канора²,
Йўлларингда йиғлаб турдим дубора³,
Раҳм айламай, қилмай ўтдинг наззора,
Магар дилни қаттиқ пўлод айладинг.

Халқ ичида баса⁴ бўлдим афсона,
Чугз янглиг, сўрма, жойим вайрона,
Гоҳи худман, гоҳи беҳуда⁵ девона,
Ҳар на қилдинг, сан паризод айладинг.

Ўзгаларни ҳар дам масти жом айлаб,
Муқимийни(нг) рўзгорини шом айлаб,
Кўнгул қушин бир боқишда ром айлаб,
Чашминг мардумларин сайёд айладинг⁶.

¹ Восил – егишиш, эришиш.

² Канора – бу ерда: 1) четлашиш, узоқлашиш; 2) гўша, хилват.

³ Дубора – икки марта.

⁴ Баса – кўп, бениҳоя, аксари.

⁵ Худу беҳуда – гоҳ ўзида бўлиш, гоҳ ўзини унутиш, гоҳ масту гоҳ хушёр.

⁶ Мисра мазмуни: “Кўзинг қорачиқларини овчига айлантирдинг”.

❁ НА БЎЛДИ? ❁

Бир сўрмадинг, эй дилрабо, на бўлди?
Қилган ўшал аҳду вафо на бўлди?
Кўзларинг ҳам, ноошно¹, на бўлди?
Кетинг демай ул мубтало, на бўлди?

Эртаю кеч ишим, фикрим хаёлинг
Ўзгаларни комидадур² висолинг,
Бир кўрарга зоридурман жамолинг³,
Ниқоб очмас боди сабо⁴, на бўлди?

Етди кўкка шому саҳар фиғоним,
Арз айладим неча дарди ниҳоним,
Ҳаргиз эшитмадинг, магар гумоним,
Қилмас асар қилган дуо, на бўлди?

Айтай десам ҳасратларинг йўқ маҳрам,
Ёлғиз, бекас⁵, на ёрим бор, на ҳамдам,
Дийдорингга нетар тўйганда бир дам,
Ташналигдин ўлдим жудо, на бўлди?

Кўриб ногаҳ тўлган ойдек рухсоринг,
Жон нақдини қила олмай нисоринг,
Муқимийман – ишқинг билан беморинг,
Бир боқмадинг баҳри Худо⁶, на бўлди?

¹ Но о ш но – ёт, бегона.

² Ко м – 1) томоқ, танглай; 2) орзу, истак, мурад-мақсад, умид.

³ Жа мо л – ошиқнинг кучли рағбат ва талабига кўра маъшуқнинг ўз камолини намоён этиши; илоҳий тажаллий.

⁴ Бо д и са бо – тонг ели.

⁵ Бе ка с – ёлғиз, ғариб, кимсасиз.

⁶ Ба ҳ р и Х у до – Худо ҳаққи, Худо йўлига.

❦ ХАЙРОН ЎЛМУШАМ ❦

То асири ҳалқаи ул зулфи райҳон ўлмушам,
 Рўзгорим тийраю зору паришон ўлмушам,
 Соядек афтодалигда¹ нотавон жон ўлмушам,
 Турфа дийдоринг таманносида ҳайрон ўлмушам.

Беибон мандин бўлакни ёр қилдинг оқибат,
 Сангсори таънаи ағёр қилдинг оқибат,
 Аҳду паймонлар, эсиз, бекор қилдинг оқибат,
 Деб эдинг юз йўл, қани бир кеча меҳмон ўлмушам.

Ваъдалар қилмасмудингким, ман санга деб ошно,
 Охирида айладинг бегонадин ҳам кўп жафо,
 Қўрмадим қолиб маломат, таъналарга бир вафо,
 Қил давоким, дарди бедармони ҳижрон ўлмушам.

Эй бути² бебоки золим, сангдил, бедодгар³,
 Ўтлу оҳим айламас тоқайгача санга асар,
 Не бўлур қилсанг нигоҳингдин мени ҳам баҳравар⁴,
 Ҳасратингда доғ кўнглим, гунчадек қон ўлмушам.

Ради хулқ айлаб, тириклай ошнолиғ ўлдурур,
 Вожгун толеъ билан бахти қаролиғ ўлдурур,
 Ҳам яна устига, эй маҳваш, жудолиғ ўлдурур,
 Сансиз охир тобакай маҳбуси зиндон ўлмушам.

Сабзадин ерда зумуррад⁵ фарш⁶ ўлуб фасли баҳор,
 Боғлар саҳнида хори хушқдин⁷ гул ошкор,
 Очилур кўнгли Муқимийни қачон, эй маҳъузур⁸,
 Кўнжи ғам ичра мисоли абри гирён ўлмушам.

¹ Афтода – заиф, нотавон, бечора.

² Бут – санам; мажозан: гўзал маҳбуба.

³ Бедодгар – зулм қилувчи, золим, ситамгар.

⁴ Баҳравар – баҳраманд, баҳра олувчи.

⁵ Зумуррад – зумрад, яшил тусли қимматбаҳо тош.

⁶ Фарш – тўшак, гилам, палос.

⁷ Хори хушқ – қуруқ тикан.

⁸ Маҳъузур – ой юзли, гўзал.

АРЗИМ ЭШИТ

Арзим эшит, аё сарвиравоним¹,
Ҳажр ўтига куюб, ўртанди жоним,
Ногаҳ ойнага боқтимки, хоним,
Маҳви ҳайронингиз ёдимга тушти.

Богда кўриб ҳар ён очилган гуллар,
Фарши маҳмал² ерда сабза, сунбуллар,
Сунбул иси хуш айлабон кўнгуллар,
Зулфи райҳонингиз ёдимга тушти.

Илкингиздин³ нўш айлаюб паймона,
Гоҳу худман, гоҳу бехуд девона,
Ҳар қачонким, кўксим қилдим нишона,
Тийри мужгонингиз ёдимга тушти.

Эй сарвари маҳбублар, раънолар,
Бўлди афзун бошда шўру савдолар,
Бисмил хаёл айлаб гули хумролар,
Тиғи парронингиз⁴ ёдимга тушти.

Туфрогидур мазаллатлар⁵ масканим,
Нотавонлиг пешам⁶, ожизлиг фаним⁷,
Қасд айласа қайси ерда душманам,
Манга ошнолигинг ёдимга тушти.

Ғафлат босиб, охир саргайди, рангим,
Йўқ, дариго, зарра номусу нангим⁸,
Хижолатдан сувга тушдим қачонким,
Ҳозир пайдолигинг ёдимга тушти.

Ишқ ўтига, куйдим, ёндим, туташдим,
Васлинг истаб-истаб, йўлдин адаштим,
Касратгаким⁹, Муқимиё, кўз очтим,
Ё Раб, танҳолигинг ёдимга тушти.

¹ Сарвиравон – юрвучи, хиром этувчи сарв, яъни чиройли юришчи маҳбуба.

² Фаршимухмал – бу ерда: шунчаки кўкаламзор.

³ Илик – қўл.

⁴ Тигипаррон – ўқ, учувчи ўқ.

⁵ Мазаллат – хорлик, бечоралик.

⁶ Пеша – иш, амал; ҳунар, одат.

⁷ Фан – 1) касб, ҳунар; 2) фазилат.

⁸ Нанг – ор, уят, номус.

⁹ Касрат – кўплик, мўаллик.

❁ АЖАБ ШИОР АЙЛАДИНГ ❁

Жоно, ул кун азми диёр айладинг,
Келмай нетиб кўп интизор айладинг,
Дуди оҳим турфа шарор¹ айладинг,
Бевафолик ажаб шиор айладинг.

Йўлларингда, аё шириншамойил²,
Туриб эрдим рақиб бирлан муқобил³,
Манга айлаб ўтуб нозу тағофил,
Лутфу карам анга изҳор айладинг.

Қилдинг сафар рўза ичра азм айлаб,
Келурман деб ҳайитгача жазм айлаб,
Оқшомлари кимлар билан базм айлаб,
Кундузлари сайри бозор айладинг.

Келганинда, аё моҳитобоним,
Қолмас эрди дилларимда армоним,
Охир мундох эшитмасанг фиғоним,
Аввалида нега хуштор айладинг?

Эй нозанин, ошиқларинг сони йўх,
Лекин санга меңдек қадрдони йўх,
Бир кўрарга муштоқингман жони йўх,
Ойинани⁴ маҳви дийдор айладинг.

Эртаю кеч эсдан чиқмас хаёлинг,
Жилага айлаб назарларда жамолинг,
Маст эканмен бодасида⁵ висолинг,
Ташлаб кетиб, эмди хушёр айладинг.

Во дарифо, қилмай аҳдингга вафо,
Жудолиғни кўрдинг раҳм этмай раво,
Ҳасратингда, алқиссаким⁶, дилрабо,
Муқимийни дийдахунбор⁷ айладинг.

¹ Шарор (Шарар) – учкун, ўт, аланга.

² Шириншамойил – гўзал, зебо, хушсурат.

³ Муқобил – зид, қарши. Бу ерда: юзма-юз, рўпара.

⁴ Ойина (Кўзгу) – илоҳий мазҳар бўлган комил инсон қалби. Чунки ойна деганда, Омоҳнинг зоти, сифатлари, исмларига ишора қилинадики, уларнинг барчаси комил инсон қалбида акс этади

⁵ Бода – май, шароб, маст қилувчи ичимлик. Бода ва унинг май, шароб каби маънодошлари тасаввуф адабиётида илоҳий тажаллий тимсоли, ишқ ва ирфон (маърифат) рамзи бўлиб келади.

⁶ Алқисса – хулласи калом, гапнинг қисқаси, хулоса қилиб айтганда.

⁷ Дийдахунбор – кўзи ёш тўкувчи.

ҚИЛДИ ШАЙДО КЎЗЛАРИНГ

Қўйма, жоно, сурма, шахло кўзларинг,
Охуларни қилди шайдо кўзларинг,
Мардум ичра солди гавго кўзларинг,
Мардумларни магар тарсо айладинг.

Эй париваш, гулпираҳан¹, суманбар²,
Назокатли қаддинг сарву санавбар,
Бу кун боқмай ошиқларга баробар,
Қилмас андишаи фардо кўзларинг.

Малоҳатлик йўқ сан каби дилрабо,
Қон тўкарга золимларга бепарво,
Бир кўрарга барча сенга мубтало,
Ҳар қайсиси танҳо-танҳо кўзларинг.

Васфинг сиғмас битган билан дафтара,
Ўшар кокилларинг тожи афсара³,
Тахт – ҳуснинг, кифрикларинг – панжара,
Искандару ёки Доро⁴ кўзларинг.

Баланд бўлсун, ё Раб, сани иқболинг,
Офатлардин тегру⁵ бўлсун паноҳинг,
Боқсанг агар, маст айлагай нигоҳинг,
Мужгонларинг жому саҳбо кўзларинг.

Васлинг истаб, заҳар ичдим ютуб гам,
Муқимийдин ваҳши сифат қилиб рам,
Шўхлиғларда ўз асрингда бўлур кам,
Ҳар қачонким қилса даъво кўзларинг.

¹ Гулпираҳан – гулдай гўзал ва қизил либосли, соҳибжамол.

² Суманбар – суман юзали, сулув, юзи чиройли.

³ Афсар – тож, шохлик кулоҳи; мажозан: раҳбар, сардор.

⁴ Доро (Доро III) – Эрондаги аҳамонийлар сулоласининг охириги ҳукмдори (вафоти – милоддан аввалги 330).

⁵ Тегру – ...гача, ...га қадар

❁ ЕДИМГА ТУШТИ ❁

Эй амири ҳусни тахти тажаммул,
Хижолатда рухсорингдин қизил гул,
Боглар ичра кўриб райҳону сунбул.
Зулфи хўшбўларинг ёдимга тушти.

Кўзга уйқу келмай оқшом канора,
Санар эрдим то субҳидам ситора¹,
Айлаб ногаҳ янги ойга наззора,
Тиги абрўларинг² ёдимга тушти.

Ҳасратингда ўздан бўлиб рамида³,
Субҳи фикринг мундоқ қилиб дамида⁴,
Кавсар⁵ суйи ажойбдур фамида⁶,
Холи ҳиндуларинг⁷ ёдимга тушти.

Лутф айласанг айни вақти камолинг,
Неча айлаб ёд, этмадинг висолинг,
Бир сўрмадинг, қалайсан, деб аҳволинг,
Чашми жодуларинг ёдимга тушти.

Инсоф этиб келгин айлаб тараҳхум⁸,
Нетар келсанг бўлиб ширин такаллум⁹,
Ўзгаларга этиб жабру тазаллум,
Хулқи хушхўларинг ёдимга тушти.

Йўлларингда истаб бўлдим гадолар,
Қаттиғ дилинг – таъсир этмас дуолар,
Белларида зунноридир тарсолар,
Чини гесуларинг¹⁰ ёдимга тушти.

Муқимию ёд айламак дуода,
Ҳуснинг, ё Раб, мундин бўлгай зиёда,
Кўзларимдин қонлар тўкиб саҳрода,
Хайли охуларинг ёдимга тушти.

¹ Ситора – юлдуз.

² Тиги абрьў – қош қиличи.

³ Рамида – кўрққан, чўчиган.

⁴ Дамида – бу ерда: намоён бўлиш.

⁵ Кавсар – жаннатдаги ажиб бир дарё ёки ҳовузнинг номи. Унинг суви асалдан тотли, қор ва сутдан оқ бўлиб, ундан ичган киши абадий ташналик кўрмайди.

⁶ Фамида – тушунарли, маълум.

⁷ Холиҳинду – қора хол.

⁸ Тараҳхум – раҳм қилиш, шафқат этиш.

⁹ Такаллум – сўз, нутқ.

¹⁰ Чинигесу – зулф ҳалқаси, соч ўрими.

❧ ЧАМАН ЯЛЛА¹ ❧

(Навоий газалига мухаммас)

Нигореким, гапурмас дурри тамкиним² ушолгай деб,
Боқолмасман юзига боҳаёлиқдин³ уёлгай деб,
Нишон кўксум ҳамиша тийри мужғони қадолгай деб,
Кезарман кўйида йиллар назар ҳолимга солгай деб,
Агар ўлдурса қоним ранги тупроғида қолгай деб.

Жудолиғ кунжида ҳар дам тушиб бир турфа аҳвола,
Эмас анжумлар⁴, оҳим шуъласидин кўкда жаввола⁵,
Баҳор айёми қат-қат доғ мендан қарз олур лола,
Кўнгулга юз туман⁶ ниш урса ҳижрон, айламам нола,
Висоли нўшидин ул захмлар шояд тузолгай деб.

Кўзим ёши на танҳо сўйи тупроғига оғушта⁷,
Ушал Чин нофаси⁸ ҳам бўйи тупроғига оғушта,
Қачонким ҳуш димоғим мўйи тупроғига оғушта,
Сиришким қони бўлди кўйи тупроғига оғушта,
Итига токи бу балчиқ билан бир уй ясолгай деб.

Фигонким, ўтқариб гафлатда умрум ўйнадим, кулдим,
Букулди оқибат қомат, надомат ҳалқасин курдим,
Бу кун, оҳ, эмди бир вайронада қайгулуг ўлтурдим,
Кўнгулни ишқида ғамлар билан меҳнатга топшурдим.
Кўруб раҳми келибон нотавон кўнглимни олгай деб.

Ғанимат бахту фурсат, эй муганний⁹, чал дигаргун¹⁰,
Керак “Ушшоқ”, “Тулёр” айласанг ўтлағ чекибон ун,
Муқимий ҳам бу маҳфида ниҳоят хастадил, маҳзун,
Навоий бенаволиғ бирла доим май ичар ҳар тун,
Наво созини даврон мутриби¹¹ базмида чолгай деб.

¹ Бу қўшиқ “Сувора” йўлида ҳам ижро этилади.

² Тамкин – виқор, эътибор.

³ Боҳаё – ҳаёли, ибולי.

⁴ Анжум – юлдузлар.

⁵ Жаввола – жавлон қилувчи.

⁶ Туман – ўн минг; кўп, беҳисоб.

⁷ Оғушта – қориган, аралашган.

⁸ Нофа – киндик. Бу ерда охунинг мушкали киндиги. Маълаумки, мушк охулардан бир турининг киндигида ҳосил бўлади. Мушк берадиган охулар Хўтан, Хитой ва Ҳиндистонда яшайди. Чини офаси – Хитой мушки.

⁹ Муганний – орифлар дилини рамзлар кашфию ҳақиқатлар баёнига тўлдирадиган, файз етказувчи. Илоҳий оламдан огоҳ этувчилар ва комил пирларга ҳам ишора қилинади. Унинг куйи – маърифат, қўшиғи эса ҳақиқат.

¹⁰ Дигаргун – бошқача, ўзгача.

¹¹ Мутриб – чолувчи ва қўшиқчи, муганний.

❁ УФОРИ АБДУРАҲМОНБЕГИ¹ ❁

Бошлара ишқинг тушуб, савдо бўлурму мунча ҳам,
 Эл аро пинҳон сирим ифшо бўлурму мунча ҳам,
 Ғам юкидин, оҳ, қаддим ё бўлурму мунча ҳам,
 Эй чаманда қоматинг раъно бўлурму мунча ҳам,
 Оллоҳ-Оллоҳ, кўз деган шаҳло бўлурму мунча ҳам.

Сайри гулшан қилдинг ул субҳеки, мастона чиқиб,
 Сабзалар бош чекди таъзимингга то наргис туриб,
 Пардасиз кирган чоғинг савсан² сафига от суриб,
 Гул яқо чок этди хижлатдин, деди ногаҳ кўриб:
 Тавбаким, ораз деган ҳумро бўлурму мунча ҳам.

Лаззатин ширин сўзинг тўти шакардин кўрмади,
 Лаъли нобинг³ мавжини гул барги тардин⁴ кўрмади,
 Ой юзинг нурин фалак шамсу қамардин⁵ кўрмади,
 Офати жон ҳеч киши сандек башардин кўрмади,
 Ҳусн мулкида киши танҳо бўлурму мунча ҳам.

Беҳаё гуллар боғингда турмасун, эй боғбон,
 Очилиб беҳуда сунбул кулмасун, эй боғбон,
 Қаддинга шамшод мағрур ўлмасун, эй боғбон,
 Лофи нозикликни сарвинг урмасун, эй боғбон,
 Ботил⁶ ишқ аҳкомида⁷ даъво бўлурму мунча ҳам.

Бедавондир дарди – беморингни кўрмайсан ҳануз,
 Этди кўкка нола, ёдингга кетурмайсан ҳануз,
 Мушқил ишлар сенга осондур, битурмайсан ҳануз,
 Қонга бағрим лоладек тўлди-ю, сўрмайсан ҳануз,
 Эй мақоминг авжи истиғно⁸ бўлурму мунча ҳам?

¹ Бу кўшиқ “Илғор” куйи ва “Мунча ҳам” номи билан ҳам ижро этилади.

² С а в с а н – гулсапсар.

³ Лаълиноб – тоза ва тиниқ лаъл; мажозан: соф ва тиниқ май.

⁴ Баргитар – янги очилган гул барги; мажозан: маъшуканинг гўзал чехраси.

⁵ Шамсуқамар – қуёш ва ой.

⁶ Ботил – ноҳақ, асоссиз, беҳуда.

⁷ Аҳком – ҳукмлар, йўл-йўриқлар, қонунлар.

⁸ Истиғно) – маъшуканинг ошиққа илтифот қилиши, ишқ йўлида куч бағишлаши.

Мутгасил базм айласанг ағёр ила лайлу наҳор,
Рашк ўтига ўртаниб ҳам бўлмасунми дил фиғор,
Найлайин юрмай гамингда дарбадар мажнуншиор¹,
Хушими бошдин олиб, ҳажрингда қилдинг беқарор,
Нотавон кўнглимга ишқинг жо бўлурму мунча ҳам.

Тобакай муңдог тағофул ҳоли зоримни билиб,
Қил жамолингдин мунаввар кулбами кўзга илиб,
Не бўлур ҳасрат эшитсанг то саҳар, оқшом келиб,
Йўқму раҳминг келмадинг, кўзлар тешилди термулиб,
Деган одам шўхи бепарво бўлурму мунча ҳам?

Аҳду паймонлар ушатдинг қадрдоним, деб ахир,
Мунисим², ҳам ҳамдамим, ҳам роздоним³, деб ахир,
Улфатим, ҳам гамгудозим⁴, меҳрибоним, деб ахир,
Аввалида ваъда айлаб, дўсти жоним, деб ахир,
Сендан, эй, душман иши барпо бўлурму мунча ҳам.

Даҳрда саргаштаи⁵ оси(й) Муқимий умрлар,
Яъни расволарни расвоси Муқимий умрлар,
Эй парирўларни⁶ аълоси, Муқимий умрлар,
Бўлмаса васинг таманноси, Муқимий умрлар,
Кўчаларда зору ҳам шайдо бўлурму мунча ҳам.

¹ Мажнуншиор – телба, девона.

² Мунис – улфат, ҳамдам.

³ Роздон – сирни билувчи.

⁴ Гамгудоз – ҳамдард, сираош.

⁵ Саргашта – сарсон, овора, саргардон.

⁶ Парирў – пари юзли, гўзал.

❦ СОЯЕДУРМЕН¹ ❦

Сояедурменки, боқмас офтобим ким десун?
 Бора-бора кетди қадрим, интихобим² ким десун?
 Бир ўқутмайдур битиб берган китобим ким десун?
 Ул тагофулпешага ҳоли харобим ким десун?
 Ҳажрида мундоғ мени кўрган азобим ким десун?

Ошносидин кечиб, бегоналарга ёр ёр,
 Бу аламларга чидолмай, кўзда ёшим шашқатор,
 Ҳеч душман бўласун кўйида мендек хору зор,
 Кундузи бир ерда бир дам олмай орому қарор,
 Лаҳзае йўқ кечалар кўзларда хобим ким десун?

Кўрмадимким, бўлмаса бошида мушкул ҳар киши,
 Қадри ранжи хор бу боғдин узар гул ҳар киши,
 Тешани чопқай ўзига, расмдур шул, ҳар киши,
 Ўз кўмочиға, масалким, тортадур кул ҳар киши,
 Бас, куйиб ишқида чеккан изтиробим ким десун?

Турфа бир махмурмен лаъли лаби ёқутиға³,
 Ўхшатур одам гапурса, хуштакаллум тўтиға,
 Зарра майлим йўқ бу дунёнинг ҳисобу чўтиға,
 Куймаган бўлса биров меҳру муҳаббат ўтиға,
 Шамъдек то субҳ ўртаб таббу тобим⁴ ким десун?

Топмадим васлига йўл айлаб хаёлу ўйлар,
 Пайкарим⁵ гамдин заиф ўлди, чунончи, мўйлар,
 Ўзгаларга хулки хуш, аммо менга бадхўйлар⁶,
 Ҳамнишиндурлар улуғларга хушомадгўйлар,
 Йўлида жононими хайру савобим ким десун?

¹ Бу қўшиқ “Баёт – III”, “Қаландар – I, II” куйлари билан ҳам ижро этилади.

² И н т и х о б – сайлаш, танлаш.

³ Ё қ у т – турли тусда бўладиган қимматбаҳо тош. Мумтоз шеърятда асосан қизил рангли май, маҳубанинг чўгдай лаби ва қонли кўз ёши тимсоли бўлиб келади.

⁴ Т а б б у т о б – ҳарорат ва иситма.

⁵ П а й к а р – 1) жусса, гавад, вужуд; 2) сурат, шакл, кўриниш.

⁶ Б а д х ў (й) – ёмон табиатли, баджаҳл; мажозан: ситамгар маъшуқа

Қайда бўлгай телба, расвода яқою остин,
Не билур Мажнун деган субҳ ила шому чоштин¹,
Найлайин, ўйлаб тирикликнинг камию кўстин,
Гар қилич бошимга ҳам келса дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимга жавобим, ким десун?

Демаким, фориг дуосидин Муқимий эрта-кеч,
Мидҳату² зикру саносидин³ Муқимий эрта-кеч,
Кўз тутар давлат асосидин Муқимий эрта-кеч,
Дўстлар сўрманг гизосидин Муқимий эрта-кеч,
Қон шароб ичсам, жигарлардур кабобим ким десун?

❁ АЙРИЛМАСУН ❁

Бу чаманда гунчае афгоридин айрилмасун,
Сози ҳар маҳфил, дуо қил, торидин айрилмасун,
Бўлса тарсо ҳамки, ул зунноридин айрилмасун,
Ҳеч ким мандек, илоҳи, ёридин айрилмасун,
Меҳрибон, мунис ўшал дилдоридин айрилмасун.

Комжў⁴ ноаҳлар⁵ аҳлига етмай биргина,
Турфа⁶ ҳайронликда мен аслига етмай биргина,
Одами ёким пари наслига етмай биргина,
Хонумон барбод уруб, васлига етмай биргина
Махруму маъюс, йўқу боридин айрилмасун.

Чарх остида букулди, бўлди қаддим чун ҳилол⁷,
Заъфдин халқе қилурлар соя янглиғ поймол,
Ҳасрати шамъи жамоли қилди фонуси хаёл⁸,
Ҳажр осибии хазонида ўтиб шўридаҳол⁹,
Андалибе мен каби гулзоридин айрилмасун.

¹ Ч о ш т – чошгтоҳ, пешингача бўлган вақт.

² М и д ҳ а т – мадҳ, мақтов, таъриф.

³ З и к р у с а н о – Худони ёд этиш ва мадҳ этиш.

⁴ К о м ж ў – муроду мақсадга етиш йўлини изловчи.

⁵ Н о а ҳ л – нокас, тубан.

⁶ Т у р ф а – ажабланарли, ҳайрон қиларли.

⁷ Ҳ и л о л – 1) янги чиққан ой, уч кунлик ой; 2) маъшуқанинг ярим ой шаклидаги қайрилма қоши.

⁸ Ф о н у с и х а ё л – ичига суратлар чизиб, тутун ёки иссиқлик ёрдамида айлантирилаётган фонус.

⁹ Ш ў р и д а ҳ о л – паришонхотир, ошфтахол, беқарор.

Истағони борҳо¹ панда эрди, айғил зинҳор,
 Ютса захри мордин², қанда эрди, айғил зинҳор,
 Жонларим бир умр пайванд эрди, айғил зинҳор,
 Қосидо, кўнглум қуши банд эрди, айғил зинҳор,
 Ишқилибким, зулфи анбарборидин айрилмасун.

Кимга айтиб, кимга йиғлай мубталолиқ дардини
 Олами қаҳдатчиликда бенаволиқ дардини,
 Оҳ, саргардон кезиб, бераҳнамолиқ³ дардини,
 Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолиғ дардини,
 Душманинг ҳам бўлса, ўз ғамхоридин айрилмасун.

Етмади додим, фалакни дастидин фарёду дод!
 Рўзгорим шоми равшан қилмади субҳи мурод⁴,
 Ошно, ёру биродарларда йўқ меҳру видод⁵,
 Бандае, ё Раб, Муқимийдек бўлуб хору касод,
 Суду савдодин қолиб, бозоридин айрилмасун.

¹ Борҳо – бу ерда: доим, ҳаминша.

² Мор – илон.

³ Бераҳнамолик – йўл кўрсатадиган, қўлидан тутадиган кишиши йўқлик.

⁴ Субҳимурод – мурод тонги.

⁵ Видод – дўстлик, муҳаббат.

ГИРЯ

Қўшилсин бул мухаммас базми ичра савти¹ “Гулёра”,
Қўйинг, йўл бермангиз улфатлар ичра бўлса ағёра,
Ўзим ҳам ёзмишам арзи дилим ёримга минг бора,
Сабо, тездан саломимни етурғил кўйи дилдора,
Паришон хотиримдин арзае қил нозанин ёра.

Унутмишман ўзим ҳам шоҳлик ному нишонимни,
Жунундек дарбадарман – ҳеч киши билмас маконимни,
Муҳаббат кўчасида ташладим тиғу синонимни²,
Баён эт, иштиёқи васли чун қилган фиғонимни,
Этар шояд келиб бул Кўҳкан³ ҳолига наззора.

Табассумлар билан ул маҳвашим ширин мақол этса,
Жаҳон аҳволидин билмоқ учун гар қийлу қол⁴ этса,
Мени ҳамдара қатори қуларидин эҳтимол этса,
Нигорим лаб очиб, сандан агар аслим савол этса,
Дегил, чин шоҳдир бу ишқ саҳросида овора⁵.

¹ С а в т – 1) куй, оҳанг; 2) овоз, товуш.

² С и н о н – найза, найза учи; мажозан: киприк.

³ К ў ҳ к а н – 1) тоғ қазувчи; 2) Фарҳоднинг лақаби.

⁴ Қ и й л у қ о л – гап-сўз; баҳс-тортишув.

⁵ Бу қўшиқ “Ўзбек халқ музыкаси”нинг I жилдидан олинди (51-бет).

СУВОРА¹

Мени ишқ ўти била қийнаган
Ул пари каби кўзи қорадур.
Бу чаман аро на санобару²
Не суман билан гулу лоладур.

Келиб аввали юзини очиб,
Олибон кўнгул, кетибон қочиб,
Дугонасига қошини отиб,
Гапирурга менга уёладур.

Кеча йўқки, тонггача йигламай,
Босиб ўтадур назар айламай,
Бу кўнгул навосини овламай,
Уни бамисол юлиб оладур.

На даҳр экан захри морсиз,
Очилур на гуллари хорсиз³,
Қолибон ўзим мани ёрсиз
Туним ишқ-фигон ила ноладур.

Ўтар умр ҳажрида ғам ютиб,
Ҳамма вақт ғайр ила қўл тутиб,
Қоламан қараб, ўтадур кетиб,
Мени бўйла ўтлара соладур⁴.

¹ Бу қўшиқ “Ул пари” ва “Баёт – II” куйлари билан ҳам ижро этилади.

² С а н о б а р – арчасимон тик ўсадиган дарахт; мажозан: машуқанинг тик, келишган қомаги.

³ Х о р – тикан.

⁴ Бу қўшиқ ҳам “Ўзбек халқ музыкаси” китобидан олинди (1-жилд. 41-бет).

МУБОРАК – I (II)

(Амирий газалига мухаммас)

Қўймоқ чаманга, жоно, мастона по муборак!
Шамшод сарв қаддинг қилма дуто¹ муборак!
Гул рашк этиб юзингга маҳзуннамо² муборак!
Хусннинг камола етди, эй маҳлиқо, муборак!
Ойинадек жамолинг топди сафо³, муборак!

Уммид шишасига раҳм этмайин тош урдинг,
Ғам лашқарин юбориб, эй зулмхў⁴ шошурдинг,
Ошнога бермай унвон, бегонага ошурдинг,
Хўб бўлди, оразингни ойинадин ёшурдинг
Эй шўхи моҳталъат, шарму ҳаё муборак!

Ул кунки, эй парирў, гулшанга тушти жилванг,
Товус кўриб хироминг ўзидин айлади нанг⁵,
Боис ўшал уриб оҳ, боғларда юрса дилтанг,
То юзга ғоза⁶ чектинг, қонимни тўқди ғамзанг,
Ноз илгида, нигоро, бўлсин ҳино муборак!

Ушшоқ қулларингдин то бора-бора кечтинг,
Агёрларга доим лутфу карамлар эттинг,
Бир кеча келмушам деб, қилдинггу ваъда, кетдинг,
Тун қайда маст эрдинг, ким бирла бода ичтинг,
Гул жайбидек⁷ очилган банди қабо⁸ муборак!

Номахрам ила тун-кун базм айладинггу ётдинг,
Биздин жарима ўтмай тийри жафолар⁹ отдинг,
Қадрини ҳайф билмай, арзон қулингни сотдинг,
Ҳарчанд менга паймон паймонасин¹⁰ ушотдинг,

¹ Ду то – икки буклаган, эгилган.

² Маҳзуннамо – ғамгин қиёфали.

³ Сафо – пок, бегубор, равшан.

⁴ Зулмхў – зулмни одат қилган, ситамгар.

⁵ Нанг – ор, уят, номус.

⁶ Ғоза – юзга суртиладиган упа-элик.

⁷ Жайб – 1) чўнтақ, кисса; 2) ёқа.

⁸ Қабо – узун устки кийим.

⁹ Тийри жафо – жафо ўқи.

¹⁰ Паймонпаймонасин – аҳд қадаҳи.

Қилдинг рақибларга аҳду вафо муборак!
 Ўтмуш тажаммул¹ ила бир шоҳи хусн мулки,
 Ноз отиға миниб каж, бошида кеш² бўрки³,
 Девонавор⁴, найлай, бўлмай эл ичра кулги,
 Ул шўх дилрабонинг бўлдим асири зулфи,
 Бошимға тушти савдо, қилсун Худо муборак!

Хўблар ичинда сендек гулчеҳра, дилрабо кам,
 Аҳли муҳаббат ичра дилхаста⁵ мен каби ҳам,
 Ҳасратларингда кўздин бир лаҳза кам эмас нам,
 Эй яхшиларни(нг) шоҳи бўлма рақибга ҳамдам,
 Ёнингда не муносиб, ул шуми номуборак!

Чин мулки тахтини(нг) чин хоқони сен, вафо қил,
 Гулзори лутфу дониш райҳони сен, вафо қил,
 Ҳар дарманду бемор дармони сен, вафо қил,
 То маснади⁶ малоҳат султони сен, вафо қил,
 Шаҳдин карам муносиб, қулдин дуо муборак!

Ақл ила олди ҳушим бир моҳи⁷ маҳфилоро⁸,
 Бўлди Муқим, ё Раб, ишқида зору шайдо,
 Ҳайрону лол эди ким васфиға бўлса гўё,
 Ул сарв қад хаёлин қилди Амир иншо,
 Фикри салим⁹ бирла, табъи расо муборак!

¹ Т а ж а м м у л – зеб-зийнат, ҳашамат, дабдаба.

² К е ш – қундуз, мўйна.

³ Б ў р к – бош кийим, қалпоқ, телпак.

⁴ Д е в о н а в о р – девоналарча.

⁵ Д и л х а с т а – дили жароҳатли, кўнгли ярим; ғамгин, қайгули.

⁶ М а с н а д – 1) ўрин, тахт; 2) даража, мартаба; 3) остона, даргоҳ; 4) суянчиқ.

⁷ М о ҳ – ой.

⁸ М а ҳ ф и л о р о – даврага файз киритадиган, анжуманга зийнат бағишлайдиган.

⁹ С а л и м – соғлом.

КҶРДИМ ЮЗИНГНИ

Жоно, булдулким рози ниҳоним¹,
Етмаклик эрди санга гумоним,
Ногаҳ рамакқа² етканда жоним,
Кўрдим юзингни³, алҳамдулиллоҳ!⁴

Чун лола кўксим доғ эрди қат-қат,
Ҳамдам тополмай айтурга ҳасрат,
Ўлдим деганда бўлди каромат,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

Пасту баланди оламда йиллар,
Саргашта эрди зикрингда⁵ тиллар,
Васлингни⁶ истаб, қон эрди диллар,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

Боғларда сансиз, эй сарвқомат,
Қумридек этдим оҳу надомат,
Гарчаңд элдин чектим маломат,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

Токим назардин кеттинг, нигорим,
Йўқ эрди бир дам сабру қарорим,
Йиғлаб кечарди лайлу наҳорим,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

Ҳар ерда жойим вайрона қилдинг,
Мардум ичинда афсона қилдинг,
Ишқингда гарчи девона қилдинг,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

¹ Р о з и н и ҳ о н – яширин сир.

² Р а м а қ – жон чиқар олдидаги сўнги нафас.

³ Ю з – тасаввуфда илоҳиёт жамоли тимсоли ва комил инсон чеҳраси. Иймон ва ирфон кашфи ҳам кўзда тутилади.

⁴ А л ҳ а м д у л и л л о ҳ – Оллоҳга шукур.

⁵ З и к р – тасаввуфда Худони ёдга олиш билан боғлиқ маросим. Зикр 2 хил бўлади: овоз чиқариб (жаҳрий) ва овоз чиқармай (хафий) зикр қилиш. Ўрта Осиёда овоз чиқариб зикр тушиш кенг тарқалган. Сўфийлар учун зикр тушишдан асосий мақсад Оллоҳга яқинлашишдан иборат.

⁶ В а с л (В и с о л) – маҳбубга етиш, ҳақиқий ваҳдат. Шайх Шиблийнинг айтишича, дунё ва охиратдан кечган киши васлага эришади.

Умре фироқинг тортиб бағоят,
Соғинган эрдим кўп бениҳоят,
Эмди кўрибким тоқ ўлса тоқат,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

Дарди жудолиғ бирлан Муқимий,
Андуху ғамлар эрди надими,
Очиб ниқобин келгач насими,
Кўрдим юзингни, алҳамдулиллоҳ!

❦ ОШНОЛАРДИН БИРИ¹ ❦

Эй табиб, айланма, дардим бедаволардин бири,
Ранги зардим² кўру кўрма – қахраболардин бири,
Рўзгорим тийра, мен бахти қаролардин бири,
Оҳким, ҳолимни сўрмас ошнолардин бири,
Ошнолар, балки хешу ақраболардин³ бири.

Нафси шайтон бўйнима бошлар солиб, ҳар ерга гул⁴,
Охиратдин йўқ ғамим, фикрим ҳамиша молу пул,
Оқибат бўлдим емак-ичмак била нафсимға қул,
Орзулар тухмидин яъсу⁵ надомат қилди гул,
Бўлмади, афсус, ҳосил муддаолардин бири.

Кеттилар ҳасрат билан мардум йиғиб дунё, дариг,
Ҳирсу ғафлат пардаси босиб, бўлиб аъмо⁶, дариг,
Даҳрдин бир олиҳиммат бўлмади пайдо, дариг,
Жоҳу⁷ қудрат бирла хок ўлди ғанийлар⁸, водариг,
Хайру эҳсонин кўралмай бенаволардин бири.

¹ Бу қўшиқ “Баёт – III” куйи билан ҳам ижро этилади.

² З а р д – сарик.

³ Х е ш у а қ р а б о – қариндош-уруғлар, яқинлар.

⁴ Г у л – занжир, кишан.

⁵ Я ъ с – умидсизлик.

⁶ А ъ м о – кўр, басир.

⁷ Ж о ҳ – 1) мансаб, амал, мартаба; 2) давлат, бойлик; 3) дуғлик, шаън-шавкат.

⁸ Ғ а н и й – 1) бой-бадавлат; 2) эҳтиёжсиз.

Ҳеч истаб топмадим ҳамдам қилурга шарҳи роз,
Кимга ёндоштимки, қўюб меҳр, қилди эҳтироз¹,
Олам аҳлин бир-бир этдим имтиҳону имтиёз²,
Маҳфилеким йўқ, назарда, мутрибо, ул дилнавоз³,
Равшан этмас кўнглуми завқу сафолардир бири.

Соч оқарди, тиш тушуб, қувват белимдин кетти, ҳайф,
Тоатим йўқтур, матоъимдур гуноҳ, юк битти, ҳайф,
Айладим зоеъ йигитлик, кўси рихлат⁴ етти, ҳайф,
Пурхатар⁵ водийда саргардон абас⁶ умр ўтти, ҳайф,
Йигламайму йўлга солмас раҳнамолардин бири?

Эй муҳаббат шуълае ур дилғаким, тинмай қуяй,
Қонлик ашқимдин либосимни қизил гулдек бўяй,
Феъли бадларга⁷ пушаймонлар қилиб, юзни юлай,
Ҳолати лутф этки, ё Раб, кўз ёшим бирла ювай,
Қолмагунча номада журму хатолардин бири.

Шамъдек жонлар куюб, жисм ўртанур монанди хас,
Етқудек додимга кўрмай борамен фарёдрас⁸,
Йўқ асар ноламда, манзиллар йироқдур чун жарас⁹,
Ишқ йўлида Муқимий ким, дема, эй булҳавас,
Шавқида бир сарвқад, қумри наволардин бири.

¹ Эҳтироз – сақланиш, узоқлашиш, ўзини четга олиш.

² Имтиёз – бу ерда: фарқ, тафовут.

³ Дилнавоз – 1) дилни овлоччи; 2) севгили, маҳбуба.

⁴ Кўсирихлат – ажал кўнгириги.

⁵ Пурхатар – хатарга тўла, хавфли, даҳшатли.

⁶ Абс – бекор, беҳуда.

⁷ Бад – ёмон.

⁸ Фарёдрас – кишининг додига етувчи, ёрдам ва ҳимоя қилувчи.

⁹ Жарас – кўнгироқ.

❁ ГИРЯ – II ❁

(Навоий газалига мухаммас)

То ўтмадинг, тагофул ила ноз қилмадинг,
 Қўйдингму халқ ичра сарандоз¹ қилмадинг,
 Мактуб учун давог² қалам соз қилмадинг,
 Қоғоз уза қаламни фусунсоз³ қилмадинг,
 Бир руқъа⁴ бирла бизни сарафроз⁵ қилмадинг.

Мендек қулунгни отиға бир нома ёзмадинг,
 Мискин кўнгул закотиға⁶ бир нома ёзмадинг,
 Матлабларим⁷ баротиға⁸ бир нома ёзмадинг,
 Жонсиз таним ҳаётиға бир нома ёзмадинг,
 Қилкинг учини мўъжизапардоз⁹ қилмадинг.

Ҳад йўқ демақда шаҳди¹⁰ мазоқинг¹¹ баёнида,
 Ё жоду кўзу қошу қабоқинг баёнида,
 Тил лол дерга бошдин-аёқинг баёнида,
 Васлинг кунида шоми фироқинг баёнида,
 Кофур¹² бирла мушкни ҳамроз¹³ қилмадинг.

Бу офтоб толеъи баргаштаи¹⁴ заррани,
 Дарду бало ўқиға сипаргаштаи¹⁵ заррани,
 Хижлат арақлари била таргаштаи¹⁶ заррани,
 Бир меҳр номаси ила саргаштаи заррани –
 Кундек жаҳонда мужиби¹⁷ эъвоз қилмадинг.

¹ Сарандоз – боши қуйи, гамгин, хафа.

² Давог – сиёҳдон.

³ Фусунсоз – найрангбоз, афсунгар.

⁴ Руқъа – хат, мактуб.

⁵ Сарафроз – юксак, баланд; хурсанд, мағрур; мумтоз.

⁶ Закот – ислом динида муҳтожлар фойдаси учун ҳар йили умумий даромаднинг қирқдан бир
 қисми миқдорида бериладиган солиқ.

⁷ Матлаб – мақсад, истак, талаб.

⁸ Барот – ёрлик қоғози, гуноҳнинг кечирилгани ҳақидаги ҳужжат.

⁹ Мўъжизапардоз – мўъжиза яратувчи.

¹⁰ Шаҳд – асал.

¹¹ Мазоқ – таъм билиш аъзолари.

¹² Кофур – оқ хушбўй модда.

¹³ Ҳамроз – яқин дўст, сирдош, улфат.

¹⁴ Толеъи баргашта – бахти қайтган.

¹⁵ Сипаргашта – қалқон бўлган.

¹⁶ Таргашта – ҳўл бўлган.

¹⁷ Мужиб – сабаб, боис.

Сенсиз бошимга тушди ниҳоятда можаро,
Мажруҳ сийналарга¹ яро устига яро,
Қолдим, хужум айлади андуху ғам аро,
То рўзгорим айламадинг дуддек қаро –
Бир номанинг саводини² оғоз қилмадинг.

Ул сарвиноз бўлса ситамкор ҳар неча,
Тобора сен Муқим талабгор ҳар неча,
Сабр айла жавр айласа дилдор ҳар неча,
Раҳмат Навоийё сенгаким, ёр ҳар неча –
Зулмин кўп этти, меҳру вафо оз қилмадинг.

❦ ФАРҒОНАЧА ШАҲНОЗ ❦

(Муқимий газалига Ҳайратий мухаммаси)

Шамъи ҳуснунга, нигоро, ўртаниб парвонаман,
Икки олам қору боридин кечиб бегонаман,
Чун самандар³ оташи ишқинг билан сўзонаман,
Ақлу ҳуш учти бошимдин, эй пари, девонаман,
Бир иложин қил, эл ичра бўлмайин афсона ман.

Кимки Эрону Бадахшондин⁴ келур, иззат топар,
Ақл агар алломадур, боқмас юзига, ор этар,
Айлагил, эй Ҳайрато, вирди забон⁵ лайлу наҳор,
Мулки Ҳинду Марвдин келсам топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман.

¹ С и й н а – қўкс, кўкрак.

² С а в о д – 1) қора, қоралик; 2) қоронгилик, зулмат.

³ С а м а н д а р – афсонага кўра ўт ичида тугилиб, ўт ичида яшовчи, ранги ҳам оловранг жонивор.

⁴ Б а д а х ш о н – аъло навли лаъллари билан машҳур тоғли ўлка.

⁵ В и р д и з а б о н – тилдан тушмайдиган.

❦ МУЖГОНИНГ ❦

(Амирий газалига мухаммас)

Магар жаллод чашмингни ҳидоят¹ қилди мужгонинг,
Итоб айларда жонимга иноят қилди мужгонинг,
На журм этдимки, жаврин бениҳоят қилди мужгонинг,
Ҳалокимдин ажиб бир сўз ривоят қилди мужгонинг,
Кўзунг ўлтурди-ю, аммо риоят қилди мужгонинг.

Парилардек хироминг кўрган инсонни шаҳид айлар,
Нигонинг хоҳ гадою хоҳи султонни шаҳид айлар,
Тишинг дурни, лабинг лаъли Бадахшонни шаҳид айлар,
Кўзунг ҳар бир боқишда юз мусулмонни шаҳид айлар,
На кофирсанки, қон тўкмакка одат қилди мужгонинг?

Сочингдин шўриши савдо билан бечора бошида,
На бир хобида орому ва на завқе маошида,
Чунон маъюсман маҳрум сартосар² хорошида,³
Хаёлинг базмида эрдим кеча кўнглумни қошида,
Кўзунг бедодини айтиб, шикоят қилди мужгонинг.

Қошинг шамширидин ҳар боққанингда минг ситам эрди,
Бўлуб сув сабру тоқат, чашмаи чашмимда⁴ нам эрди,
Нигоро, нотавон жонимга бу озор кам эрди,
Кўзунг қилгон жафолардин кўнгулда минг алам эрди,
Манга ушбу аламлари зиёдат⁵ қилди мужгонинг.

Юриб чиқсанг бу истиғно билан даврон қутулгайму?
Кўруб маҳви жамолинг бўлмаса хўбон⁶ қутулгайму?
Сўзингдин лол бўлмай тўтилар ҳар ён қутулгайму?
Ики хунхор⁷ жоду кўзларингдин жон қутулгайму?
Бу кофирларни қатлимга далолат қилди мужгонинг.

¹ Ҳидоят – тўғри йўл кўрсатиш, ҳақ йўлига етаклаш.

² Сартосар – бошдан-оёқ.

³ Хорош – дард, алам, азоб.

⁴ Чашмаи чашмим – кўзим чашмаси.

⁵ Зиёдат – ортиқча, кўп, беҳисоб.

⁶ Хўбон – гўзаллар.

⁷ Хунхор – қон тўкувчи.

Ало¹, эй хўбларни сарвари, шўхи чаманоро,
Борурман деб висолингга етолмайман бу кун, фардо,
Ўшал кун бир қароринг жониби ман телбаи шайдо,
Мани ўлтургудек эрди кўзунг мардумлари гўё,
Чекиб ҳар ён синон² саф-саф, ҳимоят қилди мужгонинг.

Муқимий хонавайрон манзилимни санга айтурга,
Қоронғи шомдин ҳам маҳфилимни санга айтурга,
Машаққатда ешилмас мушқулимни санга айтурга,
Борур эрдим, Амир, арзи дилимни санга айтурга,
Мурувват бирла қошингга ишорат қилди мужгонинг.

❁ КЕСАНГ-ЧИ! ❁

Кўзларга жаҳон бўлди тангу тор, кесанг-чи!
Қилмай бу бало мунча мени зор, кесанг-чи!
Тонг отқуча дардинг била бедор, кесанг-чи!
Йўлингга мен, эй кўзлари хуммор³. кесанг-чи!
Жон бўлса фидо, бош мана тайёр, кесанг-чи!

Ағёра карам кўп, менга кам бўлмоғи хўбму?
Устига яна жавру ситам бўлмоғи хўбму?
Қатлимга қошинг тиғи дудам⁴ бўлмоғи хўбму?
Сенсиз юрагим маскани ғам бўлмоғи хўбму?
Йиғлаб қилайин дардимни изҳор, кесанг-чи?

Рухсоридин, эй, кулбаи эҳзонга зиёлар,
Бир менму эдим қилаганинг жавру жафолар,
Кетгунча қилиб келма эди бағри адолар,
Хат ўлди, қани. ўртадаги аҳду вафолар,
Исонафасо⁵, сўргали бемор кесанг-чи!

¹ Ало – балаң, юксак, олий.

² Синон – найза, найза учи; мажозан: киприк.

³ Хумор – муштоқ, майпараст. Тасаввуфда пири комила ва муришиди восилга ишора.

⁴ Тиғи дудам – икки томонлама тиғ.

⁵ Исонафас – нафаси жонбахш машуқа. Исо – насроний динининг пайгамбари Исо Масих. Унинг қўли теккан – силаган ўликка жон кирар экан. Шунинг учун ҳам ул зот ал-масих – силовчи деб улуғланган. Нафаси ошиққа жон бағишлайдиган маҳбуба ҳам кўзда тутилади.

Ҳар бобида, эй, йўқтур ўшал ҳеч назири,
 Чокар¹ ҳама ҳубони жаҳон, сенсен амири,
 Ҳар бир қарашинг тикмиш эди кўксума тире,
 Ёлғуз мен эмасмен, ҳама зулфингнинг асири,
 Тарсони бериб белига зуннор кесанг-чи!

Хуноба² ютуб, кўрмай эсим кетти ўлай деб,
 Келмас сени ёдинггаки бир ҳеч сўрай деб,
 Заъфим йиқилиш, айласам андиша турай деб,
 Наргис нигорон³ боғда жамолингни кўрай деб,
 Юздин кўтариб парда баякбор кесанг-чи!

Эй кош кўриб, тутмас эдим аввали номинг,
 Чикмас назаримдин туну кун эмди хироминг,
 Жоно, менга ҳам келса нетар гоҳ паёминг,
 Ўлдим соғиниб тотли, назокатли каломинг,
 Тўтини қилиб сурати девор, кесанг-чи!

Назхатда⁴ юзи ошиқин, эй хулди барини⁵,
 Жон нақди нисорим, йўқ агарчи зару сими,
 Зулфингни хаёлида дуоғўйи самимий,
 Таъвиз⁶ учун аъзами исмингни⁷ Муқимий,
 Чекти ғазали тоққали туммор, кесанг-чи!

¹ Чокар – хизматкор.

² Хуноба – қонли ёш, аччиқ йиғи.

³ Нигорон) – интизор, термулиб турган.

⁴ Назхат – беайблиқ, покизалиқ.

⁵ Хулдибарин – жаннат, жаннат боғи.

⁶ Таъвиз – тумор.

⁷ Аъзами исминг – улуг исминг. Исм аъзам – Худонинг исмларидан бири – қимки уни билса, ҳар қандай ишни амалга ошира олади.

ДИЛОРОМИМ КЕРАК

(Навоий газалига мухаммас)

Қосидо, ул ойға ногаҳ етса пайғомим керак,
Субҳи васлидин ёрутса бу қаро шомим керак,
Шод қилса ғамли кўнглумни тутуб жомим керак,
Гулшан ичра йўқтур оромим, дилоромим керак,
Сарву гулни найлайн, сарви гуландомим керак.

Чугздек вайроналарда бўлмадим обод мен,
Рўзгоримдур паришон – кимга айлай дод мен,
Шукрилиллоҳ¹, ўзгаларнинг қайдидин озодмен,
Гар парилар қуш каби рам² қилсалар ҳам шодмен,
Гам йўқ ул шўхи парипайкар³ менинг ромим керак.

Соқиё, даврингда махмурам – карам қил бир аёқ⁴,
Ёрсиз сайри чамандин менга зиндон яхшироқ,
Олами азод⁵, эмас бир-бирга халқи иттифоқ,
Каъбада нокомлигдин аҳлида йўқ жуз⁶ нифоқ,
Дайр⁷ ичида кофири бебоку худкомим⁸ керак.

То нишон қилди кўнгуларни ўшал абрўкамон,
Қатра-қатра кўзларимдин келди ёш ўрнига қон,
Не ҳавойи боғ бошда, не димоғи бўстон,
Гул била савсан керакмасдур менга, эй богбон,
Зулфи сунбул атрлик, рухсори гулфомим⁹ керак.

¹ Шукрилиллоҳ – Оллоҳга шукр.

² Рам – чўчиш, ҳуркиб қочиш.

³ Парипайкар – пари суратли, гўзал, соҳибжамол.

⁴ Аёқ – қадаҳ.

⁵ Азод – зидлар, зиддиятлар.

⁶ Жуз – бўлак, бошқа, ўзга.

⁷ Дайр – оташпарастлар ибодатхонаси; мажозан: майхона. Сўфийлар истилоҳида орифлар мажлиси ва зоти аҳадиятдан ҳузурланишни билдиради.

⁸ Худком – фақат ўз манфаатини кўзловчи.

⁹ Гулфом – гулранг; қизил.

Умрлар кездим қўзуб савдоларим дашту қазаф,
 Тири хунрези¹ фироқиға қилиб кўксум ҳадаф²,
 Пойбўсиға³ даме шоядки топсам деб шараф,
 Эй харобот аҳли⁴, расво кўнглаум этмиш бу тараф –
 Келмишам топиб сўроғ – ул ринди⁵ бадноми⁶м керак.

Имтиёз этгай чунонким, талху⁷ ширин зойиқа⁸,
 Лол экан ҳайратда таҳқиқиға⁹ ақли нотиқа¹⁰,
 Субҳагардонлиқ¹¹, Муқимий, илкими айлаб чақа,
 Эй Навоий, хонақоҳда топмадим жуз тафриқа¹²,
 Хум¹³ киби майхонанинг кунжида оромим керак.

¹ Х у н р е з – қон тўқувчи, қотил; мажозан: золим, бераҳм.

² Ҳ а д а ф – нишон.

³ П о й б ў с – оёқни ўпиш.

⁴ Х а р о б о т – майхона, қомил инсон хузури; башарий сифатларнинг хароб ва жисмоний вужуднинг фоний бўлиши. Х а р о б о т а ҳ л и – риндлар.

⁵ Р и н д – шарият ва тариқат босқичларидан ўтиб, ҳақиқат асрорига етган киши. Тасаввуф адабиётида ринд молу давлатни кўзга илмаган хурфикрли, исёнкор, майлараст, илоҳий ишқдан сархуш ва саргардон ошиқ тимсоли бўлиб келади. Риндлар илоҳий жазави чоғида омма қабул қилмайдиган нозик маънолар ва чуқур ҳақиқатларни ошкор қилишлари, мутаассиб диндорлар томонидан куфр сифатида баҳоланадиган фикрларни илгари суришлари билан машхур бўлганлар.

⁶ Б а д н о м – номи ёмон, ёмоннотлиқ.

⁷ Т а л х – аччиқ.

⁸ З о й и қ а – таъм, маза, тот.

⁹ Т а ҳ қ и қ – нарсанинг моҳиятини билиш, ҳақиқатга етиш. Тасаввуфда банданинг ҳақиқатни кашф этиш учун қиладиган саъю ҳаракати.

¹⁰ А қ л и н о т и қ а – сўзловчи ақл.

¹¹ С у б ҳ а г а р д о н л и қ – тасбеҳ ўтириш.

¹² Т а ф р и қ а – бўлиш, айириш, ўртага низо солиш.

¹³ Х у м – завқ аҳли наздида сулуқнинг ибтидоси. Бунда солиқ хумга эндигина солинган майдек қайнаб тошади.

МУНДАРИЖА

Эргаш Очилов, Зебо Қобилова. Ўзбек халқининг мўътабар шоири..... 3

ҚЎШИҚЛАР

Якка бу Фарғонада	29
Шўхи париваш	30
Жоним айлансин	31
Гулистоним менинг	31
Соғиниб.....	32
Жамолингни кўруб	33
Фарғона Насруллоси.....	34
Кўзларинг.....	35
Суратинг	36
Шитоб айлаб.....	37
Ниҳон келдинг	38
Айлаб келинг.....	39
Ўргулсун қулинг	40
Кокилинг	41
Эй пари	42
Баёт – V.....	43
Сиз экансиз	44
Шаҳноз.....	45
Ёлғуз.....	46
Галдир – I.....	47
Назокат богида.....	47
Баёт – II.....	48
Қайда борай?	49

Дилраболар	50
Тасадауғинг кетай	51
Эй нозанин	52
Ёр ила	53
Интизор	54
Афсона қилиб кетди	55
Шўх гўзал	56
Султоним манинг	57
Ўйнайлик, қулайлик	58
Гажагим	59
Намоён қил	60
Сайри бог	61
Уфори савти Чоргоҳ	62
Қаландар – III	63
Соғиндим	64
Айлай десам	65
Бир кўрарга	66
Ихтиёр айлармудим?	67
Ёд айладим	67
Эй ёри жоним	68
Қаландар – V	69
Доғман – I (II)	70
Диляхирож	71
Бормукин?	72
Ўргулсун	73
Бир келиб кетсун	74
Ёр агар	75
Рози дил айтай десам	76
Кўнглум олиб	77
Васл орзуси	78
Аҳд	79

Бўлсун омон	80
Ким десун?	81
Арзимни еткур	82
Айрилмасун	83
Найласун?	84
Дилбаро	85
Мубтало	86
Қилма кўп	87
Нетар?	88
Баёт – IV	88
Навбахор	89
Т обон айладинг	90
Андижон самоси	91
Уфор	92
Қаландар II	93
Айламас бир илтифот	94
Рашким келур	94
Қайдадир?	95
Раънолиғинг	96
Райҳонларинг бордур	97
Ўхшайдур	98
Куйдурур	99
Пайдо қилур	100
Баҳор айёми	101
Хушламас	102
Бир менму?	103
Кел эртароқ	104
Дил куйи	105
Парво қилмадинг	106
Ўзганча	107
Фарғонача жонон – I	108

Абдурахмонбеги.....	109
Эй чехраси тобоним	110
Бир келсун.....	111
Тановар – II.....	112
Ораз.....	113
На бўлди?.....	114
Ҳайрон ўлмишам.....	115
Арзим эшит.....	116
Ажаб шиор айладинг	117
Қилди шайдо кўзларинг.....	118
Ёдимга тушти.....	119
Чаман ялла.....	120
Уфори Абдурахмонбеги.....	121
Сояедурмен.....	123
Айрилмасун	124
Гиря.....	126
Сувора	127
Муборак – I (II).....	128
Кўрдим юзингни	130
Ошнолардин бири.....	131
Гиря – II	133
Фарғонача “Шаҳноз”	134
Мужгонинг	135
Кесанг-чи!.....	136
Дилоромим керак.....	138

Муқимий

ИНТИЗОР

(Қўшиқлар)

“IQTISODIYOT” – 2021

Муҳаррир:
Яхшиев Х.Т.

Бадий муҳаррир:
Амонов А.А.

Мусахҳиҳ ва Саҳифаловчи:
Матхўжаев А.О.

Техник муҳаррир:
Тоиров А.А.

Лицензия №10-4286 14.02.2019й. Теришга берилди 07.07.2021й.
Босишга рухсат этилди 28.08.2021. Қоғоз бичими 60x84 1/16.
“Арно Про” гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоғи 9,0.
Адади 100 нусха. Баҳоси келишилган нарҳда.

“ZARAFSHON FOTO” ХКнинг матбаа бўлимида чоп этилди.
100066. Тошкент шаҳри, Ислом Каримов кўчаси, 49-уй.